

Лемківський календар

на 1998 рік

ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ

Бібліотека Лемківщини, 17

*Лемківський календар
на 1998 рік*

Львів-1997

Схвалено Редакційною Радою:

Петро Когут, Дмитро Солинко, Ярослав Швягla

Упорядник: Іван Красовський

Технічний редактор: Андрій Гараздовський

Коректор: Надія Стакур

© Copyright by Фундація дослідження Лемківщини, Львів.

До друку підготовлено у "Компанії "Манускрипт".

Надруковано в друкарні Львівського поліграфічного технікуму.

На обкладинці "Лемко" і "Лемкиня".

Плоска різьба Г.Пецуха. Дерево, 1959.

*Правління Фундації дослідження
Лемківщини (ФДЛ) у Львові, Комітет церкви
святих Володимира і Ольги (Шевченківський гай)
та редколегія "Лемківського календаря-98"
складають середню подяку колективу
Львівської комп'ютерської фірми "Світот"
(генеральний директор п.Андрій Павляш)
за допомогу у виданні цієї книжки.*

*Правління ФДЛ
Церковний комітет
Редколегія*

ДОРОГІ ДРУЗІ!

Із справжнім задоволенням віддаємо у ваші руки п'ятий випуск "Лемківського календаря". Тішيمось, що навіть в умовах важких економічних обставин нам вдається видати чергову книжечку для вас. Будемо надіятись, що "Лемківський календар" з'являтиметься систематично і у наступні роки та приноситиме вам радість.

Нам приємно, що під час зустрічей з лемками у Самборі, Бориславі, Трускавцю, Долині, Калуші, Теребовлі, Бережанах та інших містах і селах відчули ми вдячність наших країн за лемківський щорічник.

"Кожний календар – це, начебто, невеличка енциклопедія знань про наш край і людей..." Така оцінка зобов'язує нас сприяти дальншому покращенню змісту і форми наших видань.

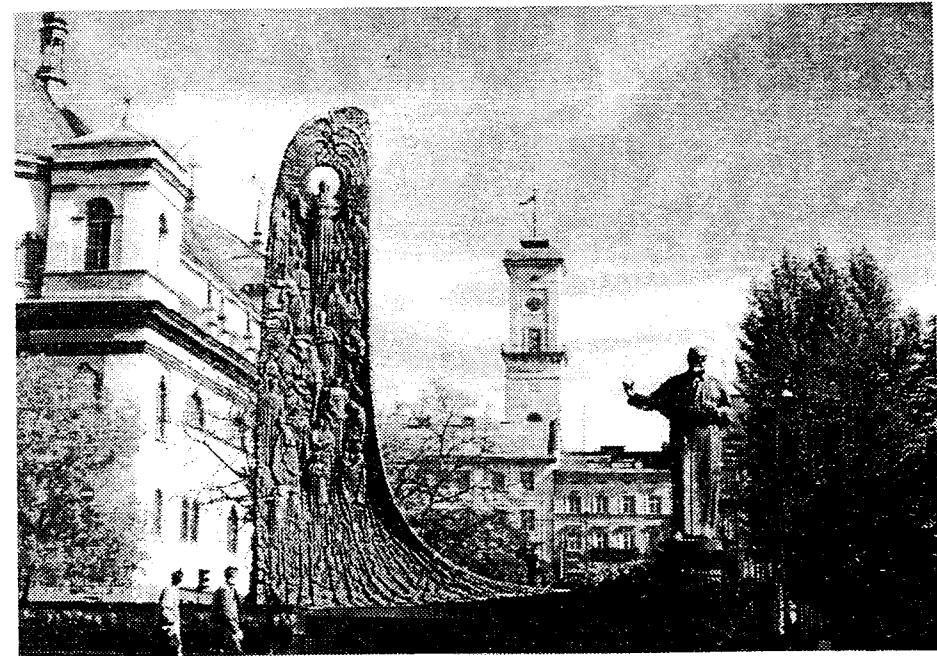
Головне завдання Редакційної Ради – залучити якнайбільше авторів. Ми друкуємо вірші та оповідання відомих авторів, наприклад Б.І.Антонича, І.Желема, І.Головчака, І.Русенка, Р.Вархоли, В.Барни і інших. Але, поряд з тим, намагаємося популяризувати мало або зовсім ще незнаних у широкому колі початківців. У цьому відношенні, як бачите, у нас є певний успіх. На сторінках Календаря "заговорили" Марія Добровольська, Марія Стахів, Василь Турчик, Ольга Сидоренко, Семен Шевчик, Ігор Дідович. А скільки ще народних поетів, прозаїків "ховається" в сутінках? Ми розуміємо, що деяким з них не вистачає відваги звернутися до редакції календаря.

"Навіщо, – мовляв, – буду показувати свою писанину, щоб сміялися з мене?" Не лякайтеся. Сміятися не будемо, а, навпаки, дамо вам добрі поради, друкуватимемо країці ваші твори. І нехай не падають духом ті, кому з першої спроби не вдалося потрапити на сторінки "Лемківського календаря". Нехай не покидає вас впевненість, що згодом побачите свої вірші, оповідання, фотографії на сторінках наших видань.

Просимо також надсилати матеріали з історії тих сіл, які вже зникли з лиця Лемківської землі внаслідок трагічних подій Другої світової війни і післявоєнних років. Маємо намір друкувати з року в рік розділ "Села, що залишились лише в нашій пам'яті".

Бажаємо вам щастя у Новому 1998 році!

**Правління ФДЛ
Редакція "Лемківського Календаря-98"**

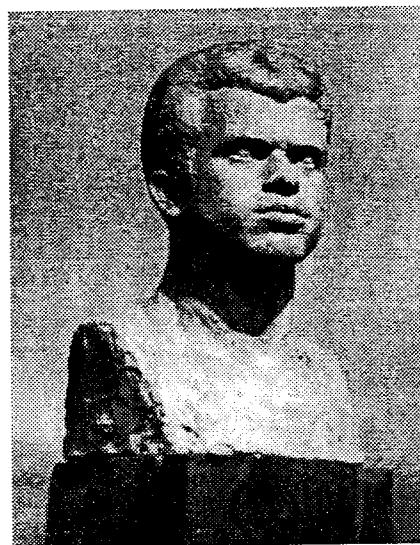

Пам'ятник Т.Г.Шевченкові у Львові.

Автори: брати Андрій і Богдан Сухорські,
сини відомого лемківського різьбяра А.Сухорського.

У СІЧНІ

- 2.I.1903** — Народився у с. Ростайне Юліан Тарнович — публіцист, малькар, громадський діяч, автор "Ілюстрованої історії Лемківщини" (1936) та інших творів (28.09.1977, Торонто).
- 3.I.1843** — Народився в с. Смерековець Юліан Пелеш — видатний церковний діяч, перемиський єпископ (10.04.1896).
- 6.I.1938** — Народився видатний український поет Василь Стус.
- 21.I.1803** — Помер останній обраний гетьман України Кирило Розумовський.
- 22.I.1918** — Центральна Рада проголосила IV Універсалом самостійність УНР.
- 23.I.1923** — Народився у с. Фльоринка Григорій Пецух — відомий лемківський скульптор і різьбяр (живе у Закопаному, РП).

Григорій Пецух. Автопортрет. Гінс, 1954.

СІЧЕНЬ

1	19	Ч	Боніфатія мч.
2	20	П	Ігнатія Богоносця свящмч. (передпразд. Різдва Христ.)
3	21	С	Юліянії мчц.
4	22	Н	<u>Святих Отців, Анастасії влкмчи.</u>
5	23	П	10 мучеників у Криті
6	24	В	Навечір'я Різдва Христового (піст), Євгенії мчц.
7	25	С	РІЗДВО ХРИСТОВЕ
8	26	Ч	Собор Пресв. Богородиці, Йосифа Обручника
9	27	П	Св. Первомч. Стефана
10	28	С	20000 мучеників у Нікомидії
11	29	Н	<u>14 000 дітей убитих у Вифлеємі</u>
12	30	П	Анісії мчц.
13	31	В	Меланії прип., (віддання Різдва Христового)
14	1	С	Обрізання Г.Н.І.Х., Василя Великого
15	2	Ч	Сильвестра свт., (передпразд. Богоявлення)
16	3	П	Малахії прор., Гордія мч.
17	4	С	Собор 70 Апостолів, Теоктиста прип.
18	5	Н	<u>Навечір'я Богояв. (піст), Теопемпта</u>
19	6	П	БОГОЯВЛЕННЯ ГОСПОДНЄ
20	7	В	† Собор св. Івана Хрестителя
21	8	С	Юрія Хозевіта, Домініки прип., Єміліяна ісп.
22	9	Ч	Полієвкта мч.
23	10	П	Григорія св., Дометіяна і Маркіяна прип.
24	11	С	† Теодосія Великого прип.
25	12	Н	<u>Татіяни мчц.</u>
26	13	П	Єрміла і Стратоніка мчч.
27	14	В	Отців уб. у Синаї і Раїті, Ніни (віддан. Богоявл.)
28	15	С	Павла Тивейського, Івана Кущника прип.
29	16	Ч	Поклін чесним оковам св. ап. Петра
30	17	П	† Антонія Великого прип.
31	18	С	Атанасія і Кирила свв.

У ЛЮТОМУ

- 9.II.1918 — Берестейський мир. Німеччина, Австрія, Туреччина та Болгарія визнали Україну самостійною державою.
- 25.II.1968 — Засновано Союз русинів-українців Хорватії.

Григорій Пецух. "Лемко". Дерево. Фото П.Стефанівського.

+ ЛЮТИЙ

1	19	Н	Нед. Закхея, Макарія Єгипетського прп.
2	20	П	† Євтимія Великого прп.
3	21	В	Максима ісп. прп., Євгенія, Волеріана й ін. мчч.
4	22	С	Тимотея ап., Анастасія Перського прпмч.
5	23	Ч	Климента свящмч., Аготангела мч.
6	24	П	Ксенії Римлянки прп.
7	25	С	† Григорія Богослова свт.
8	26	Н	Митаря і фарисея, Ксенофonta прп.
9	27	П	† Перен. мощів Івана Золотоустого
10	28	В	Єфрема Сірійця прп.
11	29	С	Перенесення мощів свящмч. Ігнатія Богоносця
12	30	Ч	Трьох Святителів, Іполита свящмч.
13	31	П	Кира й Івана безсрібників і чудотв.
14	1	С	Трифона мч., (передпразд. Стрітення)
15	2	Н	Блудного сина, СТРІТЕННЯ ГОСПОДНЄ
16	3	П	Симеона прав. й Анни прор.
17	4	В	Ісидора Пелюз. прп.
18	5	С	Агафії мчц.
19	6	Ч	Вукола прп., Сілвана свящмч.
20	7	П	Партенія прп.
21	8	С	Заупокійна субота, Теодора Стратилата влкмч.
22	9	Н	М'ясопусна (віддання Стрітення)
23	10	П	Харлампія мч.
24	11	В	Власія свящмч.
25	12	С	Мелетія св.
26	13	Ч	Мартиніяна прп.
27	14	П	† Кирила рівноап., Авксентія прп.
28	15	С	Онисима ап.

У БЕРЕЗНІ

- 1.ІII.1883 – Народився у с. Синява Сяніцького повіту Григорій Гануляк – укр. письменник (29.08.1945, Сянік).
- 3.III.1903 – Народилася в с. Розділля Анна Драган – народна лемківська співачка (08.12.1986, Борислав).
- 24.III.1973 – Створено Крайову Управу Об'єднання Лемків Канади (ОЛК).
- 30.III.1873 – Народився в с. Нова Весь пов. Н.Санч Василь Масюх – перший Апостольський адміністратор Лемківщини (12.03.1936, Риманів-Здрій, РП).

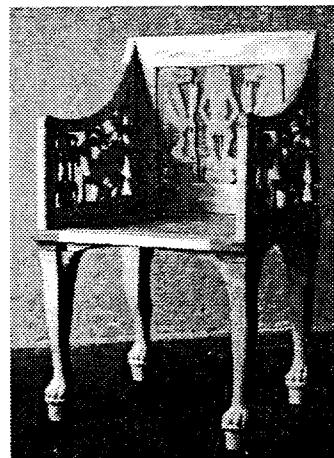
Григорій Пецух. Сцена переселення лемків. Кераміка, 1948.

+ БЕРЕЗЕНЬ

1	16	Н	Сиропусна, Памфіла й Парфірія мчч.
2	17	П	Поч. Великого посту, Теодора Тирона, Маріянни мчч.
3	18	В	Лъва св., папи Римського
4	19	С	Архипа ап.
5	20	Ч	Лъва прп., еп. Катанського
6	21	П	Тимотея і Євстатія прпн.
7	22	С	Знайдення мощів св. мчч. в Євгенії
8	23	Н	1 Посту, Православія, Полікарпа свящмч.
9	24	П	† 1-е і 2-е знайдення голови Івана Хрестителя
10	25	В	Тарасія св.
11	26	С	Порфирія св.
12	27	Ч	Прокопія Декаполіта прп. ісп.
13	28	П	Василія прп. ісповідника
14	1	С	Євдокії прпмчц., Антоніни мчц.
15	2	Н	2 Посту, Теодота свящмч., Богдана
16	3	П	Євтропія, Клеоніка й Василиска мчч.
17	4	В	Герасима прп., Павла і Юліяни мчч.
18	5	С	Конона мч.
19	6	Ч	42 мчч. Аморійських
20	7	П	Василія, Єфрема, Євгенія й ін. свящмчч.
21	8	С	Теофілакта прп. ісп.
22	9	Н	3 Посту, Хрестопоклінна, +40 мчч. Севаст.
23	10	П	Кондрота мч., Галини
24	11	В	Софронія св., патр. Єрусалимського
25	12	С	Теофана прп., Григорія Двоєслова св.
26	13	Ч	Перенесення мощів св. Никифора
27	14	П	Венедикта прп., Ростислава кн.
28	15	С	Агапія й ін. мчч.
29	16	Н	4 Посту, Савина і Пади мчч.
30	17	П	Олексія прп.
31	18	В	Кирила св., аєп. Єрусалимського

У КВІТНІ

- 10.IV.1898** — Народився Степан Скрипник — Блаженіший патріарх УАПЦ Мстислав.
- 11.IV.1923** — Народився у с. Мисцова Короснянського повіту Василь Кітик — геолог, член-кореспондент АН України (24.07.1984, Львів).
- 12.IV.1923** — Народився в с. Красна Короснянського пов. Орест Зілинський — вчений філолог, дослідник Лемківщини (14.07.1976, Словаччина).
- 19-21.IV.1918** — Відбувся Всеукраїнський національний конгрес у Києві.
- 20.IV.1923** — Народився в с. Лосе Горлицького повіту Володимир Євусяк — педагог, громадський діяч серед українців в Польщі (31.12.1987, Здунська Воля, РП).
- 24.IV.1803** — Народився в с. Тополі на Закарпатті Олександр Духнович — письменник "Будітель" (30.03. 1865).
- 27.IV.1928** — Народився в с. Волосате Ліського пов. Петро Мошич — укр. педіатр, професор, суспільний діяч.
- 29.IV.1648** — Богдана Хмельницького обрано гетьманом України.
- 29.IV.1918** — Українська Центральна Рада ухвалила конституцію УНР і обрала Михайла Грушевського президентом УНР.

Григорій Пецух. Трон для кінофільму
"Фараон". Дерево. Різьба. 1964.

+ КВІТЕНЬ

1	19	С	Хризанта і Дарії мчч., (поклони)
2	20	Ч	Примчч. убитих в монастирі св. Сави, Світлани
3	21	П	Якова прп., Любомира
4	22	С	Акафістова субота, Василія свящмч.
5	23	Н	5 Посту, Никона прпмч., Лідії мчч.
6	24	П	Захарії прп. (передпразд. Благовіщення)
7	25	В	БЛАГОВІЩЕННЯ ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ МАРІЇ
8	26	С	Собор Арх. Гаврила, (віддання Благовіщення)
9	27	Ч	Матрони мчч., Мотрі,
10	28	П	Іларіона Нов. прп., Стефана Чудотворця
11	29	С	Лазарева субота, Марка прп., Кирила й ін. мчч.
12	30	Н	КВІТНА НЕД. Вхід Господній в Єрусалим
13	31	П	Іпатія прп.
14	1	В	Марії Єгипетської прп.
15	2	С	Тита чудотворця прп.
16	3	Ч	Великий Четвер (страсти), Микити ісп. прп.
17	4	П	Велика П'ятниця (плащаниця), Йосифа і Юрія прп.
18	5	С	Велика Субота, Теодула, Агатопода й ін. мчч.
19	6	Н	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ, ПАСХА
20	7	П	Світлий Понеділок, Юрія прп.
21	8	В	Світлий Вівторок, Іродіона й ін. апп.
22	9	С	Євпсихія мч.
23	10	Ч	Терентія й ін. мчч.
24	11	П	Антипи свящмч.
25	12	С	Василія прп. ісп.
26	13	Н	Томина, Артемона свящмч. й ін.
27	14	П	Мартина св., папи Римського
28	15	В	Аристарха й ін. апп.
29	16	С	Агапії, Ірини й Хіонії мчці.
30	17	Ч	Симеона, Акакія прп.

У ТРАВНІ

- 2.V.1848** – Створено в Галичині Головну Руську Раду.
- 13.V.1888** – Помер Яків Головацький – етнограф, фольклорист, член "Руської Трійці" (29.10.1814).
- 15.V.1848** – У Львові почала виходити газета "Зоря Галицька".
- 15.V.1848** – Скасування панщини в Галичині (у тому числі і на Лемківщині).

Григорій Пецух. "Життя". Різьба у дереві. 1956.

+ ТРАВЕНЬ

1	18	П	Івана прп., учня св. Григорія Декаполіта
2	19	С	Івана Старопечерника прп.
3	20	Н	<u>Мироносиць, Теодора Трихіни прп.</u>
4	21	П	Януарія свящмч. та ін. мчч., Теодора мч.
5	22	В	Теодора Сикеота прп., Віталія монаха
6	23	С	† Св. влкмч. Юрія Побідоносця
7	24	Ч	Сави Стратилата мч.
8	25	П	† Марко ап. і єв.
9	26	С	Василія свящмч.
10	27	Н	<u>Розслабленого, Симеона, Стефана прп.</u>
11	28	П	Ясона й Сосіпатра апп., Максима й ін. мчч.
12	29	В	9 мчч. у Кізіці, Мемнона прп.
13	30	С	† Якова ап., середа переполовення
14	1	Ч	Єремії прор., Тамари
15	2	П	Атанасія Великого прп.
16	3	С	† Теодосія Печерського, Тимотея і Маври мчч.
17	4	Н	<u>Самарянки, Пелагії мчц.</u>
18	5	П	Ірини мчц., Никифора прп.
19	6	В	Йова Многострадального
20	7	С	Поява Чесного Хреста в Єрус., Акакія мч.
21	8	Ч	† Св. ап. і єв. Івана Богослова
22	9	П	† Перенесення мощів св. Миколая Чудотворця
23	10	С	† Симона Зилота ап.
24	11	Н	<u>Сліпородженого, † Кирила і Методія свв.</u>
25	12	П	Епіфанія і Германа свв.
26	13	В	Гликерії мчц.
27	14	С	Ісидора мч.
28	15	Ч	<u>ВОЗНЕСІННЯ ГОСПОДНЄ</u>
29	16	П	Теодора Освященного прп.
30	17	С	Андроніка ап. і ін.
31	18	Н	<u>Св. Отців, Теодота мч. Богдана</u>

У ЧЕРВНІ

- 3.VI.1863** – Народився Євген Петрушевич – президент ЗУНР.
- 11.VI.1933** – у Пряшеві (Словаччина) відкрито пам'ятник О.Духновичу. Скульптор – Олена Мондич.
- 13.VI.1988** – у Львові створено Товариство української мови ім. Т.Шевченка.
- 21.VI.1978** – Помер в Одесі Василь Шалайда – талановитий лемківський різьбяр (21.08. 1922, с. Балутянка).

Григорій Печух. "Український бандуррист". Гіпс. 1956.

✚ ЧЕРВЕНЬ

1	19	П	Патрикія свящмч. й ін.
2	20	В	Толалея мч.
3	21	С	† Константина й Олени рівноап.
4	22	Ч	Василіска мч.
5	23	П	Михаїла прп. ісп.
6	24	С	Заупокійна субота, Симеона Дивногорця прп.
<u>7</u>	<u>25</u>	<u>Н</u>	<u>ЗІСЛАННЯ СВ. ДУХА, † З-є знайд. гол. Ів. Хр.</u>
8	26	П	Святого Духа, Пресвятої Трійці
9	27	В	Терапонта свящмч.
10	28	С	Микити прп.
11	29	Ч	Теодосій прпмч.
12	30	П	Ісаакія Далматського прп.
13	31	С	Єрмія ап., Єрмея мч.
<u>14</u>	<u>1</u>	<u>Н</u>	<u>Всіх святих</u>
15	2	П	Поч. Петрового посту, Никифора ісп.
16	3	В	Лукиліяна мч. та Ін.
17	4	С	Митрофана св., патр. Царгородського
18	5	Ч	† Пресвятої Євхаристії (на нед.)
19	6	П	Віссаріона прп. чудотв., Іларіона Нов. прп.
20	7	С	Теодота свящмч., Богдана
<u>21</u>	<u>8</u>	<u>Н</u>	<u>Перен. мощ. Теодора Стратилата влкмч.</u>
22	9	П	Кирила св., Марти й ін.
23	10	В	Тимотея свящмч.
24	11	С	† Вартоломея і Варнави апп.
25	12	Ч	Онуфрія Вел. I Петра Атонського прп.
26	13	П	† Христа Чоловіколюбця (на нед.)
27	14	С	Сострадання Пресе. Богородиці
<u>28</u>	<u>15</u>	<u>Н</u>	<u>Амоса прор.. Єроніма прп.</u>
29	16	П	Тихона св., єп. Аматунського.
30	17	В	Мануїла й ін. мчч., Іпатія прп.

У ЛИПНІ

- 8.VII.1988** – Створено у Львові суспільно-культурне товариство "Лемківщина".
- 18.VII.1863** – Оголошено Валуєвський указ російського уряду про заборону української мови.
- 21.VII.1928** – Народився у с. Тилич пов. Н.Санч Іван Головчак – поет, громадський діяч.
- 22.VII.1963** – Відкрито в Устю Руському пам'ятник лемкам-борцям проти фашизму. Автор – Григорій Пецух.
- 27.VII.1843** – Народився у с. Верхомля Велика Володимир Хиляк (Єронім Анонім) – письменник (25. 06.1893, с. Літинія).

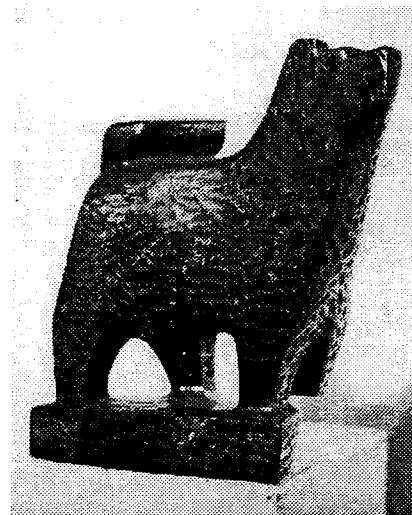
Григорій Пецух. "Материнство". Різьба. Дерево. 1962.

+ ЛИПЕНЬ

1	18	С	Леонтія й ін. мчч.
2	19	Ч	† Юди ап., брата Господнього
3	20	П	Методія свящмч.
4	21	С	Юліана мч.
5	22	Н	<u>Всіх Святих українського народу</u>
6	23	П	Агрипини мчц., Горпини
7	24	В	Різдво св. Івана Хрестителя
8	25	С	Февронії припмчц.
9	26	Ч	Давида Солунського прп.
10	27	П	Самсона прп.
11	28	С	Перенес. мощів Кира й Івана безсрібників
12	29	Н	<u>Святих Верх. апостолів Петра і Павла</u>
13	30	П	† Собор 12-ох апостолів
14	1	В	Косми і Дам'яна безсрібників.
15	2	С	† Положення чесної ризи Пресв. Богородиці
16	3	Ч	Якинта мч., Анатолія св.
17	4	П	Андрія Критського, Марти прп.
18	5	С	† Атанасія Атонського прп.
19	6	Н	<u>Сісоя Великого прп., Валентина мч.</u>
20	7	П	Томи з Малеї прп., Акакія прп.
21	8	В	Прокопія влкмч.
22	9	С	Панкратія свящмч.
23	10	Ч	† Прп. Антонія Печерського
24	11	П	† Блаженної кн. Ольги, Євфимії мчц.
25	12	С	Прокла й Іларія мчч., Михаїла Малейна прп.
26	13	Н	<u>Собор арх. Гавриїла, Стефана, Юліяна</u>
27	14	П	Акили ап., Онисима прп.
28	15	В	† Св. кн. Володимира Вел., у хрец. Василія
29	16	С	Атеногена свящмч. і 10-х його учнів
30	17	Ч	Марини влкмч.
31	18	П	Якинта й Еміліяна мчч.

У СЕРПНІ

- 1.VIII.1843** — Народився в с. Висова Горлицького повіту Матвій Астряб — педагог, історик, громадський діяч (18.01.1925, Лубни, Полтавщина).
- 4.VIII.1898** — Помер кардинал Сильвестер Сембраторович (03.09.1836, с. Дошниця).
- 6.VIII.1928** — Народився у с. Микова Свидницького окр. (Словаччина) Андрій Вархола (Енди Вархол) — художник, кінорежисер (22.02.1987. Нью-Йорк).
- 12.VIII.1983** — В с. Устя Горлицьке відбулась Перша лемківська "Ватра".
- 14.VIII.988** — Хрещення Руси-України.
- 16.VIII.1933** — Народився у Великому Березному на Закарпатті Михайло Романишин — живописець, заслужений діяч мистецтв України.
- 20.VIII.1968** — Розпочато будівництво Музею культури лемків у с. Зиндроновій, РП.

Григорій Печух. "Пес". Дерево. Різьба. 1963.

✚ СЕРПЕНЬ

1	19	С	Макрини прип., сестри св. Василія Вел., Дія прип.
2	20	Н	† <u>Св. пророка Іллі</u>
3	21	П	Симеона й Івана прип., Єзекіїла прор.
4	22	В	Марії Магдалини рівноап., Фоки свящмч.
5	23	С	Трофима, Теофіла й ін. мчч.
6	24	Ч	† Святих мучеників Бориса і Гліба, Христини мчц.
7	25	П	† Успення св. Анни, матері Преч. Діви Марії
8	26	С	Єрмолая свящмч., Параксеви прпмчц., Мирослави
9	27	Н	† <u>Пантелеймона влкмч., Клиmenta</u>
10	28	П	Прохора, Никанора й ін. апп.
11	29	В	Калиника мч., Євстахія мч.
12	30	С	Сили і Силуана й ін. апп.
13	31	Ч	Євдокима праведн. (передпразд. походж. Ч. Хреста)
14	1	П	Поч. Спас.посту. † Походж.Чесн.Хреста, Макавей
15	2	С	Перен. мощ. первомч. Стефана
16	3	Н	<u>Ісаакія, Даалмата, Фавста прпн.</u>
17	4	П	7 мчч. Ефеських, Євдокії прпмч.
18	5	В	Євсигнія мч. (передпразд. Преображення)
19	6	С	ПРЕОБРАЖЕННЯ ГОСПОДНЄ
20	7	Ч	Дометія прпмч.
21	8	П	Еміліана ісп., Мирона св. чудотворця
22	9	С	† Матвія ап.
23	10	Н	<u>Лаврентія архидиякона мч.</u>
24	11	П	Євлпа архидиякона мч., Сусанни мчч.
25	12	В	Фотія й Аникити мчч.
26	13	С	Максима ісп. прп., (віддання Преображення)
27	14	Ч	† Перен. мощ. Теодосія Печер., (передпразд. Успення)
28	15	П	УСПЕННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
29	16	С	Нерукотворного образа Г.Н.І.Х., Діоміда мч.
30	17	Н	<u>Мирона мч.</u>
31	18	П	Флора і Лавра мчч.

У ВЕРЕСНІ

- 6.IX.1988** – Помер у Львові Іван Желем – письменник (03.09.1925, с. Вапенне).
- 9.IX.1863** – Народився Борис Грінченко – український письменник.

Григорій Пецух. "Підгалля". Дерево. Різьба. 1965.

Історичний календар

23

Церковний календар
✚ ВЕРЕСЕНЬ

1	19	В	Андрія Стратилата мч.
2	20	С	Самуїла прор.
3	21	Ч	Тадея ап., Восси мчц.
4	22	П	Агатоника, Северіяна та ін. мчч.
5	23	С	Луїша мч., Іринея свящмч., (віддан. Успення Пресв. Богород.)
6	24	Н	Свтихія свящмч.
7	25	П	Вартоломея і Тита апп.
8	26	В	Адріяна і Наталії мчч.
9	27	С	Пімена прп.
10	28	Ч	Мойсея Мурина прп., отців Печерських
11	29	П	† Усікновення голови св. Івана Хрестителя (піст)
12	30	С	Олександра, Івана, Павла свв.
13	31	Н	† Полож. чесн. пояса Пресв. Богородиці
14	1	П	† Поч. церковного року, Симеона прп.
15	2	В	Маманта мч., Івана Посника прп.
16	3	С	Антима свящмч., Теоктиста прп.
17	4	Ч	Вавили свящмч., Мойсея прор.
18	5	П	Захарії прор. і Єлісавети прав.
19	6	С	Чудо арх. Михаїла
20	7	Н	Созанта мч. (пр. Різдво Пресв. Богород.)
21	8	П	РІЗДВО ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
22	9	В	Йоакима і Анни прав., Северіяна мч.
23	10	С	Минодори, Митродори, Німфодори мчц.
24	11	Ч	Теодори Александрійської прп.
25	12	П	Автонома свящмч. (віддання иРіздва Пресв. Богород.)
26	13	С	Корнилія сотника свящмч. (передпраздн. Воздвиження)
27	14	Н	ВОЗДВИЖЕННЯ ЧЕСН. ХРЕСТА (піст)
28	15	П	Микити влкмч.
29	16	В	Євфимії влкмчи.
30	17	С	Софії, Віри, Надії, Любові мчцц.

У ЖОВТНІ

- 8-10.X.1993** – У Львові відбувся Конгрес Світової Федерації Лемків.
- 10.X.1968** – Помер у Криниці Никифор Дровняк видатний лемківський художник (21.05.1895, Криниця).
- 11.X.1988** – Помер у Трускавці Григорій Бенч – талановитий лемківський різьбар (12.12.1905, с. Вілька).
- 13.X.1933** – У Нью-Йорку відбулися перші збори "Комітету Допомоги Лемківщині" (від 1935 – ООЛ).
- 14.X.1888** – Народився у с. Красне на Тернопільщині Степан Ванчицький – правник, супільний діяч на Лемківщині і серед лемків на еміграції (18. 11.1969, Сидней).
- 15.X.1913** – Народився у с. Висова Орест Гижка – лікар, фольклорист, автор збірки "Українські пісні Лемківщини", 1972 (19.02.1990, м. Бережани).
- 18.X.1918** – У Львові створено Українську Національну Раду.

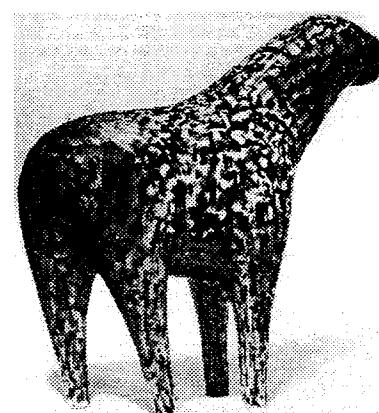
Григорій Печух. "Крилатий". Дерево. Різьба. 1966.

+ ЖОВТЕНЬ

1	18	Ч	Євменія прп.
2	19	П	Трофима і Савватія, Доримедонта мчч.
3	20	С	Євстратія влкмч., Михаїла і Теодора мчч.
<u>4</u>	<u>21</u>	<u>Н</u>	<u>Кондрата ап., (віддання Воздвиженця)</u>
5	22	П	Фоки свщмч.
6	23	В	Зачаття св. Івана Хрестителя
7	24	С	Теклі первомчц.
8	25	Ч	Євфросинії прп.
9	26	П	† Св. апостола Івана Богослова
10	27	С	Калістрата мч. і його дружини
<u>11</u>	<u>28</u>	<u>Н</u>	<u>† Харитона прп., В'ячеслава</u>
12	29	П	Киріака самітника прп.
13	30	В	Григорія свщмч.
14	1	С	† Покров Пресвятої Богородиці
15	2	Ч	Кипріяна свщмч., Юстини мчц.
16	3	П	Діонісія Ареопагіта свщмч.
17	4	С	Єротея свщмч.
<u>18</u>	<u>5</u>	<u>Н</u>	<u>Харитини мчц., Яреми</u>
19	6	П	† Томи ап.
20	7	В	Сергія і Вакха мчч.
21	8	С	Пелагії прп.
22	9	Ч	† Якова Алфеєвого ап.
23	10	П	Євлампія і Євлампії мчч.
24	11	С	Филипа ап., Теофона прп.
<u>25</u>	<u>12</u>	<u>Н</u>	<u>Пррова й ін. мчч., Косми прп., Мартина св.</u>
26	13	П	Карпа та ін. мчч.
27	14	В	Параскевії Терн. прп., Назарія й ін. мчч.
28	15	С	Євтимія прп., Лукіяна прпмч.
29	16	Ч	Лонгина сотника мч.
30	17	П	Осії прор., Андрія Критського прпмч.
31	18	С	† Св. ап. і св. Луки

У ЛИСТОПАДІ

- 1.XI.1898** – Народився у с. Вільхівці Сяніцького повіту Дмитро Бедзик – укр. письменник, автор трилогії "Украдені гори" (27.11.1982, Київ).
- 4.XI.1888** – Народився у с. Лабова Дмитро Вислоцький (Ваньо Гуняняка) – громадський і культурний діяч, журналіст, редактор (25.12.1968, Львів).
- 4.XI.1918** – Проголошено створення Східнолемківської республіки з осередком в Команчі (23.01.1919).
- 9.XI.1918** – УН Рада проголосила створення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), до якої була приєднана Східнолемківська республіка.
- 11.XI.1913** – Народився у с. Гладишів Горлицького повіту Степан Дзюбина – церковний і супільний діяч на Лемківщині.
- 25.XI.1838** – Народився у с. Стеблів на Черкащині український письменник Іван Нечуй-Левицький – автор нарису про Зах. Лемківщину "В Карпатах" (15. 04.1918).
- 27.XI.1863** – Народилася українська письменниця Ольга Кобилянська.
- 30.XI.1903** – Народився в с. Петровці (Югославія), Йосиф Костельник – письменник, фольклорист лемківського походження.

Григорій Пецух. "Коник".
Дерево. Різьба. 1964.

+ ЛИСТОПАД

<u>1</u>	19	Н	<u>Йоіла прор., Уара мч.</u>
2	20	П	Артемія влкмч.
3	21	В	Іларіона Великого при.
4	22	С	Аверкія рівноап., 7-ох отроків в Ефесі
5	23	Ч	Якова оп., брата Господнього
6	24	П	Арети та ін. мчч.
7	25	С	Маркіяна й Мартирия мчч.
<u>8</u>	26	Н	<u>Св. влкмч. Дмитрія Мироточця</u>
9	27	П	Нестора мч. й ін. мчцц.
10	28	В	Параскеви П'ятниці мчц., Терентія мч. й ін.
11	29	С	Анастасії Римлянки прпмчц.
12	30	Ч	Зиновія й Зиновій мчч.
13	31	П	Стахія, Амплія й ін. апп.
14	1	С	Косми і Дам'яна безсрібників
<u>15</u>	2	Н	<u>Акиндина та ін мчч.</u>
16	3	П	Акепсима, Йосифа мчч.
17	4	8	Йоанікія Вел. прп., Никандра мчч.
18	5	С	Галактіона і Єпістимії мчч.
19	6	Ч	Павла ісп., патр. Царгородського
20	7	П	33-х мчч. в Мелітині, Лазаря при.
<u>21</u>	8	С	<u>Собор Архистратига Михаїла</u>
<u>22</u>	9	Н	<u>Онисифора і Порfirія мчц.</u>
23	10	П	Ерасті, Олімпа, Родіона та ін. апп.
24	11	В	Теодора Студита, Віктора й ін. мчч.
25	12	С	† Св. свящмч. Йосафата
26	13	Ч	† Св. Івана Зопотоустого
27	14	П	† Св. ап. Филипа
28	15	С	Поч. Різдвяного посту. Гурія й ін. мчч.
<u>29</u>	16	Н	<u>† Св. ап. і св. Матея</u>
30	17	П	Григорія Чудотворця

У ГРУДНІ

- 5.XII.1878** – Народився Олександр Олесь – видатний український письменник.
- 5.XII.1918** – На селянському вічу в с. Фльоринка Грибівського повіту проголошено створення Західноlemkівської республіки (Руська Народна Республіка). Існувала до червня 1920 р.
- 8.XII.1868** – У Львові засновано товариство "Просвіта". На Лемківщині в с. Одрехова першу читальню "Просвіти" засновано у 1893 р.
- 11.XII.1873** – У Львові засновано Наукове Товариство ім. Т.Шевченка (НТШ).
- 27.XII.1923** – Народився у с. Ванівка біля Коросна Микола Вороняк – диригент, художній керівник, хормейстер (23. 06.1974, Тернопіль).
- 28.XII.1973** – Помер у США Орест Турковський – композитор, професор (18.04.1896, с. Вороблик Королівський).
- 29.XII.1978** – Помер у Львові Роман Соболевський – педагог, музикант, культурний діяч (2.05.1920, с. Устя Руське).

Григорій Пецух. "Учитеся, брати мої".
Дерево. Різьба. 1964.
(До 150-річчя народження Т.Шевченка).

✚ ГРУДЕНЬ

1	18	В	Романа й Платона мчч.
2	19	С	Авдія прор., Варлаама мч.
3	20	Ч	Григорія Декаполіта, (передпразд. Введення)
4	21	П	ВВЕДЕНИЯ У ХРАМ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ
5	22	С	Филимона ап.
6	23	Н	Амфілохія й Григорія свв.
7	24	П	Катерини влкмч., Меркурія влкмч.
8	25	В	Клиmenta, Петра свщмч., (віддання Введення)
9	26	С	Аліпія стовпника прп.
10	27	Ч	Якова Персіянина влкмч., Палладія прп.
11	28	П	Стефана Нов. прпмч., Іринарха мч.
12	29	С	Парамона, Філумена мч.
13	30	Н	† Св. ап. Андрія Первозванного
14	1	П	Наума прор.
15	2	В	Аввакума прор.
16	3	С	Софонії прор.
17	4	Ч	Варвари влкмч., Івана Дамаскина прп.
18	5	П	† Сави Освященного прп.
19	6	С	Св. Миколая Чудотворця
20	7	Н	Амвросія св.
21	8	П	Патапія прп.
22	9	В	Непор. зачаття Пресвятої Богородиці св. Анною
23	10	С	Мини, Єрмогена, Євграфо мчч.
24	11	Ч	Даниїла Стовпника прп.
25	12	П	Спиридона чудотворця прп.
26	13	С	† Ореста, Авксентія, Євгенія й ін. мчч.
27	14	Н	Филимона, Левкія, Аполлонія й ін. мчч.
28	15	П	Єлевтерія свщмч., Павла прп.
29	16	В	Агтія прор.
30	17	С	Даниїла прор., Ананії, Азарії, Мисайлі свв.
31	18	Ч	Севастіяна мч. і дружини його

Від упорядника

ДНІ СКОРБОТИ ПІСЛЯ 50 РОКІВ

Виселенці з Лемківщини 1944-1946 років, які проживали в Україні, зокрема у західних її областях, гідно, у скорботі відзначали півстолітню річницю післявоєнних трагічних подій — насильного виселення лемків.

Страхітливий 1945 рік на Лемківщині.
Малюнок Едварда Козака.

У весь 1997 рік був присвячений засудженю трагічних подій 1947 року на терені Польщі, а саме злочинної акції "Вісла". У багатьох містах і селах України, де проживають депортовані лемки і інші українські виселенці з Польщі, населення відзначало ці трагічні події молебнями, відправами в церквах, на цвинтарях, зібраннями громад, зверненнями до урядів і президентів двох країн.

Українці (руси) — автохтони Західних Карпат. Вони ні у кого не захоплювали цих земель, тим більше у поляків. Межі розселення українців на заході у IX-X ст. сягали Krakova. Давні мешканці Західних Карпат — єдині з усім народом Київської Русі. Вони підтримували тісні контакти з Руссю, а у 992-993 рр. Володимиром Великим були з'єднані з Київською державою. Ця подія змінила в Західних Карпатах основи християнства східного обряду, сприяла розвиткові культури, освіти, мистецтва.

У 1340-х рр. Галичину з північними схилами Західних Карпат захопила Польща, а південні схили (Закарпаття) — Угорщина. Польські шляхти заборонили русинам проживати і надалі поселяватися у містечках Сяноці, Яслиськах, Бічу, Мушині. Шляхта і король розпочали німецьку колонізацію Прикарпаття, відтісняючи русинів від заходу і півночі углиб гір. І, хоч межі розселення русинів потерпіли помітні зміни на користь шляхти і короля, все ж винародовити русинів Західних Карпат не вдалося.

Русини (пізніше етнографічні лемки) свято захищали свої національні інтереси, віру, традиції. Це яскраво ствердило ставлення русинів Карпат до визвольної війни українського народу 1648-1654 рр. під проводом Б.Хмельницького. У 1651 р. русини на чолі зі збійницьким отаманом Андрієм Савкою підняли повстання на допомогу Хмельницькому. І хоч повстання закінчилося невдачею, воно підтвердило єдність усього українського народу від Попраду і до Дону. Ці події посилили ворожу діяльність польської шляхти і шовіністичних кіл Польщі.

З метою переконати суспільність в тому, що українці Західних Карпат не є автохтонами, господарями карпатського краю, окремі польські науковці як І.Добровольський, А.Стадницький, Є.Дlugопольський створили "теорію" волоської колонізації Карпат у XV-XVII ст. За цією "теорією", якою озброюють себе і деякі теперішні польські історики, лемки, нібито, недавні пришельці — волохи (румуни), які, нібито, зрушилися під впливом Сходу і ніякого відношення до українського народу не мають.

Від 1939 і до 1945 року Лемківщина перебувала під окупацією фашистської Німеччини. Важкі бої на Лемківщині спричинили розорення багатьох сіл. З широкої прифронтової смуги німці з одного боку, і росіяни — з другого, насильно виганяли місцевих селян з сіл Барвінок, Зиндронова, Поляни, Мисцова, Тиханя, Жидівське, Граб, Ожинна та інших, що були перетворені на руїну. Ця ситуація змусила лемків згаданих сіл переселитись в Україну ще до вересня 1944 року.

9 вересня 1944 р. підписано угоду між урядом УРСР та Польським

комітетом національного визволення про "обмін населенням" (фактично примусове виселення).

Після насильтяцького виселення у 1944-1946 рр. на Лемківщині ще залишились близько 100 тис. лемків. Саме проти них уряд Польщі спрямував 28 квітня 1947 р. шість озброєних дивізій і під кодовою назвою акції "Вісла" у жахливий спосіб депортував лемків (як також стільки ж надсянців, холмщаків) на північно-західні понімецькі землі, навмисне розсіявши їх окремими родинами в польському оточенні без права змінювати місце обов'язкового поселення.

Перші транспорти з Лемківщини виїхали з Команчі 29 квітня 1947 р., останні — з Сянока 23 липня 1947 р. Окремо виїжджали транспорти з західних повітів Лемківщини. Багато людей, запідозрених у співираці з УПА, відправляли в концтабір "Явожно". У цьому концтаборі серед інших українських священиків томився о. Степан Дзюбина — лемко з села Гладишева. Живе у Перемишлі.

Акція "Вісла" мала стати останнім етапом повного знищення (геноциду) української національної меншиності в Польщі.

Минуло 50 років від часу трагедії на Лемківщині. Настали вже нові часи, виростили вже нові покоління, які невинні у цій трагедії. Потрібно серйозно задуматися над створенням добросусідських стосунків між українським і польським народами. А тому не слід молити Всевишнього про помсту і закликати до помсти суспільство. В історії допущені помилки зі сторони різних груп тих чи інших народів. Потрібно усвідомити трагізм 1944-1947 років, щоб ніколи вже не допустити повторення подібних злочинів у новому демократичному суспільстві.

Посміймося трішки

* * *

— Ой біда! Дітина ликнула монету двадцять стотинок. Треба вивчити дохтора.

— Неє сенсу. Він возме два лева, а витягне лем двадцять стотинок.

* * *

Габровец написав в кінці листа: "Вибач, же висилам ті tot лист без марки. Я го юж опустив до скриньки і аж хтовди єм згадав, жем не наклеїв поштову марку..."

Розповіді наших дружів

Дмитро СОЛИНКО

ЗГАДАЛИ ТРАГІЧНІ ПОДІЇ 1944-1947 РОКІВ

(50-річчя депортациї відзначено в Бережанах)

Одним з найактивніших осередків товариства "Лемківщина" на Тернопільщині є, без сумніву, Бережанське відділення, створене 29 березня 1991 року. Осередок провів ряд творчих заходів, присвячених діяльності визначних людей. Серед них вечір-спогад "Світильник духовності" до 80-річчя від дня народження фольклориста Ореста Гижі, "Повернення із забуття" до 110-річчя народження письменника Франца Коковського. Активісти товариства прийняли участь у відкритті виставки різьбяра-лемка Григорія Пецуха. У планах товариства є створення музеюної кімнати, будівництво лемківської церкви...

Першим вагомим здобутком є спорудження пам'ятного знаку "50-річчя депортациї". Ідею цю висунув креативний Богдан Тихий у 1994 р. на зборах товариства, де прийнято рішення про його спорудження. Знак має вигляд стовпа — каплички з нішами: північна — Холмщина, південна — Надсяння, східна — Підляшшя, західна — Лемківщина. Верх завершує хрест,

Комітет по будівництву (голова Б.Тихий) приступив до реалізації цієї ідеї. Львівський архітектор М.Гайдя безкоштовно виготовив проект і всю документацію. Майстер М.Мамчур із с.Нараїв очолив справу витесання пам'ятного знака із білого каменя, хрест змайстрував коваль М.Бабухівський, гонтову покрівлю — столяр Г.Мацьків, образи в камені підібрав художник А.Кіс. Під 12-тонний фундамент закладено капсулу з землею від церкви с. Жегестів над р.Попрад та листом до наступних поколінні.

Урочисте відкриття та посвячення пам'ятного знаку відбулося 27 жовтня 1996 р. Поминальну Літургію відправили в церкві парох Лемківської церкви у Львові о. Анатолій Дуда, о. Іван Хрептак, о. Богдан Стойко, о. Омелян Легета. На свято прибули голови товариств "Лемківщина" Тернопільської області — Олександр Венгринович, Івано-Франківської області — Степан Криницький. Від Фундації дослідження Лемківщини у Львові прибули Іван Красовський та Дмитро Солинко.

Після посвячення, біля Пам'ятного знаку, діти Б.Тихого — Богданко

і Тарасик — висадили ялинки, привезені з Лемківщини Марією Кузяк та Галиною Качковською. Після віча свято завершилося чудовим концертом і лемківським гімном "Гори наші, Карпати".

На закінчення хочу відзначити, що Пам'ятний знак споруджено на пожертви громадян Бережан і околиць. Посильну допомогу надали: церква св. Трійці в м. Бережани, райдержадміністрація, мале підприємство "Ірина", сільська рада с. Підвисоке, мале підприємство "Каменяр" та інші.

Свято в Бережанах — маленька частинка спогадів про давню, але незабутню трагедію. Земля, де спочивають наші діди і прадіди — свята і про неї ми маємо пам'ятати та навчити любові до неї наших внуків і правнуків... Дай вам, Боже, на цю справу сили, а грядущим поколінням незламної вічної пам'яті про славу рідних Бескидів.

Бережани, 27 жовтня 1996 р.

Освячення Пам'ятного Знаку до 50-річчя депортациї українців з Польщі.

Віра ШУЛИК

З ІКОНОЮ БОЖОЇ МАТЕРІ — У НЕВІДОМЕ ЗАВТРА

(Спогад Віри Шулік — виселенки з Яблониці Польської Короснянського воєводства)

Є святині, які постійно сіють тепло в людські душі, лікують душевні рани, втішають у дні смутку. Для колишніх жителів села Яблониця Польська, що недалеко м. Коросна, такою святынею є чудодійний образ Матері Божої, подарований невідомим нам уже митцем для церкви св. Кузьми і Дем'яна десь у кінці XIX чи на початку ХХ ст.

У старенький дерев'яний церкві образ займав почесне місце. Відправи біля цього образу проводилися в особливо святкові дні. Люди розповідали про велиki ласки, що їх ними наділяла небесна покровителька.

У березні 1945 р. вигнані з села українські мешканці забрали з собою у невідоме завтра цю безцінну реліквію і привезли її потайно у м. Бережани Тернопільської області.

І ось уже більше піввіку образ Богородиці з нами, встановлений у церкві Святої Трійці. Богородиця допомогла нам перенести післявоснні труднощі, благословить нас на кращу долю. До Марії приїжджають яблоничани з навколоїшніх сіл, в своїх молитвах складають їй щиру подяку за здоров'я, за інші ласки для них і їхніх дітей. Приходять тут і старенькі бабусі, біловолосі діди, молоді хлопці і дівчата, діти.

Нехай ніколи не гасне світло біля образу і ніколи не забувають наші нащадки цих ласк, що їх дарує їм Божа Матінка.

Посміймося трішки

* * *

Габровця барз болів зуб і він прилетів до лікаря го вирвати.

- Ківко то буде коштувати?
- За зуб два лева, а за електрику — єден, бо то юж вечер.
- В такім разі приду заран, як буде видно...

Іван ГОЛОВЧАК**ВІДПОВІМ НЕДРУГАМ...**

Раз навічно пам'ятайте:
 фальші нам не пришивайте –
 Ми нікому гір не вкрали,
 Но ѹ не колонізували!

Ми ся в горах тих рідненьких
 В преддержав'я час сивенський
 Сформували, як лісочки,
 Чи як трави, чи грибочки.

О тім свідчать наши гвари
 Такі як і гори стари.
 Сут в них слова специфічні,
 Лемкам лем властиві вічно.

Они все нам повідають,
 Же зме автохтохтони краю,
 І што з сонця ми не впали,
 І нічних гір не вкрали.

А як дахто в гори в'їхав,
 Став пізніше Józek, Michal.
 І так інші... приїжджали,
 Наші гори привласняли.

А же край їх був близенько
 Радували їх буйненько
 Томі дій не небесні –
 Они тішат їх і гнески.

Шовіністи, як вандали
 Лемків з гір депортували...
 Но бо они – то русини,
 Руси – України сини.

І наїдуть в Україну
 Між своїма, там не згинуть.
 То хай шовіністи знають,
 Же, направду, рацію мають.

Ми николи не згинеме
 Своїй цілі досягнеме.

Видит Бог із високости
 Бур'ю несправедливости.

І розжене єй, як хмари,
 Би не несла людям кари.
 Він прихилит до сердечка
 Рідний край наш, хиж гніздечка.

Будут лемки разом жити
 І братерством дорожити.
 Будут рости у любови
 І квітнути, як діброви.

Будут они, як сонечко,
 Гріти духом і словечком
 Так як себе, так поляків,
 Росян, чехів і словаків.

Бо в них серця той родини,
 Што на землях України,
 Котра добрих все кохала,
 Й чужих земель не займала...

А лем себе боронила,
 Жеби вічно в світі жила,
 Так як живут всі народи
 В сляві сонця і свободи.

То николи не гадайте,
 Же ми зайди, колоністи –
 Ми тих гір діточки, знайте...
 Світ не дурте, шовіністи!

Як найдете даде в світі...
 Таких лемків - автохтонів,
 То повічте, же ми діти
 з тих повітів, чи районів.

Но а чом ми українці?
 Бо в нас українські слівця,
 Котрих в кождій ест говірці,
 Як тих шпильок на ядлівцях!

А як сут і такі слова,
 Што лем лемкам сут властиви,
 Они свідчат світу знова,
 Же зме люде гір тих сивих...

Богдан ЖЕПЛИНСЬКИЙ

ЗАВАДЧАНСЬКІ СПІВАНКИ

(Із спогадів про Завадку Риманівську)

Коли згадую таку милу Завадку Риманівську, село на Лемківщині, де минуло мое дитинство, чи не найбільш пам'ятними залишаються завадчанські лемківські співанки.

Лемки, розумні і розважні, завжди були багаті на народну видумку та співали, здавалось, завжди і при кожній нагоді. Запам'яталась не одна яскрава картина з побуту лемків чи пережитих дитячих захоплень, часто пов'язаних з піснями та жартами.

...Я завжди любив придивлятися до того чарівного дійства, яке відбувалося при випіканні домашнього хліба. Бувало сиджу і прислухаюся, як гудить розпалена піч. Наша племінниця Марися (яку я так любив, бо мене малого вибавила і стільки цікавого завжди вміла розказати) відчинає затичку печі і яскраве розжарене вугілля, висипаючись на пріпічок, освічує її обличчя. І мені здається, що стойть біля печі вже не Марися, а якась чарівна Фея. А Марися чаклує далі... Розгорнено жар, піч готова, можна сажати тісто. Марися бере дерев'яну лопату, присипає її мукою. Далі набирає із діжі давно приготовлене тісто і перекидає із руки в руку великий шмат тіста приспівуючи:

*Печу, печу бабку
Саджу на лопатку...*

Відтак кладе вироблений руками заокруглений шмат тіста на лопату, придає йому форму хлібини, перехрестивши, робить на ньому з чотирьох сторін пальцями невеликі вм'ятини і сажає лопатою в нагріту піч. При цьому промовляє:

Шуст в п'єц, шуст в п'єц, шуст в п'єц...

Марися позирає на мене і тішиться, що очі мої горять від радості. Нарешті хліб в печі і тепер чекаємо, поки спечеться. Марися присіла відпочити, задумалась і тихо заспівала:

*Боже, Боже што ся водит
Што мій мілій не приходить*

*Чи-го вода підмулила,
Чи-го інша полюбила...*

Пожурившись, Марися береться за приготування обіду. І нарешті приходить її улюблений Ваньо, вітається і жартуючи підспівує:

*Марись, моя Марись,
Кому рибку вариш...*

А Марися відспівує:

*Тобі мій миленький,
Бо ти мій товариш...*

Марися була милою, стрункою блондинкою (родилася в с.Вороблевичі на Дрогобиччині) і не один чорнявий лемко захоплювався її молодечою красою.

Коли проводилась заготівля дров на зиму в недалекому лісі, хлопці звичайно працювали на вирубці цілий день і матуся посыдала Марисю (а та брала з собою „для відваги“ і мене), нести хлопцям їсти. І ось ми вже йдемо через широку луку за селом, повну різnobарвних квітів. Підходимо до узлісся, де пасуть свої вівці завадчани: побачивши нас, вітаються і приспівують:

*Пасутся овечки
Помежи скалечки
Не мают югаса
Ані югасечки...*

Пастушкі запрошуєть нас попасті з ними овець, жартують. А із-за яличок виходять вже інші, співаючи:

*Добрий день, добрий день,
Пишная дівочко,
Ци ми даш, ци ми даш
Зелене піречко?*

Нарешті, попрощавшись з чабанами, добираємося з сестрінкою до наших лісорубів. Найбільший із них жартівник, забачивши нас, зустрічає співанкою:

*Єше-м не зарубав сокиречков в лесе,
Юж мі мила полуценок несе.*

Хлопці сідають обідати, співають, а ми слухаємо. Після обіду, я випереджуєчи перед хатою сестрінку, біжу додому, щоб розказати молодшому братікові про все, що бачив у лісі.

Розповіді наших дружів

Восени любили ми з братом ходити з дівчатами "копати бандурку". Копали, звичайно, дівчата, а ми помогали збирати, носили кошики і розкладали вогонь та пекли залюбки бараболю. Часто підходили до нас парубки, допомагали в роботі, критикували, жартуючи, роботу копальниць і приспіували:

*Копайте, копайте,
Мої копальниці,
Та ви дістанете
По штири палиці...*

Хлопці-парубки часто запрошували нашу сестрінку "на музики" чи якісь інші забави, які відбувалися в читальні "Просвіти". Я чекав нетерпеливо, коли Марися пізно вечером поверталася додому і з цікавістю запитував:

— Як там било?

А Марися, вдоволена забавою, мені наспівувала:

*Танцювала риба з раком.
А петрушка з пастернаком.
Карпелі ся чудовали
Таке диво не видали...*

А ще Марися розповідала, що Ванюсьо Кирпан "на музиці" їй наспівував:

*Заграй ми, гудачку,
На тонку струнечку.
Най си витанцю
Свою фраїречку...*

Згодом просив Ваньо Марисю стати його нареченою:

*Марисю, Марисю
Я тебе не лишу
Твої чорні очі
На папір напишу...*

І Марися, зачарована лемківськими співанками, таки погодилася стати дружиною Ваня.

Запам'яталось яскраве лемківське весілля Марисі і Ваня, на якому мені припала функція "розплітати косу" Марисі і я дуже при цьому плакав, бо знав, що Марисю від нас Ваньо забере. Не помогало і це, що в косі (за давнім народним звичаєм) знайшов я багато блискучих срібних монет.

Розповіді наших дружів

Свашки в хустах-фацеликах жалібно співали далі, коли молода сідала на подушку, покладену на коліна молодого:

*Мамичко, мамичко,
Ци я не дітина,
Же сте мі наклали
До перини сіна...*

Свашки співали, а мені слози горохом котились з очей, бо плакала і молода.

...Десь під кінець осені батько деколи запрошуував (мабуть із містечка) професійного коміньяра почистити комини. Комінляр приносив з собою і роздавав календарі на новий наступаючий рік і це вважалось доброю, щасливою прикметою. Запам'яталось, як прибігла сусідка просити коміньяра і їм почистити комин. При цьому приспіувала:

*Ой мала я миленького коміньяря,
Што вимітав коминики у цісаря.
Глядайте го, шукайте го.
Знайдете щоточку коло нього.*

Після такої співанки комінляр звичайно не міг відмовити почистити комин і в домі вродливої сусідки-молодиці.

Завадчанські дівчата славились своєю вродою і до них "на залъоти" часто приходили хлопці з довколишніх сіл, а то і з подальших місцевостей. Це для "залъотників" було не дуже безпечно, бо завадчанські парубки "боронили" своїх дівчат і непрошених зайд, якщо не поставили "могорич", могли обірвати і "поза вуха". І тому, коли хлопець з чужого села і стояв з дівчиною десь скрито в садочку чи під оборогом, він тихенько просив у пісні:

*Не кашлий, не кашлий, не кашлий,
Жеби ня коло тя не найшли,
Бо як ня коло тя почують —
здоймут з ня калапок і чугу.*

І далі жалувався в пісні дівчині, що його одяг можуть пропити, а його ще й відлупцювати:

*На калап, на чугу напіют,
Мене молодого набіют...*

А в іншій пісні хлопець з чужого села, який побував на музиці без згоди завадчанських парубків, теж жалівся:

*Ани-м ся не виспав
Ани-м нич не зискав
Тільки моого зиску
Што-м достав по писку.*

Але незгоди швидко забувалися. З хлопцями "з чужого села" мирилися і часто завадчанські дівчата виходили заміж і за "чужих хлопців".

Коли наступала зима, звучали пісні зимового циклу. Тут і пісні, в яких оспівувалося завидне здоров'я і загартування лемків (яким не страшна була і зимова стужа), і їх веселий характер:

*Успішно і втішно йшла во зимі боса,
Здібала Яндруха, што розсипав просо.*

А як чарівно звучали лемківські колядки. Ось одна із таких своєрідних лемківських:

*Уступай ноче – звізда пред очі засвітила.
Засвітила, де панна Сина породила.
Во Вифлеємі, в Давида домі, в місті малом.
В місті малом тее ся стало
Бардzo ранo...*

А коли наступала весна і оживала природа Лемківських гір, лемки на повні груди співали:

*Розвивайтесь, сосни і ялички,
Юж мі так не буде,
Юж мі так не буде, як коло мамички.*

Співали цю пісню завадчани і коли покидали в час депортациї рідне село, яке так любили, як і рідні гори, про які теж співають і нині:

*Ой чи вийду я на гору,
На ту нашу, на Цергову.
Чи Завадку ше побачу,
Або за ньов хотъ заплачу?*

І я з великом трепетом, сумом за щасливим дитинством і радістю за те, що Всешишній подарував мені щастя провести дитинство на Лемківщині, згадую чудові завадчанські співанки, такі незабутні і завжди близькі моїому серцю.

Богдан ЖЕПЛИНСЬКИЙ

СПОГАДИ ПРО ЗАВАДКУ РИМАНІВСЬКУ

Коли згадую своє дитинство, завжди думками повертаюсь в лемківське село Завадку Риманівську, де минули мої дитячі роки.

Завадка Риманівська, з присілком Абрамів (Абрамове) була в цей час досить великим лемківським селом в колишньому сяноцькому повіті, розташованим на віддалі 45 км від Сянока і 20 км від Риманова. Межувало воно з селами Тилява, Терстяна, Цергова.

Історичні дані вказують на те, що село розбудовувалось на початку XIV ст., а в 1487 р. згідно з привілеєм переведено з руського на "волоське" право.

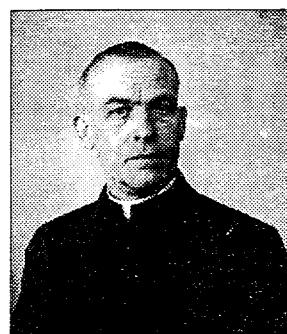
Назва Завадка походить правдоподібно від слова "завада", перешкода. Бо й справді село розміщене у видолинку річки Яселки, і доступ до села заважають з однієї сторони річка з потоками, а з інших високі гори Пйотрус і Цергова. Ще перед 1566 р. стояла в селі церква, в якій правив о. Вартоломей Лісковський. Від поміщика Русовича селяни купили для церкви ріллю та пасовище і у 1885 р. збудували нову церкву Різдва Пресвятої Богородиці.

Згідно земельного кадастру 1778 р. (Йосифінська метрика) в селі на той час нараховувалось 138 номерів.

В 1928 р. побудовано в Завадці 4 клясову дерев'яну школу, а через два роки муріваний громадський будинок, в якому містилася читальня та кооперативна крамниця.

В 1928 р. парафію села Завадка Риманівська з присілком Абрамів та дочерною церквою в с. Камянка обняв мій батько о. Михайло Жеплинський.

Батько був селянським сином, народився і виріс в багатодітній сім'ї в с. Вороблевичах, що на Дрогобиччині. Любив землю, сільськогосподарське ремесло, був побожною і чесною людиною, добрим проповідником і здібним катехетом, мав гарний голос і добре

Михайло Жеплинський,
батько автора

співав, тож швидко завоював прив'язаність та щиру любов лемків не тільки своєї парафії, але й сусідніх сіл.

В цей час на лемків обрушувались насильницькі впливи русифікації та польонізації і на українських молодих священиків, які приходили на зміну старій генерації овіяній русофільством, випадала надзвичайно відповідальна місія зберегти недоторкану греко-католицьку віру, українську національну культуру і гідність лемків.

Батько був не тільки ревним та побожним священиком, здібним організатором, але і правдивим українським патріотом.

Прибувши на нову парафію, активно взявся за укріplення віри своїх парафіян, згуртував і очолив "Товариство Апостольства молитви". Для відновлення церкви запросив здібного маляра Булковського, який гарно розмалював церкву, почав ремонт та відновлення інших парафіяльних забудов. Велику увагу приділяв школі. Ю. Тарнович в "Ілюстрованій історії Лемківщини" (ст. 241) писав:

"...На горішньому кінці села Риманівської Завадки (Риманівщина) у присілку Абрамова побудувало місцеве населення школу та домагалося приділення рідних українських учителів – одначе безуспішно. Тоді свідомі лемки в порозумінні з Кружком "Рідної школи" в Сяноці запросили рідних учителів. Перший рідношкільний учитель на Лемківщині, зокрема в Абрамовій був Петро Ікалович, що прийшов там учителювати в 1928 р. та впродовж одного року навчав дітей... По йому вчив Володимир Кобів до 1929/30, відтак Петро Стирнак. Це заразом перша українська "Рідна школа" на Лемківщині..."

Пригадується, як батько їздив в справі "Рідної школи" до Сянока, Перемишля, а згодом зі Львова привіз Володимира Кобіва, який деякий час жив у нас. Він був не тільки добрым вчителем, але і здібним малярем-художником. Перевагу віддавав акварелі та роботам тушем. Ще й нині в нашему родинному музеї зберігається кілька цікавих робіт В. Кобіва, зокрема "Запорожець на коні" (туш, перо), "Чарівне дерево" (туш, перо), "Богун під Берестечком" (акварель) та інші.

Батько дуже любив дітей і часто після зайняття релігії (якої вчив в обох школах) приводив додому убогих і голодних дітей та просив нагодувати їх. Серед них убогістю виділявся Петрус Кобеля.

Пам'ятаю, якось я вибіг у вишневий садок, що простягався між хатою та дорогою, і побачив, як на дорозі хлопчика знущається над хлопчиком десь мого віку, обзываючи його словами:

*...Петрус Кобеля з'їв теля
І паця, і гача, і печену вош
Іще не мав дост...*

Я став в обороні Петруся, запросив його до нас і ми стали друзями.

Дружили ми і бавились часто з дітьми місцевого дяка Сеня, особливо з його старшими синами Ярославом та Мар'яном.

Батько, сам виходець із села, добре розумів селянську дітвору. Багато із них були дуже здібними і для них наша хата завжди була відкритою. Дуже здібний юнак Фецьо Кухта кілька разів прочитав парафіяльну і нашу домашню бібліотеку. Молодих хлопців Івана Шафрана та Івана Балутянського батько післав вчитися в дяківську школу, яку закінчивши хлопці активно допомагали старому дякові у відправах, робили добру справу в національному відродженні рідного села, активно працюючи в "Просвіті".

Згадуються статечні господарі та церковні провізори Гроздьо, Хом'як, Балутянський та інші. Чудово вправляв дзвонами зі своїми синами Паламар Ящак. Голос дзвонів з дзвіниці завадчанської церкви чудовими мелодіями розносився далеко по горах Лемківщини.

Роль фельдшера і знахорки виконувала в селі добра бабуся Шафранка. Її доброчинні руки "знімали" легко всяку хворобу. Вона й банки вміла поставити, і настойки різні з зілля спрепарувати, і рану перев'язати. Наша мамця, яка теж часто допомагала лемкам, давала високу оцінку медичним знанням Шафранки.

Були в селі й свої забіяки. Якось, згадується, зчинився крик над річкою, що протікала вздовж села. Хтось крикнув "Христиняка зарізали!" – і народ повалив над річку.

Побіг подивитись і я. На траві на березі ріки лежав непритомний Христиняк, здоровенний великан лемко, з грудей у нього стирчав величенький ніж. Прибігла Шафранка і тільки руками сплеснула:

– "Я тут нічого не вдію! Ніж попав у серце! Негайно скачіть по лікаря! Ножа не виймайте!" – енергійно скомандувала бабуся.

Хтось скочив на коня і через певний час привезли з Дуклі лікаря Стрихарського. Той був відважною людиною і негайно приступив до операції.

– "Добре, що ножа не виймали, який легко зачепив і кінчик серця" – твердив після операції Стрихарський. – "Я зашив все як треба! Ніж не допустив до великої втрати крові. Пацієнт – хлоп здоровий, сильний, думаю буде жити!" – виніс свій присуд лікар.

І Христиняк справді видужав і ще не раз поривався до бійки, коли хтось наважувався образити лемка.

Стрихарський був лікарем "всіх наук", як тоді називали провінційних лікарів-універсалів, мав величезну практику і користувався авторитетом і любов'ю лемків, бож не одному лемкові врятував він життя та здоров'я.

"Бувало приїду я до бідного лемка, — розповідав Стрихарський, — і бачу, що необхідно йому добре відживлятися. Знаю, що коли скажу жінці зварити для хворого росолу з курки, то пожаліє господиня курку зарізати. Тому звичайно трохи хит्रую, і кажу таємничо жінці хворого:

— Господине! Як хочете, щоб муж був здоровий, візьміть і спіймайте свою найкращу курку. Заріжте її по заході сонця, сплюньте через ліве плече і киньте голову курки о півночі в сусідський город. З курки зваріть добрий росіл і давайте його хворому. При тому, щоб ніхто на цей росіл з посторонніх не дивився. Ховайте його від чужого ока і язика, та корміть ним тільки чоловіка". — Говорю я це все з таким серйозним видом, що маю повну гарантію, що забобонна господиня виконає всі мої поради і лемко буде здоровий.

Були в селі і свої народні музики. Серед музикантів перед вів Григорій Кіт, який добре грав на скрипці, а йому допомагали його брати, з яких один теж грав на скрипці (друга скрипка), другий на басолі (невеликий контрабас), а третій на бубні. Таким чином родина Кітів творила своєрідну тройсту музику, яка звучала як селянська народня оркестра. Капеля така користувалась великим авторитетом і попитом. Їх запрошували грati на весілях не тільки в Завадці, Камянці чи Абрамові, але і в інших сусідніх селах.

По традиції, лемківське весілля починалося окремо в молодої і окремо в молодого, тож потрібні були ще одні музики. Тому Кітів замовляли ще задовго до весілля, а другими музиками були тройсті музики цигани Гучківи, які жили недалеко і теж були дуже популярними.

До шлюбу їхали молоді вже з двома музиками, переважно з Кітами та Гучкіми, які грали поперемінно, а деколи й разом.

В будинку плебанії була дуже велика кухня з цементовою долівкою. Батько дуже любив народні лемківські традиції, і весільна громада, яка приїздила з молодятами до шлюбу кількома фірами, завжди заїздили на плебанію, де під дві музичні селянські оркестири танцювали в просторій кухні до схочу. Я завжди любувався такою подією. По-весільному одягнені молодий і молода, чудові дружки з дружбами, пишні свашки в

фацеликах, які кружляли у вихорі запальних лемківських танців, глибоко западали в дитячу уяву прекрасними видіннями.

Батько збирав фольклорну спадщину парафіян, організував фотографування лемків та їх обрядів. Деякі із зібраних матеріалів були згодом використані в наукових роботах та виданнях Івана Бугери "Українське весілля на Лемківщині" (Львів, 1936) та Юліяна Тарновича "Матеріальна культура Лемківщини" (Краків, 1941). Зокрема автор І. Бугера в своїй вказаній роботі під поміщеною фотографією українського весілля на Лемківщині (ст. 21) пише:

"На ілюстрації бачимо 4 весільних дружбів з топірцями і заквітчаними капелюхами, молодицю з молодим та своїми 4 дружками, з вінками із барвінку й квітів на голові, невісти в широких фацеликах, посередині стоїть староста і сидить Впр. о. Михайло Жеплинський, місцевий парох, у долі "коровай". Це дуже цінна і гарна світлина".

Після шлюбу в церкві весільний хоровод сідав на вози і під звуки маршу та співів від'їздив.

Лемки любили коней, які прикрашали різникользовими барвистими стрічками, вплетеними в гриви. Кінська зброя (вуздечки, хомонти) виблискувала начищеними мідними бляшками та пряжками. Батоги були теж прикрашені кользовими китицями. Тому в цілому весільна карвалійка виглядала дуже привабливо, розкішно, величаво.

Багато цікавих народних обрядів та звичаїв лемки берегли та шанували, передаючи їх із роду в рід. Особливо яскраво вони проявлялись в святкуванні Різдвяних та Йорданських свят в зимі, Великодніх весною, та Зелених свят літом.

Незабутньо привабливою була розкішна природа лемківських гір в усі пори року. Як цікаво було проіхатись в санках по сільських дорогах чи припорощеному сніgom лісу. Попорскували весело коні, викидаючи з-під копит комки свіжого снігу, який на втіху нам летів в санки-залубні, покриваючи нас біленьким пухом.

Чарівною була природа Лемківщини літом. Розкішна, широка лука поруч з селом вкрита розмаїттям барвистих квітів, наповнена духмяними запахами рути-м'яти, ромашки, материнки та іншого зілля приваблювала бджоли, джмелі та інших комах, які бриніли над травами. Чарівну картину доповнювали співи зависаючих в небі жайворонків чи злітаючих зі скал гірських орлів. А вище, на полонинах, де випасались вівці, співала лемківські мелодії сопілка, яка посилала їх ген до високих кичер.

Хто жив на Лемківщині, не міг не полюбити назавжди цю чарівну

окраїну нашої Батьківщини.

Пролітали роки, ми з братом готувались до вступу в гімназію і єпископ запропонував батькові перенестися на парафію в Галичині, більше до українських гімназій.

З жалем і турою в серці за лемківськими горами, зеленими луками та лісами, добрими лемками та лемкінами покидали ми в 1938 р. таку рідну нам Завадку. Всім селом Кам'янки і Абрамова завадчани та жителі прощалися зі своїм довголітнім парохом та нами усіма, проводячи нас до самої залізниці.

... „Гей розвивайтесь сосни і ялички
Юж ми так не буде...

Співали на прощання лемки. Не думали, не гадали тоді вони, що незабаром і їм прийдеться покинути рідні місця.

Страшною завірюхою пронісся через Завадку і Кам'янку фронтовий вихор війни. А далі страшна акція "Вісла" з таким болем описана Іваном Кирпаном в статті "Спогади про важкі післявоєнні роки та переселення лемків на Україну" (див. жур. "Лемківщина", ч. 4, 1991 р. та ч. 1. 1992 р.).

З сіл були виселені всі українці. В Завадці уціліла тільки одна українська родина Фричів. Частина Кам'янки згоріла в пожежі, а другу частину, після виселення людей, разом з церквою, розібрали і пограбували зловмисники — поляки сусідніх сіл.

Довго ще відвідували нас на новому місці нашого проживання дружні добрі лемки. Допомагали батькам у важкі роки сталінських репресій, коли нас з братом було заслано в Сибір.

Знову минав час. Ми повернулись з Сибіру в Галичину. Часто і далі зустрічаємося з такими рідними нам лемками, і завжди, згадуючи своє дитинство, згадуємо хоч і далекі, та такі близькі серцю Завадку, Кам'янку і Абрамів.

Посмішся тříški

* * *

- В тебе три файні доми, а ти нанимаш таку підлу кімнату.
- Плата в моїх домах така висока, же то не на мою кішеню.

Петро КОГУТ

РУСАЛЯ В ЗИНДРАНОВІ

Традиційне свято "Русаля", яке відбулося 14-15 червня 1997 р. в Зиндранові біля Дуклі в Польщі, відрізнялося тим, що воно святкувалось саме на Зелені Свята в музеї лемківської культури, тепер уже Скансен. Русала було присвячено пам'яті жертв акції "Вісла", і концтабору Явожно. Архиєрейську літургію та службу на цвинтарі за померлих лемків перший раз у Зиндранові у сані архиєпископа довершив Владика Адам.

Майже два тижні до Русаля в музейній загороді працювали від ранку до вечора артисти — скульптори — Іван Мердак, Василь і Анна Сідак та Олександр Ісак з України та Богдан Бернат, Єжи Герляшинські і Евард Осецькі з Польщі. Руками артистів з України створені дві монументальні скульптури — лемківські пари. Чимало створено скульптур, які відрізняються не лише розміром, тематикою і артистичною формою, але і символікою, багатим орнаментом та традиційним лемківським одягом.

Польські скульптори створили оригінальний пам'ятник "Жертвам концтабору Явожно".

В суботу 14 червня в історичному музеї — Палаці в Дуклі відбулась наукова сесія, присвячена 50-ї річниці "Акції Вісла", в якій брало участь тридцять науковців та діячів культури Польщі, України та Словаччини. Особливу увагу сесія приділила засудженю "Акції Вісла" та виправленню заподіяних кривд насильно депортованим та в'язням концтабору Явожно. Потім відкрито пам'ятник жертвам концтабору Явожно, виставки художніх картин Дмитра Солинка, різьби по дереву та народного лемківського одягу.

На другий день у неділю Архиєпископ Адам в асистті духовенства відправив у церкві Архиєрейську літургію, а потім на цвинтарі службу за всіх померлих лемків.

Дуже цікавою та різноманітною була і концертна програма, зворушливо виступали дитячий і молодіжний єпархіальні художні колективи з Сянока, "Свати" з Коросна, "Ольшава" зі Словаччини, "Іршава" та "Шовкова косиця" з України. Лемківським гумором веселили публіку Василь Шкимба, Михайло Вархол та Марія Дудчак з України.

Незважаючи на капризу погоду на Русаля до Зиндранови прибуло

більше двох тисяч людей не лише з різних регіонів Польщі, але і з України, Словаччини, Югославії, Америки та Канади. Атмосфера свята була приемною, душевною, присутні вітались, обнималися, раділи від зустрічі на рідній землі.

Приємно відзначити, що у святі брали участь представники влади центральної, воєводської, гмінної, діячі культури, кореспонденти радіо, телебачення і преси.

З сумом прощаються присутні з рідними горами та друзями, але і вірою, що за рік зустрінемось тут знову.

Посмішоки трушки

* * *

Габровець зо сином плили на лодці в морю. Далеко од берега зорвала ся буря.

— Господи, як Ти нас вирвеш з біди, поставлю ті съвічку, довгу як мачта, — молив отець. Малий син ся зъвідує:

— Тату, а де ви ей возмете? Нихто не робить таких великих съвічок.
— Буд тихо, дурню! Няй стихне буря, а потім буде видно...

* * *

Хворий габровець молит ся:

— Господи, як виздоровію, то продам коня і за вшитки гроши поставлю Ті съвічок.

Як виздоровів, то му било жаль тратити таку суму, але обіцянка — обіцянком. Взяв на мотузок коня, а курку до кошика і пішов на ярмак.

— Продаю коня за два леви...

Зобрав ся народ і дивує ся дешевизні, а хтоси юж пхає два леви.

— Лем коня продаю разом з курком, а курка коштує двіста левів.

Продав коня і курку, і купив съвічок за два леви.

* * *

В габровця захворіла жена. Хоч і жаль стало гроши на дохтора, але жені ставало штораз гірше і мусів піти до міста. На пів дорозі штоси сой загдав, вернув ся домів і повідат жені:

— Слухай, як почуєш, же ті приходить конець, то задуй лямлу, жеби нафта подаремници не горіла.

Тереза РУСИНИК-КІЩАК

РОСТАЙНЕ В ДИМУ

*Ростайне, Ростайне
Округле селечко.
Як про тя подумам,
Болит мя сердечко.*

Село Ростайне було розташоване вздовж ріки Рияк, яка впадала до ріки Вислока, що протікала пониже села. Село ніби було в котловині, бо його оточували невисокі гори, справа: Піванки, Окрайки, Перемка, Рогарівка, зліва: Ждярик, Лази, Обіч. Ростайне межувало з селами: Святкова Велика, Незнамова, Граб, Вишоватка, Жидівське, Крампна.

Перша згадка про село з 1581 р. Метрики велися з 1783 р. З 1859 р. в селі була приходська школа, вчив дітей дяк В.Квочка, з 45 дітей вчилися 15. З 1903 р. священиком був С.Тарнович*. До 1914 р. був священиком Марян Мишковський. В часі першої світової війни на околиці села проходили криваві бої російських військ з австрійськими.

Взимку 1914р. село було спалене мадярами повністю, не залишилось ні однієї хати. Це відплатила за те, що в селі були симпатики до москофільства. Велике горе тоді спіткало селян, люди залишилися без харчів і житла. Багато людей розійшloся по сусідніх селах, інші, з розповіді моєї мами, робили шатра з гілок ялини, сосни, підлогу робили з дерев'яних дрючоків, які настеляли теж ялиновими і сосновими гілками. Харчувалися тим, що в селі залишилось пару пивниць і там була картопля, іли навіть з картоплі лупини. Кілька родин в цей час виїхало до Росії.

Село Ростайне після 1914 р. народилося вдруге. Весною, з допомогою добрих людей, засівали зерно, садили картоплю, садили навіть лупини з картоплі. Почали будувати хати. В цей період багато людей емігрувало до США, Канади, Аргентини. В 1921 р. побудовано грекокатолицьку церкву Косми і Дем'яна. Священик доїзджав з с.Граб, там була парафія.

* 2 січня 1903 р. в селі народився відомий історик, публіцист, культурний діяч Юліан Тарнович.

В 1927-1928 рр. 8 родин перейшли на православну віру. Церкви своєї не мали. Один раз в 1940 р. православні правила Службу Божу на Великдень на загороді родини Хавик.

А пізніше усі православні уже ходили до церкви грекокатолицької з усіма селянами разом.

До 1930 р. був о. Фліонт. З 1930 по 1943 р. був о. Давидович. Коли село зайняли німецькі війська, церква перестала діяти. З церкви німці зробили собі клуб: показували кіно, спроводжували циркових артистів, а ми, малі діти, дивилися на це диво.

Після вигнання людей з Лемківщини, одних в 1945 р. в Україну, а решта 9 родин, що залишилась в 1947 р. операцією "Вісла" вивезені на Захід Польщі, церкву і всі хати поляки розібрали.

Після I світової війни духовне і культурне життя майже не розвивалося, бо не було школи. Охочих і здібних дітей вчили читати і писати по хатах господарі, які знали грамоту; це: Прокопчак Мелесій, Ядовський, Скуба Василь. А коли з 1931 по 1943 рр. Русиник Степан був війтотом, він спровадив учителя, це був поляк Пасют Станіслав, школа була в хаті Сенчак Марії. За стараннями та клопотаннями війта в 1937-38 рр. була побудована громадою села велика гарна дерев'яна школа, з двома класними кімнатами і приміщенням для проживання учителя. Першим учителем уже був у школі Пасют С. Перед війною в 1939 р. його замінив учитель Стефанко. Навчання було на українській і польській мовах.

Уже в ті часи розпочиналося духовне і культурне життя в селі. В роки війни прийшли учителі-випускники української криницької учительської семінарії, вони принесли нову культурну хвилю — почався процес українізації. В 1943 р. стала учителькою Кузяк Марія, було організовано дитячий садок для дітей дошкільного віку. Серед молоді і учнів швидко розпочалася культурно-масова робота при школі, відбувалися масові забави в неділю, готувалися концерти-виступи, де вшановували пам'ять Т.Шевченка, ходили на прогулки, до Різдв'яних свят готували вертеп. При школі утворили кооператив, в шкільному приміщенні був магазин. При кооперативі було організовано збір грибів і лісових ягід. Селяни все це охоче збирали і здавали в коопертив, а за це одержували гроші, повидло, талони на які можна було купити взуття, матеріали та ін. Організатором цього був Русиник Степан.

Мешканці села займалися сільським господарством, скотарством, роботою в лісі.

Народні ужиткові предмети, реманент, посуд і т. п. які потрібні були

для господарювання робили самі господарі: вози, сани, колеса, ступи для виробництва крупу, діжки, бочки, хомути для коней, пили, ножики, півкішки для возів та інше. Жінки пряли волокно і вовну, ткали полотно.

В селі був прекрасний майстер — токар В.Шатинський. Він майже для усієї центральної Лемківщини виточував і виробляв машинки-прядки для прядіння льону і вовни.

Усі ковалські роботи виконував Циган Михав, він був ще й прекрасний музикант. На весілях, забавах грали тільки цигани.

До 1939 р. в селі було проведено комасацію ґрунтів. Селяни одержали землю і ліс майже в одному місці, проти своїх хат, що було корисно для кращого розвитку господарювання. Земля була каменистою і господарі активно упорядковували ґрунт: викорчували терен, чистили поля від каміння, вирубували непотрібні дерева.

В селі утворився рільничий гурток, вивчали агрономію, отримували мінеральні добрива, гній тримали в спеціальних ямах, а гноївку вивозили на поля. Почала добре родити пшениця. З Ясла привозили сортові фруктові дерева і насаджували сади. Цим усім керував теж Русиник С. Село розроссталося, будували нові хати, криниці бляхою, оббиті дошками, з великими вікнами. Було в селі 64 хати, з них: одна циганська і одна жидівська.

Війна. Фронт. В 1944 р. село опинилося в страхітливому Дуклянському котлі смерті. Людей із села німці гнали на Захід, а вони розбегалися по селах Горлицького повіту. Тільки в криївці залишився жид Іцко, якого люди переховували від німців. Коли фронт відступив на Захід, а німці покинули село, в лютому-березні 1945 р. люди повернулися, але Іцка вже не було. А де він?

Наступила весна селяни засіяли і засадили поле, але знову страшне лихо, в село "завітала" перша комісія, яка добровільно-примусово запиравала на виїзд з рідної землі. Ніхто не хотів покидати рідне прадідівське гніздо, свідомих селян закривали до пивниць. Закритий був Русиник С. А його синові голова комісії сказав: "Снімай з дома железо і уїзжайте".

У червні 45-го з плачем люди покидали села. На фірах їхали до збірного пункту в м.Ясло. Там повантажили людей разом з худобою у товарні вагони і завезли у Сталінську область в степ, де колії дальнє не було. Всіх вивантажили, і поїзд від'їхав назад. Плач жінок і дітей невтихав. Чоловіки пішли шукати якесь село, знайшли його за 40 кілометрів і на другий день повернулися з звісткою, що всіх розвезуть по колгоспах. Місцеві люди добрі, привітні, але самі дуже бідні. Переселенці для них

були поляками.

Степ для гірських людей чужим і плачу не було кінця. Тута за рідним краєм, Лемківщиною, рідною мовою, кликали додому, і, прозимувавши зimu, весною люди почали гуртуватися, потайком добиралися до поїздів, домовлялися з машиністами товарних поїздів, голі, босі, без харчів сідали на платформи і їхали назад до границі, але вона для них уже була закрита.

Розтайне зникло, села нема, але залишилася батьківська земля і ліси, за які людям досі не компенсовано, а непрошені зайди рубають і сплюють віковічні дерева на вугілля для своїх комерційних цілей. А три хрести: Борейчака К.С., Русиника С., Корби Д. що залишилися і стоять, як святі апостоли, ніби на сторожі. Вони чекають коли повернуться їх люди.

А при вході в село стоїть і сумус обдерта без вікон і дверей сиротакаплиця, яку побудував ще в 1922 р. Антоніо Нагловський.

Стоїть вона і чекає на односельчан: коли вони прийдуть, приберуть і обігріють її, захистять від вітру, який гуляє по кутах, а дим коле очі.

Вона просить, кличе.

Я Вас жду !!!

В моїй уяві з болем у серці пригадується рідний край, ті куточки рідної Лемківщини, які з молоком матері увібрала я у себе

Земля батьків і прадідів наших!

Вона вперше своєю земною красою обняла мене, колисана в дитинстві, говорила зі мною лемківською говіркою і лишилася тепер такою далекою, осиротілою...

Житейські бурі порозхлюпували наш лемківський рід по усіх світах, одних на Схід, інших на Захід.

Посмішоки тішішки

Задумав габровець поставити надгробок на тещиній могилі.

- Ци мате дашто велике і туне? — зъвідує ся в похороннім бюрі.
- Мам єдну плиту, але на ній написане чуже назвиско.
- Тонич. Беру, бо моя теща і так не уміла читати.

Михайло КОСТИК

ДЕЯКІ ОБРЯДИ І КАЛЕНДАРНІ СВЯТА В ГИРОВІЙ НА ЛЕМКІВЩИНІ

На Лемківщині, виходячи із складних економічних умов, господарські роботи були чітко регламентовані. Зимою селяни, головним чином мужчини, займалися обмолотом зерна. Робили це дерев'яними ціпами і лише поодинокі багаті господарі використовували молотарки та кінні кірати. Також заготовляли дерево, готували до весни знаряддя праці. Напередодні весни завозили гній на поля.

Жінки зимою терли коноплі і льон, пряли волокно і вовну, виготовляли полотно на саморобних ткацьких верстатах, вишивали, готовили новий одяг. У весняних польових роботах приймала участь вся родина, крім хворих і малих дітей. Відповідальним періодом були жнива, транспортування врожаю і забезпечення його зберігання. Зерно в снопах укладали на горищі, картоплю, буряки, капусту зберігали в пивниці.

Хочу коротко згадати про календарні свята. Головні зимові свята — Різдвяні, яким передував ретельний шіст. Свята починалися традиційною вечерею, ("Святий вечір") — 6 січня за новим стилем, увечері коли запалахкотіли зірки на небі. Перед вечерею майже нічого не їли, давали всім тваринам по куску хліба, посыпаного сіллю. До хати господар заносив необмолочений сніп вівса і великий оберемок соломи. Заходячи до хати, вітався:

— Помагай, Боже, на щастя, здоров'я, на той Різдвяний Рік!

— Даї, Боже, даї, — відповідала господиня.

На стіл сипали зерна вівса, настеляли вівсяний сніп, накривали обруском. На обрус клали кілька хлібин, запалювали свічку.

Першим за стіл сідав господар, далі вся родина. Після молитви господиня подавала по черзі 12 пісних страв (на честь 12 місяців у році і 12 апостолів). З числа страв: кіселиця (вівсяний борщ), бобальки, пироги, капуста, левеш і інше. В кінці вечери, після молитви, господар проголошував: "Христос Рождається", всі гуртом відповідали "Славіте його". Це здійснювалося тричі.

На розкладеній по хаті соломі ми, діти, бавилися, перекидалися а

потім спали. Наступного дня (Різдво) вранці до церкви ішли господарі та старші діти.. У цей день ніхто нічого не робив. Наступного дня забирали овес зі стола, а сніп зв'язаний ставили в куті під образами, де він був до Йордані.

14 січня відзначали Новий Рік. Підіймалися дуже рано, по черзі вмивалися холодною водою з миски, де кидали монети (щоб велися гроші). Діти бігли до сусідів посівати зерном, що його набирали в кишенні. Сючи, промовляли: "Сію, сію, поспіваю, щастя великого вам бажаю. Щоби вам всю добре ся вело, щоб були здорові і щасливі на той Новий Рік". Господарі давали дітям дрібні гроші.

Перед Йорданню ("Хрещення Господнє") проводилася друга святкова вечера "Щедрий Вечір". Після вечері гуртки хлопців і дівчат ішли щедрувати з "Вертелом", переодягнені в царів, ангелів, Ірода, смерть, чорта із "Звіздою" співали щедрівки і народні колядки. Селяни вгощали щедрувальників пиріжками, горіхами. На другий день, після церковної відправи, процесія ішла на річку святити воду. Освяченою водою окроплювали житло, господарські споруди, вгощали один одного свячену водою.

Після обіду по селі ішли церковні колядники разом із священиком і дяками, що освячували хату, садибу. Колядка призначалася на потреби церкви.

Найголовніше весняне свято це "Воскресіння Христове" (Великдень). Напередодні зобов'язував традиційний Великий піст. Під час посту всі члени родини (дорослі і шкільні діти), ходили до сповіді. Свята починалися з Великої П'ятниці, коли в церкві виставляли Плащеницю. Цього вечора біля церкви розкладали вогнище – символ варти біля Господнього гробу, яке горіло до недільного ранку, коли починалася радісна воскресна відправа. Священик проголошував "Христос Воскрес", люди дружно відповідали "Воїстину Воскрес". Потім всі хором заспівували "Христос Воскрес із мертвих..."

Після освячення пасок чим скоріше спішили всі додому. Такий звичай. Святково, після молитви, всі сідали за сніданок. Першим споживали свячене яйце, хрін, а далі – інша іда. Цей перший день був суто родинний. Угості ходили другого і третього дня свят. Молодь в перший день проводила біля церкви "маївки" (гаївки).

У Зелені свята (у народі "Русалля") прикрашали хати зеленню, молодь проводила різні забави. З церковного боку це було свято "Зіслання св. Духа на апостолів. Після Літургії процесія з хоругвами і священиком

обходила поля, освячуячи їх. На границі з іншим селом закопували у землю пляшки з якими записами і ставили невеликий дерев'яний хрест, щоби Всешишній оберігав село від всякого лиха.

Із 6-го на 7-е липня святкували ніч під Івана Купали. Хлопці і дівчата відзначали традиційні вечорниці з купальними співами і забавами. Пізно увечері кидали дівчата в річку вінки із живих квітів, прощаючи їх традиційними піснями.

Дуже запам'яталося престольне свято (кермаш) в день "Успіння Пресвятої Богородиці" – 28 серпня. На свято приїжджало багато священиків з інших сіл, родина. Після урочистої відправи і процесії навколо церкви люди ще довго не розходились, бо торгівці з Дуклі розкладали на церковному майдані і всіляко розхвалювали свій крам. Особливо тішилися діти, бо торгівці привозили багато різних забавок, сувенірів, солодощів. Щоправда, люди мали обмаль грошей і дітям не могли давати досхочу. Старший брат купив мені за 50 грошів солом'яний капелюх. Радошам не було краю.

21 листопада відзначали свято Архангела Михаїла. Всі очікували у цей день першого снігу, щоби "Михаїл на білому коні приїхав". Як не було снігу, то пророкували пізню весну.

13 грудня відзначали день Андрія. Подібно як і на Україні, проводилися веселі вечорниці з ворожінням. Наприклад, пізно увечері дівчата виходили на подвір'я і калатали ложками. З якої сторони залає собака – звідти прийде жених. Якщо пси не загавкали – у цьому році не вийти заміж.

Вельми очікуваним святом для дітей було свято Миколи 19-го грудня. Святий Микола обов'язково приносив уночі подарунки і клав під подушки. Нечемним міг подарувати в'язку прутиків. Старші діти ставили в школі вистави зі святым Миколаєм.

Такі були традиції в моєму селі.

Посмішкося тіні

* * *

Маленький габровець звідєє ся продавця:

- Уйку, а ківко коштує дзюрка од обарянця?
- Та нич не коштує.
- В такім разі виберте мі обарянець з найбівшом дзюрком.

*Марія СТАХІВ***ЯК БИ МЕНІ КРИЛА**

*Якби я орлині крила дістала
То у Карпати я би злітала.
І на Бескиді я би сой сіла,
І на вершині гніздечко звила.*

*На Даниній горі у каплиці,
Де Божа Мати ся з'явила
І те джерельце освятила
Зігріла би я тіло і душу.*

*Край свій мілий, ріднесьенький
Вовік любити мушу.
Серце мое не забуває,
Карпати любі душа кохає.*

Krasne, 21. 02. 1997.

Посмішомся тішішки

До габровського торговця приїхав на гостину його доставник. Але бесіда ся затягнула і газда загасив лямпу.

— Нашто даремно тратити нафту. І так себе чуєме.
Коли гіст зберав ся домів, газда хотів засьвітити.
— Почекай трохи, бо покля зме сідили потемки, я зняв холошні, жеби ся даремно не проторали.

— Ци в тебе єст фотографія близьнят?
— То она.
— Але ту лем єден.
— Дос і єдного. Другий точ в точ такий самий.

*Ігор ДМИТРІВ***ІСТОРИЧНИЙ СВІТОГЛЯД ОЛЕКСИ ТОРОНСЬКОГО***(до 160-річчя від дня народження)*

Видатний суспільний і церковний діяч Олекса Торонський — один з перших дослідників історії та етнографії лемків, ровесник "Руської Трійці", письменника Володимира Хиляка.

Народився у 1838 р. в с. Завадка Риманівська Сяніцького повіту в родині священика. Після студій у Львові став викладачем гімназії в Дрогобичі та Львові. Відомий як публіцист, історик Лемківщини, тонкий знавець народного побуту лемків. Найважливіша його історична праця — обширний нарис "Русини-лемки", надрукований в "Зорі Галицькій", яко альбум" (Львів, 1860).

Праця була першою, ґрунтовною на той час, інформацією про західну групу українського народу і не втратила своєї актуальності, не дивлячись на те, що не всі висновки автора відповідають вимогам сучасної історичної науки. Найціннішим у нарисі є опис побуту лемків, їх звичаїв обрядів, народного одягу, аналіз пісенної творчості середини XIX ст.

Щоденному життю мешканців Західних Карпат О. Торонський присвятив також повість "Ганця". Як педагог відомий своєю "Руською читанкою" для вищої гімназії (Львів, 1868). Цікава його мовознавча праця "Суперечка про правопис русинів" (1888) та інші. Він автор численних праць з історії релігії та церковно-слов'янського догматизму.

Помер у 1901 році.

З нагоди 125-річчя від часу публікації нарису "Русини-лемки" лемківський письменник і публіцист Іван Желем (1925-1988) повторив на лемківській сторінці "Нашого слова" (1985-1986) нарис О. Торонського у літературній редакції. Як вступ до нарису подав аналіз творчості О. Торонського і оцінку нарису ("Лемки в середині XIX століття". "НС", 32, 1985). Нарис цікавий не лише як історико-етнографічний документ. Він вельми цінний для аналізу подій на Лемківщині півторасторічної давності, в їх співставленні з сучасністю, для вивчення змін, які відбулися в житті лемків за 150 років.

Ця стаття є присвячена справі відзначення 160-річчя від дня народження Р. Торонського, а також десятій річниці від дня смерті Івана Желема, достойного продовжувача творчості Олекси Торонського.

Іван Красовський

ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ

(до 160-річчя від дня народження і 80-річчя смерті)

Відомий український письменник, щирий друг Лемківщини, справжній цінитель здобутків культури лемків Іван Нечуй-Левицький народився 25 листопада 1838 р. в м. Стеблів, тепер смт. Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Він автор повістей "Микола Джеря", "Бурлачка", "Причепа", "Хмари" та інших.

У літку 1884 р. письменник відпочивав у Щавниці. Перебуванню на Західній Лемківщині присвятив нарис "В Карпатах", що вперше був опублікований в газеті "Діло" (87-96, 1885). В цьому ж році вийшов окремою книжкою.

Нарис розпочинається розповідлю про подорож через Старий Санч до Щавниці. Захоплююче описана природа, ріка Дунаєць і, зокрема, гірська буря. Говорячи про Щавницю, письменник твердив: "Кажуть діди, що колись і в Щавниці були русини, та всі померли на якусь велику холеру... Це може бути й правда, бо тут я бачив на рукавах сорочок у дівчат червоні тkanі смужки й свитки українські".

Письменник звернув увагу на місцевий одяг жінок, дівчат, чоловіків. Відзначив, що у ряді елементів лемківський одяг сходиться із стародавнім українським. Висловив задоволення, що "тільки ще в Карпатах держаться старовини в усьому." Зробив також цікавий опис дерев'яної церкви у с. Шляхтова, відзначивши високу мистецьку вартість старовинних ікон візантійської школи, рукописного Євангелія 1542 р.

Нечуй-Левицький мандрував околицями Щавниці, вибираючись на вершину гори Бріярки. 24 липня 1884 р. написав зі Щавниці листа до Івана Франка, висловивши своє захоплення Карпатами. Згадав про поїздку в навколошні села, знайомство з "галицьким русином" Ф. Білоусом, з яким йшов до Шляхтова."

Помер письменник 15 квітня 1918 р. в Києві.

Нарис "В Карпатах" — це ще одна цікава сторінка історії Лемківщини. Тому що цей твір доволі об'ємний, а "Лемківський календар" — книжка специфічна, що не дає можливості друкувати тут творів великих розмірів, ми подаємо нарис у скороченому варіанті. Скорочення

здійснено, в основному, за рахунок опису польських і словацьких сіл, особливостей життя поляків-мазурів, словаків. Словна нарис Нечуй-Левицького "В Карпатах" радимо прочитати у IV томі десятитомного видання творів письменника (Київ, 1966).

Іван НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ

В КАРПАТАХ

(3 мандрівки в горах)

I

ДОЛИНА ДУНАЙЦЯ. БУРЯ В КАРПАТАХ

В містечку Старому Санчі, котре стоїть вже в горах, кінчається залізна дорога од Тарнова. Од Старого Санча, невеликого містечка, до Щавниці, куди я їхав на води, треба було їхати 40 верстов кіньми по шосі. Я взяв місце в поштовому дуже доброму омнібусі, і перед обідом омнібус помала рушив у дорогу.

Шосе, обсаджене старими сливами угорками, здоровими й гілястими, як у нас яблуні, в'ється по широкій долині понад самим Дунайцем. Зелений неглибокий Дунаєць бистро пливє все ніби з гори, переливаючи свої хвилі по камінні, і своїм тихим шумом, ніби шелестом, звеселяє мертвутишу в долині. По обидва боки широкої долини піднімаються рядками закруглені гори, вкриті густими ялиновими лісами. Долина Дунайця, в тім місці таки добре широка, аж лиснить проти сонця зеленню розкішних нив та полів...

От ми переїхали дерев'яний міст на Дунайці, вкритий покрівлею на всю

Жінки в лемківському народному одязі, с. Верхомля поблизу Нового Санча.

довжину. Долина стає все вужча та вужча. Зелені закруглені й довгасті гори піднімаються все вище та вище. Вони перетяті й перерізані подекуди вузькими балками, в котрих шумлять прудкі гірські потоки та дзюрчать маленькі бистрі течії. День був погожий, сонячний. В глибоких вузеньких балках стояла сиза поетична імла, вкриваючи далекі темні, ніби виглядаючі, верхи гір наче прозорим серпанком. Над Дунайцем, на перших нижчих терасах, спадистих покатах заманячіли мазурські хати, невеличкі присілки й хуторі. Вони тонули в старих садках. Червонуваті небілені околи хатів ледве було видно за старими сливами та кислицями. Яка дивна ізумрудна зелень блищає в тих садках! Як ясно лисніла зелена трава в садках, блищає зелений лист на дереві! Ніде мені не траплялось бачити такої ясної зеленої трави, такого густого зеленого листу на дереві, як у Карпатах. Та це й не диво, коли тут дощі поливають землю сливе щодня, а наглі тучні заливні дощі з громом бувають двічі на тиждень.

Які бувають дощі в Карпатах, мені довелось-таки зараз довідатись. Я примітив, що за Дунайцем в вузьких та довших долинах, імла стає все темніша та густіша, а далі зовсім заслонила туманом далекі узирі долин. Сонце дуже пекло. В повітрі піднялась якась важка пара, душна, гаряча, неначе в лазні, бо балки й долини завжди там вогкі або й мокрі. З-за верхів далеких гір вискочили круглі хмари, білі, як срібло, жваві, ворушливі, мов живе срібло. Вони ворушились, неначе живі, ширшали на всі боки. Слідком за ними висунулися чорні густі хмари, неначе валував десь чорний дим, який буває на великій пожежі, як от часом горять смоляні та дігтярні рядки крамниць в єврейських містечках. Десь далеко замиготіла блискавка, бліда, дрібненька, неначе хтось грався, перекидаючись по небі золотими м'ячиками. Сонце стало темніше, втратило половину близку й ясності свого світу. Гори почорніли. А страшні чорні хмари швидко висувувалися з-за гір, клубками летіли в синє небо й заслоняли чорною заслонюю сонце. Увесь пейзаж одразу вкрився густими тіннями. Гори, вкриті ялиновими лісами, стояли ніби обгорілі після пожежі. Хмари спускалися над горами все нижче та нижче. Надворі неначе смеркло. От одна хмара ніби впала з неба й зачепила вершок найвищої гори; друга хмара сіла на тім'я другої гори. Швидко верхи гір закутались у хмари, і Карпати ніби підцирали, мов стовпи, чорну стелю з густих хмар. Надворі поночі, а згодом стало поночі, як в пізній темний вечір. Гори стали чорні, як вугіль. Довгі долини по обидва боки шосе тяглися далеко на всі боки між горами, мов темні коридори. Пейзаж став фантастичний, ніби не надземний, а підземний. Здавалось, що ми під землею, в якихось велетенських ко-

пальнях, котрі несподівано освітив зверху каламутний смерковий світ. Коли це одразу блиснула страшна блискавка завширшки з долоню; вона вискочила з хмар, мов огняний змій, вмить скрутилась, звилася, як гадина, і оперезала півнеба. Страшний світ впав на чорні балки й долини. Вдарив страшний грім. Пейзаж став схожий на Тартар. Грім громів, ніби гуркали раз у раз гармати. Червоний світ од блискавки ніби запалив пожежу на горах і в долинах. Здавалось, ніби гори тліли й жевріли, як розпечено заливо. Картина була велична, але страшна, як пекло. Настало одно з тих з'явищ натури, перед котрими в Індії леви та тигри стають смирніші од ягнят, ховаються в печері вкупі з чоловіком і не зачіпають його з ляку й страху.

Посипались рідкі краплі дощу, великі, як лісові горіхи, важкі, як розтоплене олово, а потім одразу полив дощ, як з відра. Здавалось, ніби розверзлись небеса, і звідтіль лилась ціла річка на землю. Все закуталось, ніби пірнуло в воду. Не видно було навіть понад шляхом стовпів телеграфу. Здавалось, що ми потрапили на дно якоїсь річки, де вода плине і під нами і над нами. А страшна блискавка мигає та миготить, сливе без перестанку, раз у раз, десь близько, неначе поперед коней. Грім громить якось уривчасто, неначе з рушниці гуркає коло самого омнібуса. Дощ проривається в омнібус через щілини віконець й забризує нас...

Через півгодини дощ перестав. Через шосе лилася вода з гір, як через греблю. З усіх долин і балок в Дунаець лилися скажені потоки каламутної води. Скрізь у горах шуміла та булькотала вода. Грім падав на телеграфні стовпі, бо швидко ми налічили сім стовпів, на котрих дерево було обдерте смугами завширшки на два пальці або й на долоню. Обдерти смуги висіли по стовпах, неначе поначіплювані білі стрічки. Стовпі стали рябі, смугнасті, кострюбаті, і дивна річ, що блискавка навіть не обсмалила їх, а тільки пообчахала смуги, як обчахають лико з липи. По шосі валялися здорові гілки угорських слив, вкритих зеленими сливками угорками, чорних. Так тут грався карпатський грім!

Надворі вже дощ зовсім перестав. Гори чорніли, неначе якесь велетенське місто після пожежі. По декотрих горах стались хмари; деякі чорні верхи парували, ніби куріли димом, і здавалось, от-от спахне червоне полум'я з обгорілих верхів, бо вже валує дим. Шосе вилося все вгору та вгору. Потоки каламутної води ревли та шуміли. Зелений Дунаець став сливе жовтий. Долина ставала все вужча, а гори піднімалися все вище та вище. От і єврейське містечко Кросценко, а за ним і Щавниця.

II ЩАВНИЦЯ

Містечко Щавниця Вижня розкинулось в долині невеличкого, але шумливого Руського Потоку вище од шосе, котре круто повертає вгору возвозом в западину чи терасу вищих гір до мінеральних джерел. Одного ясного погожого дня я пішов оглядати мазурське село в Карпатах.

В селі поза єврейськими крамницями стоять рядки хатів, побілених, з квітниками під вікнами. Ці селяни вже схожі на міщан. На Потоці стоїть водяний пильний тартак, чорний, невисокий. Вода проведена через довгі лотоки й падає зверху на кслеса. Коло тартака складені здорові купи претовстих колодок ялини та тертиць. За тартаком небагата панська оселя, а проти неї костьол убогий, старий, без бані, неначе довгий дім, оббитий драницями; його стіни так само обшиті рядками драниць. Кругом претовсті столітні липи. Кажуть діди, що цей костьол перероблений з церкви і що колись і в Щавниці були русини, та всі вимерли на якусь велику холеру. Що і в Щавниці жили колись русини, це може бути й правда, бо тут я бачив на рукавах сорочок у дівчат червоні тkanі смужки й свитки українські, хоч тип людей чисто мазурський...

В великі дощі та заливи готелі течуть, як старі діжки. Через покрівлю ллеться дощ в номері. В великі дощі в моєму номері через проточини текла вода, ще й стікала через поміст у номер у нижчий етаж. Під моїм номером жила якась пані й міцно спала саме тоді, як лив страшний дощ. Вода з моого номера лилася через поміст і чисто облила сонну панію, котра вже аж тоді прокинулась, як її промочило до тіла. Дзвоників на прислугу в номерах нема. Слуг кличуть патріархально: одчиняють вікна або двері й на все горло кричать: «Владек! Касю! Мариню!» Такі крики тільки й чуєш щодня в готелі. В моєму номері була розбита шибка в вікні, а через неї дув вітер...

III

КАРТИНА КАРПАТ З ГОРИ БРІЯРКИ

Картина Карпат з найвищої в Щавниці гори Бріярки дуже гарна. Вже в місяці липні одного дня по обіді я помаленьку відрався на гору Бріярку. Ця піраміdalна гора панує над усюю Щавницею. На самому вершечку цієї гори над кручею поляки поставили превисокий дерев'яний хрест на пам'ятку про повстання 1863 року.

Яка дивно широка картина одслонилась перед моїми очима! Внизу під самою Бріяркою в'ється шосе. По обидва боки шоси чорніє покрівля двох рядків єврейських низьких домків. В однім місці зеленіє парк, неначе зелена хустка, заткана букетами кучерявих ялин та смерек. Внизу за шосем шумить гірська річечка Руський Потік, що плине долиною до Дунайця й розділяє двоє пасом карпатських гір.

Глянув я на лівий бік од себе. Од Руського Потоку на північ гори піднімаються помаленьку, та все вище йдуть на північ. Ці похилі спадисті гори, скільки захопить око, нижчі од Бріярки, і через це вони засіяні житом, ячменем, вівсом, засаджені бобом та картоплею. Од частих дощів, од вогкого повітря поля на горах аж блищає зеленим ясним кольором, неначе трава на луках на мокрій низині. Косогор виступає за косогором, один зелений, другий ще зеленіший, а поверх їх на синьому небі повився, неначе високий вал, вкритий лісами та подекуди хатками, і заслонив далекий обрій.

За Руським Потоком на південнь піднімається високий гребінь гір, неначе довгий величезний вал. От саме проти мене виступає з того валу круті гора Паляниця, вкрита двома чорними смугами лісу, а там серед валу ще виразніше виступає зовсім кругла гора Ярмута, неначе велетенський казан, перекинутий догори дном. На самому вершечку гори недавно поставили на піраміді статую богородиці, ледве примітну однізу і не дуже ефектну.

Ще далі за Ярмutoю вдалечині видно сельце Шляхтову над самою течією. Це вже останнє в Карпатах село, заселене русинами чи "руснаками", як вони самі себе звуть. Це вже кінчается Русь-Україна, це її найдальші села на заході. За Шляхтовою знов піднімається гора, цілий пейзаж горяний. Внизу коло села стирчать гранітні скелі цілим лабіринтом, а там вище над ними

Жінка в народному одязі,
с. Поворозник, пов. Новий Санч,
1934 р.

висунулись з боку гори білі кручі та скелі. Кругом їх густо розрісся чорний ялиновий ліс. Здається здалеку, неначе там серед густого лісу на половині гори стоїть якийсь здоровий монастир з п'ятьма високими білими церквами, з рядками білих домів. А на самому вершечку гори знов стримлять білі скелі, неначе білі стіни якоїсь величної руїни, зарослі з боків і зверху ялинами. Проти сонця білі скелі надзвичайно ясно виступають на фоні чорно-сизого ялинового та смерекового густого лісу. Усе це пасмо високих гір за течією вирізується на синьому небі дуже м'якими пружками, а найбільше — закругленими. Ці пружки проти неба то вгинаються, то вигинаються, то закручуються на всі боки. По хребтах зверху скрізь розкидані горби, неначе круглі і здорові могили, гостроверхі купи каміння; подекуди виганяються зверху білі скелі, неначе високі domi серед лісу. І все те зеленіє, аж лиснить, аж очі бере в себе. А за тими горами знов виступають верхи, вже темні, а там далі сизі, вкриті туманом, неначе ретушовані карандашем в далекій перспективі:

*За горами гори,
Хмарами повиті...*

Та сиза далеч вже за венгерською границею. За нею розстеляється полотнищем велика "пушта" (степ) до тихого Дунаю. Ті сизі далекі гори, та синя далеч чогось тягне до себе душу, як щось невідоме, невідане, як фантазія, як мрія. Надзвичайна людська цікавість якось манить і надить, і тягне в ті невідомі краї думку, якимись чарами приманює очі. Здається, полетів би в ті нові краї, в далеку сторону, де все інше, невидане. Та поетична сиза далеч пориває душу, приманює до себе, як тиха луна дивної музики, як одгуки чудової пісні...

Руський Потік вливається в Дунаєць нижче од Щавниці на заході. Мені видно бистрий Дунаєць, зовсім зелений, неначе зеленувата стрічка в'ється в узькій долині. За Дунайцем ік заходу стоять ще вищі, ще краї гори: це Пеніни. За зеленою смужкою Дунайця піднімається перший гребінь, високий, та вузький, та зубчастий, зовсім неначе гребінь півня. За цим гребенем пишно та сміливо виганяється вище од усіх гір Соколиця. Вона вузька, висока, неначе башта величезного готицького собору. На самісінькому вершечку з одного боку гора неначе одколупилася, обвалилась. Вона кінчається білою стіною. За Соколицею знов тісно-претісно докупи туляться рядками гір довговасті хребти з вузькими гострими верхами, неначе висока та вузька покрівля готицьких домів та церков в старих німецьких городах.

Я вийшов на найвищий пункт Бріярки, де стоїть превисокий хрест з

цілої товстої ялини. Піраміdalний вершок гори такий крутій, що як глянув я униз, у мене заморочилась голова. Я ледве оговтався, сів на камені й глянув поверх Пенін, поверх стрімкої Соколиці. За Пенінами гори знижуються, все нижчають вдалечі й зливаються ніби докупи, а там далі на обрії несподівано виступають Татри, найвищі гори в Карпатах. Татри з цього боку надзвичайно ефектні. Не дуже довгий гребінь неначе вигнався з-під землі й сміливо та гордо піднявся ніби під самі хмари серед невисоких гір.

А яка широкість, який простір навколо, куди глянеш! Яка широчінь та височінь! Як широко розступилося навколо небо! Які скрізь картини, то грандіозні, то граціозні, милі! От на північ од Бріярки йдуть рядками верхи, та все піраміdalні, неначе їх хто поставив на шахматну дошку. Ці всі гори од низу до вершечків вкриті чорним лісом; між ними чорніють глибокі западини, неначе глибокі чорні ями, прикриті імлою. А за ними знов виглядають гори вже сизі, сині. На цілі десятки верстов кругом стримлять гори, неначе людські голови серед великого натовпу. Повертаєшся на всі боки, починаєш придивлятись, — забиває дух, морочиться голова.

А з-за Татр все насовуються хмари. Татри вкрилися ніби тонким серпанком. Чорні Пеніни, гостра Соколиця ніби пірнають в дим. Далекі сині гори стають ще синіші, пірнають десь в імлу. Кругом мене на далекому обрії кольори змінюються. Я вже бачу перед собою на далекому плані ніби якусь надзвичайну гравюру, припалу срібним пилом. Татри зверху ніби куряться. Повіяв свіжий, пронизуватий вітрець. Груди дишуть легко, піднімаються високо. Ой гори, гори! Яка в вас краса! Як я люблю вас! Є в ваших високих верхах щось могутнє й дивно пишне. Ваша краса приманює фантазію якимись дивними чарами. Ви схожі на пишні готицькі храми, що стрілами летять у саме небо й піднімають душу й серце високо-високо, як високий ідеал. Дивишся на вас і сам не зчуєшся, як душою піднімаєшся в сферу ідеального, де не чуть ні плачу людського, ні зlostі, не видно сліз.

IV

ОСТАННЄ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО ШЛЯХТОВА

От долина Руського Потоку. Я бачу своїх земляків русинів в цій далекій далечі. Одного дня в липці познайомився я з одним галицьким русином д. Ф. Б., котрий приїхав не лічитись водами, а так собі трохи розважитися та погуляти й одпочити у горах. Панові Б. стукнуло вже 56 год; одна-

Жінки в народному лемківському одязі,
с. Щавник пов. Новий Санч, 1934 р.

че, незважаючи на свій немолодий вік, він був ще зовсім свіжий на виду чоловік, веселий, жвавий, проворний, ворушливий ще й говорючий. На голові не видно було ні однієї сивої волосини. Він не ходив, а неначе бігав. Засланий поляками за патріотизм в далекий мазурський край директором польської прогімназії, він не втратив енергії, не поступився в своїх пересвідченнях, зостався завзятим русином, тільки старого загартування. Працюючи на літературному научному полі, він написав кілька добрих, щодо змісту, научних книжечок, але, як чоловік давній, написав їх тим чудним язиком "Слова" та "Пролому", котрого не втне ні Велика, ні Мала, ні Біла Русь і через котрий ніколи не буде читати утворів, вартних уваги з наукового боку. Як старий кавалер, п. Б. убирається по-старосвітському, носив превисокий циліндер на голові, трохи не до хмар, ще й якогось рудого, кофейного кольору, і все збирався женитись. З цим поважним та веселим паном я й поїхав в неділю раненько до Шляхтової на Службу Божу. Наш фурман був так само русин

з Шляхтової, газда, цебто хазяїн Малиновський.

Шляхтова лежить од Щавниці всього-на-всього за три верстві, але ті три верстві далися нам добре взнаки. Дорога в'ється понад самим Руським Потоком і вся ніби вимощена здоровими шматками каменю. Віз підскакує як скажений; колеса стрибають по камінні, аж пищать, аж скриплять. Нас підкидало на возі, неначе на кораблі велика хвиля в час бурі. Руський Потік шумить та грає зеленими хвилями, летячи долиною, але все згори по камінні. Ми їдемо все по-під самою горою Ярмутою до самої Шляхтової. От кінчається стрімка Ярмута. Тут стойть оселя нашого візника: це останній руський дім в Карпатах на австрійсько-венгерській границі.

Переїхавши Руський Потік, ми піднялися на першу терасу. Перед нами встав шпичастий шпиль, а на йому чорнів високий восьмирамений хрест: цей шпиль — границя шляхтівського поля і вкупі з тим — границя Русі-України на далекому заході Карпат.

Через кільки хвиль ми в'їжджаємо в Шляхтову. Село складається з однієї довгої вузької улиці. Улиця тягнеться од Потоку по легенькому спадистому покаті й ховається десь далеко в щілині в високій горі.

Хто бачив села на Україні, в Польщі, в Європі, тому зараз приде на думку, що в Карпатах мазурські, русинські та словацькі села ще примітивної архітектури. Вони схожі на села в Білорусії, Литві та Великоросії. Така була й Шляхтова, що тяглась вгору далеко до найвищої гори. Покрівля на хатах з драниць або з шалівок темна, аж чорна. Зверху на покрівлях не видко ні одного вивода чи димаря. Дим з печів йде через вивід на горище й промикується через драниці. Як баби затоплять в печах, то все село, всі хати куряться, ніби горять. Всі хати, хліви, повітки, комори, навіть клуні-стодоли часто стоять під однією покрівлею, зчеплені докупи. Якби не вікна в хатах, то не розібрав би, де хата, де клуня, де хлів або коровник. Стіни знадвору не шпаровані й не білені. Щоб стіни не псувались од дощу, їх мажуть зверху олією, од чого ялинові стіни мають колір червонуватий. Вода просочується з гір скрізь з ґрунту й стікає по камінцях по вулиці, і для того всі хати ставляють на кам'яному фундаменті, часом такому високому, що в йому внизу роблять погреби. Декотрі хати пошпаровані й побілені між колодками на два пальці завширшки. Такі хати ніби знадвору якоюсь смутнастю пістрявою матерією. Все село має невеселій, непривітний вигляд, як у Великоросії й Литві, і псує гармонію з чудовою земною декорацією гір та лісів.

Улиця тягнеться вгору. Вона така вузька, що два вози ледве можуть розминутись. Двори коло хат маленькі, на кільки сажнів, не одгороджені од улиці. В дворах лежать купи гною, прикриті густими смерековими та ялиновими зеленими гілками од сонця. Цей гній потрібний для вигноїки полів, без котрої тутешня убога неродюча земля нічого не родила б. Хати стоять густо, неначе туляться одна до однієї. Трапляється, що хата од хати стоїть на аршин довжини. Городів коло хат не видно: огороди на полі на горах. На вулиці якось тісно. Нема того простору, який бачимо в степових селах. Тут у горах люди дуже цінують рівні місця, "планини", через те хатів у селах, як в городах та містечках, дуже густо! Усе село з своєю дерев'яною старою церквою схоже на малюнок, вирваний з історичного альбома, в котрому намальовані староруські городи Новгород або Київ.

Ми приїхали до цвинтаря. Церква з домом священика перетинає вулицю якраз пополовині. Цвинтар обсаджений липами. Липи давні, старі: їм, може, вже минула сотня год. Стовбури дерев ледве можна обхопити в обіймища двом чоловікам. Превисокі липи зовсім заступають і заслоняють стародавню дерев'яну почорнілу церковцю. Церква без бань, подовжаста, схожа на довгий дім, і з високою покрівлею, як на готицьких церквах; на фасаді піднімається дзвіничка оригінальної архітектури, з верхом, ніби насадженим поверх довгастої башти. Стіни церкви виведені не прямо, а пірамідально, так що церква однізув трохи ширша, ніж вгорі. Олтар зостався од старої церкви. Він давнішній і закруглений; до його вже потім приставлена новіша церква. Стіни церкви знадвору, з окола оббиті дощечками, рядками на аршин, як вкривають драницями покрівлі: верхній рядок закриває спідній для захисту церкви од великих карпатських дощів. Олтареві налічують старі люди триста год, а церкви двісті. Цьому може бути й правда.

Утреня вже була одправлена. Дзвонили на Службу Божу. Ми увійшли в церковцю. Люди потроху збиралися. Церква була одначе доволі просторна. Коло порога стояло кілька ослонів для сидіння по-католицькому. Коло їх двома рядками стоять корогви. На мене зараз повіяло давньою давниною. Іконостас, образи, живопис на стінах, штучна різьба на іконостасі були такі древні, такі старі, які я ледве пригадав собі, як бачив такі самі в українських стародавніх церквах, ще бувши малою дитиною, і котрих вже не можна знайти на Україні і з свічкою серед дня. Мені здалося, що несподівано вернулись мої давні дитячі літа, коли мене мати водила у нашу стеблевську (в Канівщині) стару церкву. На

іконостасі навіть різьба на дереві була достоту така сама, як у Стеблеві, в нашій старій церкві: такі ж сині й червоні виноградні кетяги між листям, навіть помальовані такою самою фарбою: темно-синьою, червонюю та зеленою. В притворі на стелі був почеплений великий старий образ страшного суду достоту такий, який був у нашій старій церкві. На хмарах – св. Тройця. По один бік – Адам на колінах, по другий бік – Єва. Од п'яти Адамової звивається довгий змій; на йому наче начеплені білі квітки з написами людських гріхів. Унизу червоне пекло, – драконова голова з щелепами й з сатаною всередині пащеки, а в пекло прямують купки людей; над купками написано: ляхове, мадьяри, німці, жиди, а позад усіх – русини малесенькою купкою. Тут же йдуть у пекло п'яниці, злодії, кравці, шевці, за ними блудниці і т.д. Церква помальована всякими взорцями, котрі тепер вже ледве знати по стінах. Образи візантійської школи. Все переносить вас одразу далеко на Україну, десь під Київ, під Одесу або Полтаву. Тільки два католицькі олтарі, приставлені по боках церкви до стін, нагадують за унію.

Увійшов у церкву панотець. Народ збирався поволі. На правому боці стали чоловіки та парубки, на лівому – молодиці, а спереду – дівчата. Титар показав нам на дві лавки, поставлені коло самого іконостаса під стіною: це місця, як видно, для аристократії. Я сів по один бік, пан Білоус – по другий. Титар сів коло мене, але на опрічному стільці коло дверей олтаря. Мені можна було окинути оком усю чесну громаду з дяками на хорах. Усі молодиці та дівчата були понапинані білим згорнутими удвоє обрусами, а бідніші просто рушниками з кінцями, густо затканими червоними смужками. Ці обруси молодиці напинають на плечі, як мантильї, а в кінці обрусів завірчують дітей, що держать на руках. Молодиці не зав'язують голів хустками, а закутуються. З-під хусток виглядають краї очіпка, насунуті на вуха й випущені зубчиком на лоб. Кінчики обшиті жовтогарячою матерією, котрі мають гарний вигляд, коли молодиця напнута білою мушлиновою хусточкою. Дівчата не носять на голові ні стрічок, ні квіток. Тільки на двох чорноволосих головах червоніли вузенькі стрічки. Хоч тут у Карпатах і чоловіки, і жінки ходять в "керпцях", чи в постолах, одначе в церкву йдуть усі в чоботях. Тільки одним одна баба стояла в постолах. Чоловіки були в білих свитах з комірами, гарно вишитими червоними або синіми нитками. Штани на всіх білі, з товстого саморобного сукна, так само вишиті внизу коло кісточки червоними взорцями. Ці купи понапинаних хустками та білими обрусами молодиць та дівчат нагадують давню давнину, переносять думку

в часи наших князів. Цей простий убір пригадує убори, які малюють на образах. Сорочки на жінках не вишивані, а заткані на рукавах та на чохлах червоними смужками. Це ще початок тієї орнаментики, которая так розкішно розвилась згодом у виробах української жінки. На Україні, як глянеш в церкві на бабинець, то бачиш неначе багатий квітник, увесь закиданий усякими мережками та квітками. На головах у дівчат — квітки, стрічки, у молодиць — квітчасті хустки: тут у горах все просто, початково. І не дурно ж тільки ще в Карпатах держаться старовини в усьому, навіть в колядках та щедрівках: це край, захищений горами од усякого побічного впливу. Жінки всі в білому; — і в старому княжому Києві жінки звали "білоглавими".

Тутешні русини мають тип опрічний од мазурського та словацького: вони чорнявіші, мають темніші очі, в них чорніше волосся на голові. Було видно між дівчатами кілька типів, зовсім південних, ніби херсонських, з карими очима та чорними бровами, з оригінальним чистим виразним прорізом уст. Пружки лиця в тутешніх людей нагадують більше подолян та волинців: вони тонкі, дрібні. Парубки дуже здорові та свіжі на виду, чоловіки вже худіші, а молодиці зовсім захуджені. Тут, у Карпатах, і мазурські, і словацькі, і руські молодиці чогось дуже замілі, бліді, худенькі, неначе захарчовані. Воно й правда, що тут робота на горах важка, а харчею буває не тривний житній, а вівсяний хліб та водяна картопля.

Священик одчинив царські врати, почав кадити по церкві. Рознеслися паҳощі, але не дорогої смирни, не ладану, а ягідок дешевого ялів'ю. На хорах невеличкі школярі-дяки, повбирані в сюртучки, почали співати чудовими альтовими голосами. За ними заспівали всі люди: і чоловіки, і молодиці, і дівчата. Які дивні альтові голоси у хлопців! Які чисті та дзвінкі soprana у дівчат! Видавались з маси співу такі чисті та дужі голоси, котрі зробили б честь сцені у великих театрах. Два високі чисті альти на хорах дзвеніли, як срібні дзвононики. Їх не заглушувала густа маса голосів молодиць та дівчат. Люди, як видно, дуже добре по-заучували мелодії пісень, бо співали гармонічно й не різнили. Часом тільки кілька дівочих голосів затягало на кінці або трохи різнило. Тоді обголене лице титара, що стояв до мене боком, виставляючи свій гострий профіль, поверталось у той куток, де різнили дівчата. Титар розтягав якось насмішкувато свої тонкі губи, хитав головою, ще й легенько сварився пальцем на дівчат. Дівчата соромливо спускали очі додолу. Мотиви церковних пісень стародавні, якісь кучеряві, схожі трохи на

католицькі або на мотиви старих дяків в співах. Люди хрестились не трьома пальцями, а всією п'ятірнею, ледве назначуючи хрест на грудях.

Служба Божа йшла довго. Священик після євангелії сказав прехорощу проповідь доволі чистою українською мовою. В церкві стало душно. Я вийшов на цвинтар і пішов оглядати село довгою вулицею. Улиця тягнеться в глибоку щілину між горами. Над хатами, за городами неначе висіли старі густі садки високо по боках крутогорі. Під старими деревами сиділи купи дівчат в червоних спідницях з чорними лапатами квітками. Сонце ясно освічувало гору, зелені садки, а ясні убрання, неначе квітки, цвіли на зеленому полі. За мною йшла вулицею вже немолода молодиця. Я почав балакати з нею й зайдов у хату.

Вона одімкнула й одчинила сінешні двері. Сіні були просторні й без печі, не задимлені, як у мазурських хатах. Ми увійшли в хату. Хата була стара й убога, однаке просторна. Стіни не обмазані, вже згорнілі; щілини між колодками були зашпаровані й побілені крейдою. Вікна чималі, з дев'ятьма маленькими шибками. В хаті було якось сумно, ніби темно, хоч проміння сонця лилося через вікна. Тільки білий комин, біла піч та біла скраптерть на столі трохи звеселяли сумний вигляд. На сволоці були вирізані ножем слова: "Най добро буде в хаті". Обстава була звичайна, як і в українських хатах: ті ж лави, той же стіл, той же мисник, жердка над ліжком. Тільки замість українського полу стояло широке ліжко з сінником та з плисковатими подушками, з квітчастими ситцевими наволічками. Хата була на помості, але поміст ледве було знати під чорним пилом. З комина через шию дим виходить просто на горище й через драниці покрівлі пробивається надвір. В хаті було так само чисто, як буває в українських хатах, багато чистіше, ніж у мазурських. Обернувшись, я трохи не наступив на маленьку дитину двох років. Вона була слаба й лежала долі коло припічка на простеленій одеждині.

— Чи це ваша дитина? — питала я в молодиці.

— Ні, це моєї дочки. Бачте, таке собі, незаконне.

Баба скинула з плечей свій обрус, розкнутала голову. На голові в неї був "чіпок", цебто очіпок. Це той самий український очіпок, тільки не короновидний, а плисковатий, зовсім схожий на ті шапочки, які надівають на Україні на маленьких дітей. Він спускається на вуха й виступає на лобі уперед зубцем. В цих очіпках усі молодиці ходять дома, навіть по вулиці. На бабі був керсет без рукавів, тільки коротший од українського. Я придивився до її лиця. Лице було не старе, але дрібненьке, до-вгенське, як у малої сухої дівчинки. Тільки карі гострі очі звеселяли цей

нужденний молодичий вид.

Я хотів сісти на лаві. Лава була стерта й чиста. Але чепурна баба стерла порох з лави, ще й постелила на лаві шматок полотна чи саморобну полотняну хусточку. В русинських хатах чистіше й чепурніше, ніж у мазурських.

— Де ж ваш чоловік? — питаю я в баби.

— Та в церкви.

— А старий вже ваш чоловік? — питаю я.

— Ні, молодший од мене на шість год. Це вже в мене третій "члек". З першим я жила 20 рік, з другим — 4, а це в мене вже третій.

— Як же його прозивають? — питаю я.

— Франц Нахман.

Це прізвище мене здивувало: воно було не русинське.

— Якої ж він віри? — питаю.

— Та він був такої віри, як у Щавниці (зебто католицької), а я таки як почала вговорювати, то вінходить вже до нашої церкви. Він зайшов у наше село, а в мене своє поле...

Бабин "члек" був словак. Вона навернула його до своєї віри, але за те цей "члек" трохи попсуває бабі мову. Баба міщала в свій язык словацькі слова. Цей "члек" спокусився, не знаю, чи темними очима, чи власним бабиним полем.

— Чи є в вас товар? — питаю.

— Є, але небагато. Ми бідні. Маємо одну корову та два воли, та дванадцять овець. От моя старша дочка вийшла заміж за багатшого од нас: має чотири корови й чотири воли.

І справді, тут люди мають доволі корів та волів, хоч тутешній товар дуже дрібненький, бо в горах є випаси, чи пасовища; мають доволі молока, сиру та масла, і це, мабуть, тільки й піддержує нужденне життєння селян. Я глянув на стіл. На столі лежав шматок тонкого житнього коржа, чорного, кислого несмачного.

— Чи це у вас такий хліб печуть? — спітав я.

— Гей (еге), такий! ще печемо і вівсяний, а пшениці в нас зовсім нема.

— Чи стає ж у вас свого хліба на цілий рік?

— Ні, не стає; не стає й своєї картоплі. Це вже ми купили хліба та картоплі на Венграх. Торік був уродив у нас хліб, та як полили дощі, то позносило з гір половину снопів, позносило й сіно; пропав хліб десь по долинах, а решта погнила, бо дощі йшли два тижні і не можна було

хліба висушити. А цього року дощі повиносили картоплю з поля, тільки й зсталось по краях. Не будемо мати картоплі: доведеться купувати... — в молодиці голос затрусиався; з очей покотилися дві сльози по сухих щоках. Вона втерла їх рукавом. Мені стало жаль бідної людини.

— Що ви варите на обід?

— Варимо червоний борщ, а то більше кислу капусту та горох, квасолю або біб.

— А каша є в вас?

— Нема, хіба хто зробить крупи з ячменю. А з вівсяної муки печемо хліб на сніданок. Варимо з сиру пироги (вареники).

І справді в Карпатах не дурно такі замлілі та сухорляві люди: тут обмаль хліба, а робота важка. Треба завжди лазити по високих горах, треба багацько працювати й падкувати коло поля, засипаного дрібними камінцями.

Попрощавшись з многомужньою самарянкою з темними очима, я вийшов з хати. В дворі коло комори стояли два сажні ялинових дров.

— Це ваші дрова?

— Гей (еге), наші. Наше поле в лісі на планині, то і ліс наш.

Дров у баби в дворі багацько. Видно, що тут у Карпатах є й свої вигоди: люди принаймні не мерзнуть зимою в хатах і не трусяться од холоду.

— Прощайте, тітко!

— Най буде здраві! Щасливої дороги! Зостаньте здраві! — казала молодиця, прощаючись зо мною,

Подихавши свіжим гірським повітрям, я вернувся до церкви. Купи чоловіків та молодиць стояли на цвинтарі. Люди не поміщались в маленькій церкві, бо в селі 180 хат.

Після Служби Божої священик попросив нас подивитись на олтар. В олтарі все було, як і в церквах на Україні. Образи старі; фарби на них вже пооблизили; образи неначе зблакли.

На престолі лежало рукописне Євангеліє . На першому листі був латинський напис, з котрого можна було довідатись, що Євангелію подарував церкві якийсь Захарія Йордан, каштелян Zavichovstensis і капітан. На підпису значився 1542 рік. Євангелія була писана такими чудовими чистими та гарними буквами, що мені спочатку здалось, ніби вона друкована. Писана вона полууставом. Убога церковця спромоглась купити друковане Євангеліє за придбані гроши тільки оце на днях. Оглянувшись кругом себе, я подумав, що знаходжуся в якомусь музеї церков-

ної старовини.

Вийшли ми з церкви. Хлопці та чоловіки стояли купами за оградою цвинтаря. В білих свитах з червоними та синіми вишивками і взорцями на комірах, на грудях, як на українському Поліссі, в чорних капелюшах, обв'язаних червоними стрічками, перевитими білими шнурками, ці купи людей були доволі мальовничі на ясному сонці. Тільки зовсім обголені лиця в чоловіків та дідів неприємно вражали очі, неначе лиця акторів або ксьондзів.

Панотець запросив нас до себе. Коло самої школи за оградою перестрів нас невеличкий старий дідок з довгим волоссям на голові. Це був шляхтич Мирулевич. Він причепився до священика, що хоче перейти на латинський обряд, говорив, що його батько чи дід був латинником, зайдов в Карпати з Мінської губернії й тут прийняв унію. Ми почали вговорювати, щоб він не кидав унії, бо унія не тільки мужика віра, але й панська. Добродій Білоус трохи сердився, вговорючи старого й сказав, що якби руська віра була недобра, то й він покинув би її. Старий трохи вгамувався, показав нам старий документ на шляхетство, писаний по-латинській, але відома річ, що таких документів в Мінській губернії поляки підроблюють тисячі, і, може, ця фабрика виробила не один десяток польських графів, котрими в Польщі хоч греблю гати. Діло було так, що як старий шляхтич піде коли в Щавницю та з кимсь там поговорить, то приходить до священика та й намагається, щоб перейти на латинський обряд. Само по собі, не прості мазури його підмовляли... В Карпатах в русинських селах кожний польський ксьондз, кожний лісничий і економ, і якийсь куценський шляхтич — кожне веде латино-католицьку пропаганду, а русинський священик слідкує за цим, кмітить добре і назирає. Ці панове показали себе несподівано дуже здатними до цього "гражданського обов'язку", котрого вони так не люблять в Москві та в Німеччині... Старий шляхтич вгамувався й до цього часу зостається в руській вірі.

Ми зайшли до панотця. Панотець ще молодий, розумний, вчений, привітав нас дуже радісно й щиро. Дім священика чималий, побілений всередині, тільки стеля з ялинових дощок не побілена. Обстава одначе убога: панотець достає од скарбу і з поля ледве 200 ринських (гульденів).

Як целібат (він вийшов з семінарії в Римі), панотець кохається в науці, має повну шафу книжок італіянських, німецьких та латинських. Розмова йшла більше вченя, наукова. Панотець умів говорити й був радий при нагоді поговорить. Добродій Б. все перебивав йому розмову:

"Панотченку! це все добре, але не в тому ділі. Треба, щоб ви заснували читальню для селян. Ваша парохія стоїть на краю Русі. Треба, щоб ви вдержували в селі віру й руську народність. Ставте муровану церкву, а на отім крайнім шпилі, де границя Русі, поставте муровану каплицю".

Мені здається, що д. Б. казав правду; хоч на муровану церкву треба багацько грошей, але завести читальню не трудно, аби була добра воля.

Закусивши, що Бог послав, ми довго ще сиділи та балакали, поки не стало вечоріть. Ми попрощались і пішли вулицею. Панотець проводив нас. Коло однієї великої хати ми вгледіли маленьку пасіку. Там у маленькому садочку стояло з десять уликів бджіл. Ми зайшли в пасіку, а потім і в хату. Хата була дуже просторна, нова, світла. Щіlinи між закругленими, але стесаними плисковато червонуватими колодками були зашпаровані й замазані білою глиною. Ці білі смужки по стінах трохи звеселяли сумні червонуваті стіни. Стеля обмазана рудою глиною, як у молдаван. В хаті було чепурно, чисто. На здоровому миснику видно було кілька фарфорових тарілок та стаканів. Комин був білий, бо дим з печі йшов на горище, де не було димаря.

Молодиця привітала до панотця. Вона була здорована виду й свіжа, що мене аж здивувало. Чоловік був молодий і не убогий: він мав пару коней і хурманував у Щавниці, возячи гостей по гарних околицях на прогуляння й екскурсії. Вже сонце стало надвечір. Ми, балакаючи, ще заглянули в одну хату. В хаті лежала на ліжку молодиця й стогнала.

- Чи ви, тітко, слабі? — питала я.
- Гей! (еге!)
- Що ж вас болить, чи шлунок, чи голова?
- Гей, на ярмарку... ой-ой-ой!
- Що на ярмарку? Може, коні поносили та перекинули воза? Може, вас покалічило? — питала в неї.
- Гей... на ярмарку... ох-ох-ох! — стогнала молодиця й більше нічого не казала.

Коли це в дверях з'явився чоловік з розтріпаним волоссям на голові. Він спіткнувся на порозі, трохи не дав стірчака.

- Слава Ісусу Христу! — ледве міг виговорити.
- Навіки віков, амінь. А що це? ваша жінка занедужала? — питала я в його.

— Та... гей, та... ні... на ярмарку... на ярмарку в Кросценку, — і чоловік захітався на ногах. Він і жінка, як видно, попилися на ярмарку в Кросценку. Тепер я зрозумів, чого панотець так налягав у проповіді,

щоб люди були тверезі, не дуже пили горілку. Видко було, що тверезість не дуже процвітає в Карпатах...

Загадавши візникові їхати шляхом, ми пішли через поле та огороди навпротець. По садках, по сінокосах вештались дівчата й парубки вже не в чоботях, а в керблях, чи постолах. Ми вийшли на високий кругий шпиль, пануючий над селом. Вся долина Руського Потоку розгорнулась передо мною, як пишно намальована картина. Навдивовижу гарна ця місцина, остатня долина України-Русі! По обидва боки Руського Потоку стояли два високі, але не круті гребені гір, неначе дві велетенські зелені хвилі на морі піднялися рядом, а далі збіглись докуши краями, залишили і тут підскочили вгору білою піною. Цією піною були білі скелі, що стриміли на самому вершечку гори, заступаючої на схід сонця долину.

Скелі стояли серед чорного ліска, ніби руїни замчища. Нижче од їх на боці гори знов витикались білі шпичасті верхи скель серед невеличкого темного лісу. Здавалось, ніби там стояли в лісі церкви з білимі банями. По обидва боки долини на ясно-зелених горах стриміли рядки баниями. По обидва боки долини на ясно-зелених горах стриміли рядки баниями. По обидва боки долини на ясно-зелених горах стриміли рядки баниями. По обидва боки долини на ясно-зелених горах стриміли рядки баниями. Ці могили схожі то на голови сахару, то на чорних гостроверхих могил. І всі вони обросли темним лісом зверху до самого низу. То були верхи: Гомоля, Висока, Радієва, Рапштин, Гринь і др. Вони були схожі на якісь чорні гостроверхі оксамитові шапки, розкидані навколо по гребенях гір, неначе їх розгубили якісь велетні-силачі після титанічної боротьби. Долина широка, просторна, з легенькими терасами. Серед самої долини внизу стримить зовсім ніби египетська піраміда з гострим верхом з чистого граніту; за нею було видко цілі лабіринти невисоких скель; одна між ними зовсім кругла, ніби башта лицарських замків. Зараз за Шляхтовою через усю долину тягнеться вал, ніби невисока гребля. Вона очевидчаки прорвана посередині, і через ту прірву тече Руський Потік, наче через ворота, а через ті ворота видко село Явірки з гарною муреною церквою. За кам'яною пірамідою стикаються докуши потоки Чорна Вода й Біла Вода, і з їх складається Руський Потік. Там в щілинах гір притулились два приємства: Чорно-вода та Біло-вода. Уся долина дивно зелена, ніби тільки що полита, неначе намальована дуже ясно-зеленою фарбою. Пишний куточок в Карпатах ця остання долина Русі-України з останніми чотирма селами! Ми довго стояли під хрестом і не могли доволі намиливуватись тією оригінальною картиною.

Однака був час вертатись додому. Ми зійшли з шпilia й рушили назад. З ярмарку їхали шляхтівські люди одним конем в дишлі і таки

добре п'яненські та веселенські.

В цих останніх селах Русі-України добре задержались народність та віра. Мова українська збереглася так само добре. Народ говорить доволі чистою галицькою вимовою, але дуже м'якою й мелодичною. Як я перший раз почув цю карпатську вимову, вона мені здалася схожою на сербську або словацьку. Тільки ті хурмані, що хурами заробляють в Щавниці, говорять язиком, трохи попсованим польщиною. Акцентують слова трохи по-польському, вдаряючи на передостанній склад. Я списав усі назвища хатні, господарські, назвища одяжі, посуду, страви і знайшов мало слів, не схожих з українськими. От такі напр. слова: постоли — кербці; штани — холосні (в нас холоші), а солдатські штани — ногавиці; очкур — строканці; обрус, що носять жінки на плечах — плахта, свита — гуня, намисто — пацьорки, спідниця — кабат, а на Венгерщині — плащеніца; чоботи — скірні (шкурні), комин — димник; черінь у печі — ватра; стеля — навала, сволок — трагар; дійниця — дійник, картопля — земляки; куліш — куляша; вареники — пироги; поміст — діліни. В негоду як молодиці, так і чоловіки носять сердаки, чи карпатські кожушки, вишиті червоними мережками, але шерстю наспід, а не наверх. Вони так позивкали до цих кожушків, що і в душний час сопутує од спеки та поту, але не скидають їх.

Посмішнося трішки

* * *

Габровец іхав возом, який тягла худа шкапа.

- Што везеш? — звіддав ся піший з сусіднього міста.
- Овес, — шептом одповів габровец.
- Што?
- Та овес, — ледво чутно одповів.
- А чого шепчеш? Ци тя гиртанка болит?
- Та ніт, лем ся бою, жеби кобила не почула, бо я єй кормлю лем половом.

* * *

— Де-с подів шлюбний перстін?

— Тот тижден носит го моя жена.

Iван ДОШНЯНСЬКИЙ

150 РОКІВ БЕЗ ПАНЩИНИ

(до річниці скасування кріпацтва)

Після загарбання у 1340-х рр. шляхетською Польщею Галичини, а Угорщиною Закарпаття, у загарбаних країнах була заведена феодальна залежність селян (панщина, кріпацтво). Польські і угорські королі дарували шляхтичам (поміщикам) "за заслуги" завойовані землі, ліси і села разом з селянами. На селян, яким залишено куці земельні наділі, накладався обов'язок обробляти задаром панські землі. Отже, панщина – це основна повинність селян при кріпацтві, система правових норм, що встановлювала залежність селянина від поміщика і неповну власність останнього на селянка-кріпака. Інакше кажучи, це відробітникова рента, примусова дармова праця селянина, який відвував її як повинність в господарстві поміщика-власника землі.

Закріпачення селян відбувалася поступово у зв'язку з розвитком великого землеволодіння. На Прикарпатті і Закарпатті закріпачення селян завершилося на початку XIV ст. Основною повинністю стала панщина, що невпинно зростала. На кінець XV ст. становила 4-5 днів на тиждень від одноланового селянського господарства (три дні з півланового господарства). Панщина доповнювалася рядом інших повинностей, горошовими та натуральними податками.

Під тиском народних мас австрійський уряд патентами 1786 і 1789 рр. скасував особисту залежність селян Східної Галичини від поміщиків, обмежив панщину трьома днями на тиждень. Але вже у 1790 р. відновлено право поміщиків бити і ув'язнювати селян. Панщина надалі зростала.

На Лемківщині панщина розвивалася дещо повільніше, ніж у Східній Галичині. Гірська, маловрожайна земля не дозволяла закладати великі фільварки, розвивати землеробство. Панщизняні повинності в пешу чергу були введені у підгірських закарпатсько-лемківських селах, а також в селах, розташованих у Ясельсько-Сяніцьких та Новосанчівських низинах північної Лемківщини.

Вже на початку XVII ст. в окремих селах Прикарпаття була введена

5-6 денна (тижнева) панщина з одного лану. Селяни Кальници, крім 6-денної панщини щотижнево, змушені були вносити на користь поміщика щорічний грошовий чинш з лану: – 1 зол. 18 грошів та данину – мішок вівса, 10 курей, 3 гуси, двоє поросят, моток пряжі, 15 яєць та 2 золоті за пасовисько. Цілий тиждень зобов'язані були працювати на панщині селяни Дубровки Руської, Половців, Костарівець та інших сіл. Ремісники складали данину зі своїх виробів: полотно, віск, мед. Гірські села, які у XV-XVI ст. переведено на т.зв. "волоське право", не відробляли панщизняних повинностей з лану, а були обкладені не менш тяжкими натуральними і грошовими оброками. Селян змушували здавати поміщикам данину зерном, тваринами, птицею, продуктами домашнього виробництва (масло, сир), виконувати різні фізичні роботи. Поміщики жорстоко карали селян за непослух.

Протести селян поступово набрали форм відкритої антипоміщицької боротьби, що проявилася у формі масового збійництва. 13-го березня 1848 року у Відні почалося народне повстання, яке повалило реакційний буржуазний уряд. Панщина була скасована.

Але скасування панщини не звільнило селян від поміщицької залежності. Потрібно було викупити землю. Зубожіння селян гнало їх на заробітки аж за океан.

Посмішнося трішки

* * *

- Моя слуга краде цукер...
- Моя тіж. Але я кождий раз ей на тім іمام.
- Але як?
- Замікам в цукерницю муху і сълджу, ци она там єст.
Як ей неє, то цукерницю отворяли.

* * *

– Кельнер, мі впало під стіл десят стотиків. Як іх найдеш, то мі их оддай, а як не найдеш, то воз сой на гарбату.

Ігор ДМИТРІВ

ТОВАРИСТВО "ПРОСВІТА" І ЙОГО РОЛЬ СЕРЕД ГАЛИЧАН (до 130-річчя від часу заснування)

Друга половина XIX ст. позначилася у Галичині великим народним здвигом, що проявилася у формі українського національного відродження, започаткованим "Руською Трійцею" та невмирущою літературною збіркою "Русалка Дністровая".

Помітною рушійною силою, що будила у народі приспані стремління до національної самостійності, розпалювала вогонь народного патріотизму стало Товариство "Просвіта" (культурно-освітня і громадська організація), засноване у Львові 2 грудня 1868 р. заходами українських народовців.

Першим головою "Просвіти" став А.Вахнянин. Значну роль в діяльності Товариства відігравали О.Лаврівський, В.Федорович, О.Огоновський, О.Партицький, К.Сушкевич і інші. В містах і містечках Галичини створювалися філії Товариства. "Просвіта" видавала твори українських письменників, шкільні підручники, популярні брошури, літературно-наукові альманахи, календарі. Редакторами видань були провідні діячі української культури О.Партицький, В.Шашкевич, Ю.Целевич, Ю.Федькович, І.Франко і інші. Після 1891 р. "Просвіта" поширила свій вплив і на економічну ділянку, засновуючи кооперативні крамниці, ощадно-позичкові каси, молочарні.

За прикладом галицької "Просвіти" на Буковині виникло культурно-освітнє товариство "Руська Бесіда". Після 1905 р. товариство "Просвіта" поширило свою діяльність на Наддніпрянщині і на еміграції.

На Лемківщині першу читальню і осередок "Просвіти" засновано 105 років тому, а саме у 1893 р. в селі Одрехова поблизу Сянока. У Новому Санчі філія "Просвіти" була заснована в 1902 р., в Яслі і Сяноці – у 1903 р. Найвидатнішими діячами "Просвіти" на Лемківщині були В.Яворський, Г.Липинський, М.Секунда, В.Вітошинський, О.Левицький, Г.Кондра, М.Пелех, І.Посипанко, О.Мілянич, В.Михалевич і ряд інших. У 1904 р. філія "Просвіти" в Н.Санчі мала 118 членів. 15 серпня 1906 р. на загальних зборах членів Новосанчівської філії були присутні і тепло

прийняті гості А.Чайковський, О.Колесса, проф. Ф.Вовк, І.Раковський, З.Кузеля.

Станом на кінець 1932 р. кількість членів у читальнях "Просвіти" на Лемківщині становила такі цифри: Динівщина – 600, Новосанчівщина – 996, Сяніччина – 2454. На Закарпатті першу читальню "Просвіти" заснував священик О.Штефан 1896 р. у с. Скотарському. Організаційно товариство сформувалось в 1920 р. і у 1934 р. нараховувало 10 філій (в т.ч. у Пряшеві і Братіславі), 230 читалень.

Уряд міжвоєнної Польщі, який був рішучим противником українського прогресивного руху, закрив велику кількість читалень "Просвіти" на території південної Польщі. На Закарпатті угорська окупаційна влада ліквідувала "Просвіту" у 1939 р. На Україні осередки "Просвіти" існували до 40-х років, а на еміграції існують і донині.

На початку 90-х рр. товариство "Просвіта" відновлено у Львові та в Україні.

Посміймося трішки

* * *

Раз гвечер габровец наняв на стації бричку.

– Жен до Ючбунару...

"Зодру з нього, бо ся не торгує", подумав фурман.

Коли приїхали до Ючбунару, габровец висів з брички і закричав:

– Даїте патички, треба присвітити. Під сідло впав мі пулярес з грошами.

Ту фурман стрілив батогом і коні потнали. А габровец погладив пулярес, що лежав на своїм місці за пазухом, і скрутів на бічну уличку.

* * *

– На кого чекаш на улици в такий мороз?

– Йой, ани ся не звідуй! Впала мі фляшка ракії і ся розбила.

– Но-то чого ту стоїш?

– Чекам, покля ракія замерзне...

Іван КРАСОВСЬКИЙ

ІВАН ФРАНКО – ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ ЛЕМКІВ

(до 100-річчя обрання І.Франка
головою Етнографічної комісії при НТШ)

Серед дослідників Лемківщини початку ХХст. чільне місце займає великий український письменник, учений і громадський діяч Іван Франко (27. VIII. 1856, с. Нагуевичі коло Дрогобича – 28.V.1916, м. Львів). Особливо помітна діяльність Франка як дослідника Лемківщини після того, як був у 1898 р. обраний головою Етнографічної Комісії НТШ. У звіті про етнографічну експедицію 1904 року на Бойківщину І.Франко писав:

"Лемки заселяють більшу частину західних гір, вклинившись з одного боку між польські поселення, з другого – втискаються між словаків і на угорській частині сягають аж до Ціжа. На схід розтягаються їх поселення до містечка Лютовиська. Ця стійка історично і етнографічно група досі залишається загадкою. Повне дослідження її території є настійною вимогою етнографічної науки."

Уроженцю бойківського Прикарпаття близькими були інтереси не лише бойків і гуцулів, але й сусідів-лемків.

Кілька років тому мені приходилося працювати над т.зв. Йосифінською метрикою 1785-88 рр. сіл галицької частини Лемківщини. Цікавий факт: у метриці (поземельний кадастр) села Волосате Ліського повіту стверджується, що у 1788 р. тут проживав заможний господар Іван Франко, який, за свідченням старожилів у кінці XVIII ст. переїхав "на долі" вірніш у сусіднє Самбірське старство.

Відомо, що дід письменника, насправді Іван Франко, у кінці XVIII ст. проживав у с. Озимина Самбірського старства. Його син – коваль Яків Іванович – батько письменника – переїхав у Нагуевичі того ж старства. Якщо дід письменника саме той Іван Франко, який згадується в поземельному кадастрі с. Волосате, то, виходить, він був тісно пов'язаний з Лемківщиною. Невідомо лише, чи походив він з Волосатого, чи може жив там певний час. Те, що Іван Франко з Волосатого міг бути насправді дідом письменника Івана Франка свідчить (за розповіддю

покійного вже скульптора Луки Біганича з села Волосате) також той факт, що письменник І.Франко кілька разів навідувався до Волосатого, вивчав у місцевого священика церковний архів, розпитував про давніх мешканців села.

У своїх творах І.Франко підкреслював працелюбність лемків, їх стійкість і чесність. За його ж словами, в основу поеми "Каменяр" лягли конкретні розповіді про трударів, які "товкли скалу і пробивали залізничний тунель в Карпатах біля Дуклі" (твори в 20 томах, т.10, ст.401). Поема ця, як признає сам автор, виражає "алегоричний образ громади верховинців-горян, що спільною важкою працею ламають скелю..."

Ряд цінних відомостей про лемків і Лемківщину знаходимо у праці І.Франка "Карпаторуська література XVII-XVIII віків." Автор дав високу оцінку пап'яткам давнього письменництва на Лемківщині. Він відзначив високий мистецький рівень "Учительного Євангелія" 1635 року, автором якого був о. Тимофій з Височан Сяніцького повіту. Цю книгу дослідив у бібліотеці народного дому А.Петрушевич і описав її у "Сводні Галицько-руській Літописі" (Львів, 1874, 1887). До цінних пам'яток народного письменства Іван Франко відніс Євангеліє Стефана Рихвальдського, писане 1666 року в Рихвальді.

У статті "Нариси з історії української літератури в Галичині" І.Франко відзначив, що в убогих гірських околицях Лемківщини окремі культурні діячі вже на початку XVIII ст. відчули потребу створення "письменницької" мови, близької до мови народної. У 1736 р. Іван Прислонський "піп у бідному й маленькому гірському селі Камінна Грибівського повіту переклав псалтир з церковної мови на лемківське наріччя, яким говорить простий народ у тім краю" (т. 16, с. 143).

У "Літературно-Науковому віснику за 1907 р. (кн. 2, т. 37) була надрукована стаття І.Франка "Літературна мова і діалекти". Письменник, давши високу оцінку народній говірці лемків, зазначив, що "лемківський діалект дуже виразно проявив себе у численних писаннях XVII і XVIII століть", але, на жаль "в XIX віці початки лемківського письменництва засмітилися і попали в забуття". Далі І.Франко ствердив, що лише в другій половині XIX ст. у творах письменників з Лемківщини почали пробиватися сліди лемківського діалекту. І.Франко обіцяв "одну з тих проб" надрукувати в "ЛНВ". Обіцянне оповідання "Я ся не бою" Григорія Григоровича (Гануляка) було надруковане на лемківському діалекті у третій книзі "ЛНВ" за 1907 рік.

Говорячи про те, що "загалом життя бойків та лемків досліджене

дуже мало", Іван Франко захликав взятися за цю ділянку, на якій "ще багато залишилось зробити". Як приклад доброго початку, письменник називав працю дослідника лемківського діалекту Івана Верхратського і його монографію "Про говор галицьких лемків" (Львів, 1902).

Іван Франко був широко зацікавлений в тому, щоб зберегти і розвивати народні традиції лемків, злагатити їх культуру надбанням усього українського народу. Він неодноразово звертався до українських вчителів Східної Галичини з закликом добровільно виїжджати на педагогічну роботу в гірські лемківські села. Численні українські педагоги, незважаючи на опір з боку австрійських властей, польських шовіністів, успішно працювали на Лемківщині.

Безцінні зерна просвіти і любові до рідного народу, які засіяви у серця поколінь незабутній Каменяр, дали добре сходи. Нині лемки в єдиній українській родині будуєть нове життя. З середовища лемків вирошли численні кадри науковців, митців, літераторів, педагогів, лікарів. Вони успішно працюють в різних ділянках народного господарства, науки. Історія і культура лемків стали об'єктом дослідження не лише українських вчених. Небувалого рівня розвитку досягли такі культурні багатства лемків, як пісенна творчість, народне різьбярство. Здобули заслужену славу народні артистки України — сестри Байко, успішно розвиваються народні лемківські хори.

Великі досягнення лемків на ниві професійного скульптурного мистецтва і народного різьбярства. Нині покійний Василь Одрехівський — заслужений діяч мистецтв України — був співавтором пам'ятників І.Франкові у Львові, Дрогобичі, автор численних бюстів Великого Каменяра. Традиції батька успішно продовжує його син Володимир. Багату Франкіану створили народні лемківські різьбярі Андрій Сухорський, Андрій Орисик, Василь Бенч і інші. Усе прогресивне людство шанує пам'ять про Івана Франка. Разом з українським народом перед його генієм низько склоняють голови також лемки.

ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО ЦЕРКОВНОГО ДІЯЧА І ПИСЬМЕННИКА

(до 100-річчя смерті Сильвестра Сембраторовича)

Лемківщина багата видатними людьми — вченими, церковними і громадськими діячами літератури, мистецтва. Серед видатних синів гірського краю одне з передових місць займає церковний діяч і письменник Сильвестер Сембраторович, 100-річчя смерті якого відзначає наша громадськість.

Народився С.Сембраторович 3 вересня 1836 р. в селі Дошиця Ясельського повіту в родині священика. Його мати, з дому Вислоцька, походила з лемківського села Фльоринха. До народної школи ходив у Яслі, Горлицях і Тарнові, а до гімназії в Перемишлі, Львові і Відні. Богословський і філософський факультет закінчив у Колегії папи Урбана VIII в Римі, де у 1861 р. отримав ступінь доктора. Через два роки призначений префектом духовної семінарії у Львові і професором догматики в університеті. Папа Лев XIII у 1879 р. призначив його єпископом-суfragаном у стрія — митрополита Йосипа Сембраторовича, по відході якого у 1885 призначений галицьким митрополитом.

У 1895 р. призначений кардиналом. Крім того, був тайним радником цісарського двору, членом палати вельмож і кавалером ордену Залізної Корони. Мав вирішальний голос у галицькому сеймі, будучи заступником краївого маршала. Намагався зблизити східний обряд до римського шляхом певних реформ у напрямку часкового златинщення східного церковного обряду, сприяв зміцненню спільніх інтересів українського і польського народів.

Заснував журнал для священиків "Руській Сіон", автор численних пастирських послань: у справі тверезості (1885), в справі 900-літнього ювілею хрещення Київської Русі (1888) та інших. Написав статтю "Ходство і різниця учення православної і римської церкви" (Львів, 1869), промову при посвяченні духовної семінарії (1889) і ряд інших.

Помер 4 серпня 1898 року і похований у крипті собору св. Юра у Львові.

Іван КРАСОВСЬКИЙ,
Петро КОГУТ

ВІЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ НА ЛЕМКІВЩИНІ У 1918-1919 РР.

(до 80-річчя спроби державоутворення)

У кінці Першої світової війни в Росії повалено царизм, розпалася Австро-Угорська імперія. Ця обставина створила умови для формування і проголошення нових державних об'єднань. На розвалинах Австро-Угорщини створюється нова Австрія, як також Угорщина, Чехословаччина, Польща. Проголосила своє створення Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР).

Дуже цікаве явище мало місце в історії карпатських русинів (українців), які не стали останньою визвольного руху, що набрав сили 80 років тому. Лемки піднялися на боротьбу за самовизначення, проголосивши створення у листопаді-грудні 1918 року двох державно-адміністративних формувань, а саме:

Східно-Лемківської (Команецької) Республіки та Західно-Лемківської (Руської) Республіки.

1. **СХІДНО-ЛЕМКІВСЬКА РЕСПУБЛІКА** – тимчасове самоврядування у східній частині Лемківщини (листопад 1918 - січень 1919).

Уночі з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. розпалася Австро-Угорська монархія. Створилися умови для боротьби за самовизначення поневолених народів. Австрія, Угорщина, Чехословаччина виділялися в окремі держави. Проголошено створення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Боротьба за визволення досягла Західних Карпат.

Перші проблиски цієї боротьби спалахнули на Сяніччині. З листопада 1918 р. парох села Вислік Вижній о. Пантелеїмон Шпилька отримав прокламацію про проголошення ЗУНРу. Разом з парохом Вислока Нижнього о. Михайлом Теслею і учителем Грицем Судомиром вирішили скликати наступного дня селянське віче у місцевій школі.

4 листопада до школи прибуло 70 делегатів із сіл Вислока, Команчі, Полав, Полян Суровичних, Дарова, Щавного, Прибишева. До згаданих сіл приїдналися селяни Репеді, Лупкова, Довжиці, Чистогорба, Яврника, Радошиць, Ославиці, Лукового, Зубенського, Смільника, Микова, Душатина, Прелук. На зборах засновано Повітову Українську Націо-

нальну Раду з осідком у Вислоці Великому (Вижньому) (голова о. П.Шпилька) та проголошенню створення Східно-Лемківської Республіки (вживається також назва "Команецька Республіка", бо головний оборонний штаб знаходився у с. Команча).

Вибрано управу з 11 осіб, яку очолив о. Шпилька і селянин з с. Команчі – Андрій Кир – комендант міліції. Ухвалено форму і зміст державної печатки. Для потреби організації протипольського фронту для оборони границь ЗУНРу і Східно-Лемківської Республіки о. Шпилька привіз з Угорщини до Вислока 12 підофіцерів, розділивши їх до шести станиць у селах Вислоці, Суровиці, Команчі, Щавному, Кулашному, Репеді. На жаль необхідну зброю з Стрия не вдалося перевезти.

У грудні 1918 р. на черговій нараді уповноважених у Вислоці прийнято ухвалу приєднати Східно-Лемківську Республіку до ЗУНРу.

Але польські легіоністи не давали спокою лемківським "бунтівникам". Поляки зайняли Щавне, але під натиском селян з Прелук і Репеді цього разу змушені були відступити. Легіоністи повторили наступ на Щавне, але селяни відтіснили їх до Сянока, причому вісімох роззброїли.

23 січня 1919 року великий загін польського війська напав на Вислок. Після завзятого сутички військо здобуло перемогу і вирушило до Команчі. У битві з селянами загинуло кілька міліціонерів, були убиті селяни Федір Чура, Іван Карнафель, багато арештовано. Коменданта міліції Щуровського, після жахливих катувань, польські вояки розстріляли.

Діяльність управи припинилася.

2. **ЗАХІДНО-ЛЕМКІВСЬКА РЕСПУБЛІКА**. Після упадку Австро-Угорщини, у перших днях листопада 1918 р. в різних місцевостях Північної Лемківщини відбулися народні віча. В Криниці створено "Руську Раду" для Новосандецького повіту, в Гладишеві для Горлицького, Яслиського і Короснянського, в Снітниці – для Грибівського. Усі "Ради" об'єднували "Верховний Лемківський Союз" в Горлицях.

Сяніччина вважалася себе частиною Східної Галичини і тому Східно-Лемківська (Команецька) Республіка не приєдналася до "Верховного Лемківського Союзу". Фактично всім рухом у Центральній та Західній Лемківщині керувала Грибівська "Руська Рада", підготовлюючи ґрунт для створення "Руського Уряду" у Фльоринці.

5 грудня 1918 року на селянському вічі у с. Фльоринці колишнього Грибівського повіту (тепер Новосанчівське воєводство РП) проголошено створення Західно-Лемківської Республіки. Делегати як української, так і старорусинської орієнтації (другі становили більшість) ухвалили, що єдиною розумною і корисною дією для руського народу є з'єднання

всіх руських просторів в один організм, бо руський народ Галичини по Попрад і Дунаець, південних схилів Карпат і Буковини бажає надежати до спільного політичного організму і протестує проти чужого гноблення. Після активної дискусії сторін двох політичних орієнтацій (української та старорусинської) більшістю голосів прийнято рішення приєднати Лемківщину до Росії.

Для юридичного утвердження республіки віче ухвалило затвердити тимчасовий уряд в складі Ярослава Качмарика (адвокат, президент республіки), Дмитра Хиляка (св'ященик, міністр внутрішніх справ), Михайла Громосяка (селянин, міністр сільського господарства). Згодом були призначенні і інші члени уряду. На урядових паперах ставилися округла печатка і штамп з написом "Руско-Народна Республіка".

"Руський уряд" дійсно деякий час утримував владу. Він заборонив учителям-лемкам присягати польському урядові — Делегація руського уряду на чолі з Качмариком іздила до Варшави для переговорів з прем'єром Є. Кочаровським. На одному з засідань уряд Західно-Лемківської Республіки затвердив меморандум Паризькій мирній конференції про признання Західно-Лемківської Республіки і затвердження її кордонів. Щоправда, в Парижі справу цю було відкинуто. На іншому засіданні схвалено встановити контакти з Росією, але представників лемківської республіки не вдалося виїхати до Росії.

Було очевидно, що контакти з далекою Росією і приєднання Лемківщини до Росії нездійснімі, а тому Руський уряд зробив спробу встановити зв'язки з урядом Чехословаччини, пропонуючи об'єднати всю Лемківщину, по обох схилах Карпат і на правах автономії включити її до складу Чехословаччини. Уряд Чехословаччини не побажав входити в конфлікт з Польщею і тому не погодився на таку пропозицію.

По шістнадцяти місяцях Західно-Лемківська Республіка під натиском польських військ припинила своє існування. Польський уряд арештував творців республіки Я. Качмарика, Д. Хиляка і М. Громосяка, яких 6 місяців (до суду) тримали в тюрмі. 10 січня 1921 р. в Новому Санчі розпочалося засідання суду присяжних. Оборонцями підсудних виступали адвокати др. Ганкевич, др. Челюнчакевич і др. Загайкевич. Не маючи доказів злочинності з боку підсудних, суд змушений був виправдати їх.

Рух за самовизначення розвивався також на Закарпатті. В листопаді 1918 р. на вічу в Любовлі селяни вирішили відірватись від Угорщини. Цю роботу проводила "Руська Народна Рада" в Пряшеві. Віча відбувалися в багатьох селах Пряшівщини та Закарпаття. Але визвольні змагання закарпатських лемків також були зведені на нівець.

ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ

(до 25-річчя від часу заснування)

У числі найактивніших лемківських організацій за океаном знаходитьсья уже тепер відоме в Україні Об'єднання Лемків Канади (ОЛК), 25-річчя якого відзначатимемо у цьому році.

Коротко про історію об'єднання:

Найбільша кількість лемків емігрувала до Канади в кінці XIX ст. Близько 15 тис. емігрантів з Лемківщини прибули ще в 1922-26 рр. Емігранти об'єднувалися навколо українських грекокатолицьких або православних церков. У 1911 р. селяни з с. Одрехова збудували грекокатолицьку церкву в м. Брансфорд. Першу організацію "Лемко-Союзу" створено у 1929 р., а через два роки організовано "Робітничо-освітнє карпатське товариство" з пресовим органом "Голос Карпат". 28 травня 1961 р. засновано 20-й відділ Організації Оборони Лемківщини (ООЛ), яка від 1936 р. існувала в США. 22 липня 1965 р. торонтський відділ ООЛ став членом Комітету українців Канади. На зборах відділу 9 жовтня 1966 р. відзначено 130-річчя народження вихідця з Лемківщини кардинала Сильвестра Сембраторича. На зборах 11 грудня того ж року обговорено справу церкви села Поляни коло Дукаї і розпочато збір коштів на її ремонт, а 24 вересня 1967 р. відділ ООЛ відзначив річницю Б.І. Антонича. Від 1968 р. в Торонто почала виходити газета "Лемківські Вісті" (ред. Ю. Тарнович). 20-21 червня 1970 р. спільна зустріч вихідців з Лемківщини у США і Канаді для складення протесту насильного виселення українців з Польщі. Протести відіслано до ООН і урядам США та Канади.

На річних зборах 24 березня 1973 р. в Торонто вирішено створити Крайову Управу організації та надати їй назву "Об'єднання Лемків Канади" (ОЛК). Першим головою ОЛК обрано Михайла Федака. 27 квітня 1975 р. ОЛК відзначило 45-річчя публіцистичної, видавничої і культурної діяльності Ю. Тарновича. Наступного року видано книжку "Лісько-український княжий город", зібрано кошти на ремонт кількох церков на Лемківщині. В 1977 р. ОЛК провело академію, присвячену 30-річчю насильного виселення лемків у Польщі. Також ряд міроприємств з нагоди 35-річчя насильного виселення лемків, з вимогою повернути їх рідний край, провело Об'єднання весною 1982 р. У наступному році організовано семінар, присвячений українським митцям з Лемків-

щини Никифорові Дворняку, Михайлові Черешньовському, Григорію Пециху, а також вечір, присвячений поетові і композиторові з Лемківщини Миколі Горбалью.

У 1987 р. правління ОЛК зустрічало ансамбль "Лемковина" з Польщі, у 1988 р. з ініціативи голови Крайової Управи ОЛК Максима Маслея започатковано обладнання музею лемківської спадщини ім. Юліана Тарновича. З метою впорядкування і пожвавлення видавничої діяльності, ОЛК покликано філію Фундації Дослідження Лемківщини (США) допомогти у виданні книги О.Іванусіва (заступник голови КУ) "Церква в руйні".

У 1991 р. Крайова Управа Об'єднання Лемків Канади та актив включилися у збір коштів на будівництво Лемківської церкви святих Володимира і Ольги на лемківській зоні Львівського скансену, на обладнання експозиції музею історії та культури лемків та на розгортання видавничої діяльності ФДЛ у Львові.

Від 1992 р. головою КУОЛК працює п. Іван Оленич. Об'єднання Лемків Канади є членом Крайової Централі Конгресу Українців Канади та Світової Федерації США.

Посміймося транскрипції

- * * *
- Ківко коштує білєт до ванни?
 - Два лева.
 - То нате вам єден і налійте лем півшванни.
- * * *

- Зважте мі десят дека кобаси.
 - Продавець подає кобасу і муштарду.
 - Та я вас не просив о муштарду, — здивував ся габровець.
 - Она безплатна, додаток до кобаси.
 - То дайте мі лем муштарду.
- * * *

- Йой, яка біда, зуб в гребени мі ся зламав.
- Но зните, лем жеби вшитки біди...
- Та біда в тім, же то остатні.

Дмитро СОЛИНКО

ТОВАРИСТВУ "ЛЕМКІВЩИНА" – ПЕРШИХ 10 ЛІТ... ВІТАЄМО!

*Вороги гварят: "Лемків ніт, бо
Лемківщина юж капут".*

*А прецінь видит цілий сьвіт,
Же лемки жиуют, лемки сут!*

Іван Русенкo.

Більш 50-ти років минуло з того часу, коли почалося масове виселення лемків на схід. Лемків розкинули по всій Україні. У найближчому часі більшість переселенців перебралося у західні області України.

Їхні звичаї, одяг, мова спричинилися до того, що деякі місцеві галичани злегка кепкували собі над культурою мешканців Західних Карпат. Але лемки не лише вижили, але й завдяки їх працездатності, швидко пристосувалися до нових умов.

Талановитість лемків спричинила до того, що молодь подалася до середніх і вищих навчальних закладів. І вже через кілька років ми змогли похвалитися наявністю чисельного загоду науковців, медиків, педагогів, інженерів — вихідців з Лемківщини.

Лемки почали задумуватися над тим, щоби відтворити історію рідного краю, зберегти країці традиції предків. Для того потрібно було створювати етнографічні культурно-просвітницькі товариства, об'єднання.

З метою виявлення, збору, наукової обробки пам'яток культури лемків, створення музею історії лемків, підвищення активності художніх колективів, підвищення рівня науково-дослідницької праці в ділянці лемківської проблематики, розвитку народних промислів, зміцнення контактів лемків в Україні з їх земляками в краю і на еміграції, у Львові створено суспільно-культурне товариство "Лемківщина".

Установчі збори, що відбулися 8 липня 1988 року в залі Львівської організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури, затвердили "Положення про товариство "Лемківщина". Про завдання Товариства, його структуру розповіли Петро Когут та Іван Кра-

совський. З доповненнями та слушними порадами щодо завдань Товариства виступили письменники Роман Лубківський та Ростислав Братунь, народний художник України професор Емануїл Мисько, заступник голови правління Львівської організації українського товариства охорони пам'яток історії та культури Ігор Кудин, громадські діячі — лемки Ярослав Швягла, Ілля Чулик, Іван Щерба, Василь Хомик та інші, які однозначно відзначили, що створення товариства "Лемківщина" — велика подія в житті лемків, які сповна заслужили на те, щоби їх славні сторінки історії, безцінні культурні скарби знайшли своє заслужене місце у скарбниці загальноукраїнської історії та культури.

Обрано тимчасову Раду товариства, головою якої став П.Когут, заступником І.Красовський та затверджено секції Товариства:

- а) Науково-дослідницька (наукові розробки, літературні твори і їх видання, організація періодики);
- б) Міжнародних зв'язків;
- в) Культурно-освітня (музей, народна творчість);
- г) Народних промислів.

1-го квітня 1989 р. на загальних зборах товариства "Лемківщина" був затверджений Статут, обговорені напрямки роботи Товариства і їх різноманітність. У своєму виступі П.Когут відзначив, що найвищим мірилом і наслідком нашої праці буде наша чиста совість перед минулим поколінням, яке берегло культуру, розвивало її з вірою, що вона житиме у майбутньому. Нашу працю оцінять наші діти, внуки. Ідея співпраці з молоддю був присвячений виступ Володимира Барни з Тернополя...

*

І ось цього року минає десятиліття з часу існування товариства "Лемківщина". Про його доробок за той час знають наші країни і читачі. У Львові відбувся Всесвітній кongрес лемків, що накреслив ряд проблем, над якими працює Товариство. Хотілось би щоб оці задуми ширше і швидше втілювалися в життя, щоб наші нащадки мали про що згадати і знали, де шукати свої корені.

Так, дай Боже товариству "Лемківщина" доброї наснаги до громадської праці, злагоди, якої так часто не вистачає нам. В умовах згоди, взаємоповаги вдастся здійснити ще більше добрих справ на ниві нашої рідної культури, що збагатить культуру всього українського народу.

*На Многая Літа Вам, Дорогі Колеги!
Від Фундації дослідження Лемківщини.*

Богдан ТИХІЙ

ЗБИРАЧ ПІСЕННИХ СКАРБІВ

(До 85-річчя від дня народження Ореста Гижі)

O. Гіжа.

У цьому році минає 85 років з дня народження невтомного шукача і примножувача духовних скарбів нашого народу, фольклориста Ореста Гижі.

Є категорія людей, які прекрасно виконують своє професійне завдання і, водночас, проявляють захоплюючу активність на суспільно-культурній ниві. Саме до таких людей, — людей науки і культури, — належав талановитий лікар, видатний фольклорист і культурний діяч Орест Гіжа.

Народився 14 жовтня 1913 р. в селі Висова Горлицького повіту на Лемківщині. Його батько — Марко — відомий педагог, палкій любитель культури лемків, будітель їх національної свідомості. Саме батько, першим навчив любити рідний край, красу чарівних Карпат сина Ореста.

Навчившись грati на мандоліні, опанувочи теорію музики, О.Гіжа, вже як гімназист, почав свою фольклорну діяльність. Він записав перших 80 пісень від народної співачки Марії Макари та її дочки Іванни в рідному селі Висова. Тут же, після закінчення гімназії, створив хоровий і драматичний гуртки та успішно керував ними. В його репертуарі були п'єси "Ой не ходи Грицю", "Украдене щастя", "Невольник", "Лимарівна" та інші. У 1933-1937 рр. навчався у Варшавській стоматологічній академії. Брав активну участь в студентському хорі.

У 1938 р. свої записи народних пісень показував Ф.Колессі у Львові. Видатний український вчений заохотив О.Гіжу до дальшої праці в цьому напрямку. Поклик серця та потреба духовного самовираження привели О.Гіжу на широкий шлях фольклористики. Це захоплення визначило весь його життєвий шлях.

У 1945 р. О.Гіжа був виселений в Україну. Працював лікарем-стоматологом у районній лікарні м.Бережани на Тернопільщині, продовжуючи записи народних пісень від лемків-переселенців.

Майже піввіку віддав він збиранию народних пісеньних перлин. У 1972 р. в Києві з великими потугами побачив світ його збірник "Українські народні пісні з Лемківщини", в який увійшло 300 пісень. Тут

пісні про кохання, а також обрядові, побутові, жартівливі тощо. Кожен зразок супроводжується нотним записом мелодій, що відзначаються точністю відтворення.

Працю О.Гижі високо оцінили академіки Філарет Колесса та Максим Рильський, професори П.Козицький та О.Сорока, доктор мистецтвознавства Софія Грица, народний артист Іван Козловський. Особливо висока музична оцінка фольклориста й музикознавця, диригента і композитора, доцента Кошицького університету (Словаччина) Юрія Костюка.

На робочому столі О.Гижі завжди були стоси різної кореспонденції, щойно придбаних книг. Нива його творчості була особлива. Адже майже 500 пісень, що їх століттями творив народ, зібрав наш земляк як найдорожчий скарб і залишив у спадок наступним поколінням.

Він по праву був послідовником почину Філарета Колесси. Надіслані О.Гижею зразки мелодій зберігаються в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Рильського АН України. З О.Гижею радо і спілкувалися шанувальники народної творчості Тернополя, Львова, Івано-Франківська та інших міст України, Польщі, Словаччини. Наприклад, вже покійний український поет з Пряшева Іван Мацинський, який дуже високо цінив О.Гижу, присвятив їйому 15 сонетів під назвою "Кулина неоналима", що вийшла друком в Братіславі.

О.Гижка підтримував постійні контакти з культурними діячами з Лемківщини. Він систематично переписувався з істориком і етнографом Іваном Красовським (Львів), наділяв його порадами з питань історії та культури лемків при опрацюванні "Енциклопедичного словника Лемківщини".

У будинку старої ратуші в Бережанах діють історико-краєзнавчий музей та музей книги, у створенні яких активну участь брав О.Гижка. Не словом, а ділом допомагав при створенні Іваном Гончаром підпільного музею в Києві. Запам'яталися такі слова О.Гижі: "Я радий, що на Україні з'явився ще один Яворницький". При цьому він подарував для колекції І.Гончару лемківський жіночий одяг.

Трагічна смерть сина Богдана у 1973 р. підірвала здоров'я Ореста Гижі. Хворий, ще доволі довгий час він трудувся на користь медицини, як також культури лемків.

Помер 19 лютого 1990 р. Похований у м. Бережани.

Бережанці пишаються тим, що поруч жив, працював і творив добро Орест Маркович Гижка. Здається, що найбільшою подякою за його труди було б створення в Бережанах лемківського ансамблю пісні і танцю, що зберігав і доносив би культурні надбання, успадковані від предків, що їх так гаряче любив і леліяв наш Великий Земляк.

ВАСИЛЬ КІТИК

(До 75-річчя від дня народження)

Серед видатних українських учених – вихідців з Лемківщини – чільне місце займав геолог, член-кореспондент АН України Василь Кітик.

Народився в с. Мисцова колишнього Короснянського повіту (тепер Короснянське воєводство, РП) в селянській родині. Село було відоме своїми поступовими традиціями. У роки фашистської окупації підтримував зв'язок з визвольними формуваннями на Лемківщині, допомагав їм, за що був заарештований.

Навчався у поблизькому містечку Дуклі, потім (1941-1944) в Українській учительській семінарії в Криниці. У 1945 р. разом з родиною був переселений на Україну.

У 1951 р. закінчив Львівський політехнічний інститут. Працював у тресті "Укрсхіднафтогазрозвідка". З 1953 р. працював в Інституті геології і геохімії горючих копалин АН України аспірантом, потім молодшим науковим співробітником, вченим секретарем, заступником директора по науковій роботі і завідувачем відділу. У 1956 р. захистив кандидатську, а в 1969 р. – докторську дисертації. З 1982 р. – член-кореспондент АН України. Опублікував близько 170 наукових праць з ділянки геології, в тому числі вісім монографій.

В.Кітик проводив велику науково-організаційну і громадську роботу. Був обраний головою міжвідомчої комісії, керував роботою ряду наукових симпозіумів, редактував наукові тематичні збірники, був членом редколегії республіканського збірника "Геологія і геохімія горючих копалин". Активну участь брав у підготовці молодих учених.

До кінця життя залишався незмінним патріотом рідного краю, де народився, всесторонньо вивчав історію, культуру і побут земляків. Мріяв побачити Україну вільною і незалежною державою, лемків – високоосвіченими і культурними будівничими нової держави. На жаль, невблаганна хвороба вирвала його з наших рядів напередодні великих історичних змін.

Помер 24 липня 1984 року у Львові, де й похований.

Богдан ТИХІЙ**НЕДОСПІВАНА ПІСНЯ***(до 25-річчя смерті Богдана Гижі)*

Він був зіркою, яка погасла, не встигнувши розгорітися своїм спалахом, зіркою, яка обіцяла розгорітися яскравим сяйвом. Це судження, адресоване Богданові Гижі, який відійшов від нас у віці 23 років.

Народився 28 червня 1950 року в м. Бережани у родині Ореста Гижі – відомого фольклориста, збирача народних пісень з Лемківщини.

Був хлопцем виняткових здібностей і працелюбності. Відзначався винятковою чуйністю, чесністю, скромністю як у дома, так і в школі і на вулиці. Як відмінний ученик, особливі здібності проявляв у математиці.

1965 року зайняв перше місце в обласній математичній олімпіаді. Наступного року в Києві нагороджений грамотою міністра освіти за зайняте друге індивідуальне місце в Україні. За успіхи учня грошовою премією нагороджена також лемкиння вчителька математики Галина Завійська.

Середню школу закінчив із золотою медаллю та поступив на математичний факультет Львівського університету. Своє рідкісне математичне обдарування проявив ще при захисті дипломної роботи, розв'язавши складні аналітичні задачі, які становлять неабиякий науковий інтерес.

Після закінчення університету (1972) був призначений інженером Київського науково-дослідного інституту автоматизації систем планування та керування в будівництві. За короткий час розробив і завершив складну програму для ЕОМ, яка не мала аналогів навіть у світовій практиці. Науковці інституту не змогли впоратися з цим завданням протягом 5 років.

Працюючи над складною математичною програмою, він продовжував наукові дослідження в ділянці філософії та біології, вивчав історію України, відвідуючи з цією метою нелегальний, багатий музей І.Гончара. Також допомагав батькові в оформленні і виданні збірника "Ук-

Б. Гиж.

райнські народні пісні Лемківщини" (Київ, 1972).

На превеликий жаль життєвий шлях молодого науковця обірвався у 23 роки. 15 липня 1973 р., при досі невияснених обставинах, його життя обірвалося.

За своє коротке життя, як любив згадувати його батько, Богдан до кінця виконував своє кредо, записане у щоденнику ще студентом:

"Красу життя бачу в праці для загального добра і збагачення науки..."

Результати досліджень Б.О.Гижі істотно підсилили попередні теореми математиків Л.Дюфренуа (1941), Лі Ке-ценя (1958) дослідження інших сучасних математиків.

Петро КОГУТ**ЗАТИХ КАРПАТСЬКИЙ СОЛОВЕЙ,
А ПІСНЯ ЙОГО НЕ ЗАТИХНЕ***(до 20-річчя смерті Романа Соболевського)*

Серед найактивніших пропагандистів і поширювачів народної пісні лемків в Україні слід назвати педагога, музиканта, самодіяльного композитора і культурного діяча Романа Соболевського.

Народився 2 травня 1920 року в с. Устя Руське тепер Новосанчівського воєводства на Лемківщині в родині священика Михайла Соболевського, збирача фольклору лемків автора збірки лемківських пісень "Лемківські співанки" (Київ, 1967).

Початкову школу закінчив у рідному селі, а в 1939 р. поступив до гімназії в Горлицях, але навчання перервала Друга світова війна. У 1945 р. разом з родиною був переселений в Чортківський район на Тернопільщині. Поступив на факультет англійської філології чернівецького держуніверситету, через рік перевівся до Львівського університету, який закінчив у 1950 р. Вся його родина була музичною і співучаю. Не дивно, що любов до музики й співу перейшла до Романа. Одночасно з університетом він закінчив вечірню музичну школу для дорослих по класу домри. Навчився грати також на інших інструментах.

Вони любили рідну Лемківщину

Працював учителем англійської мови в середніх школах Львова, потім викладачем англійської мови у Львівській консерваторії ім. М.Лисенка. Крім англійської, вивчив також німецьку, італійську, іспанську, французьку мови. Вів гуртки іноземних мов для персоналу львівського готелю "Інтурист".

Заслуговує високого визнання його суспільна праця у лемківському середовищі Львова. Саме Роман Соболевський був одним з ініціаторів заснування у 1954 р. співочого і суспільного осередку в помешканні, тоді ще студента; Івана Красовського по вул. Глібова, будинок ч.2. Тут постійно збиралися сестри Марія, Ніна і Данила Байко, Роман Соболевський, ніні покійний Любомир Олесневич, активісти-лемки Петро Когут, Ілля Чулик, Степан Кищак, різьбар Василь Одрехівський (покійний), но і "господар дому". Деколи на вечоринки приїжджав журналіст Семен Сиско зі Збаражу.

Учасники не лише вивчали і співали лемківських пісень, але й обговорювали проблему створення у Львові лемківського хору, шляхи розвитку лемківської різьби та інших ділянок культури. Вечірки ці дали неоцінимий поштовх дальншому розвитку співочої творчості лемків, розвиткові їх культури і національної свідомості.

Згодом була створена хорова капела "Лемковина" і Р.Собоєвський став постійним активним її учасником і як хорист, і як композитор. Він написав музику (обробка для хору) кількох лемківських пісень, що їх з успіхом виконує колектив "Лемковини". Допоміг батькові опрацювати і видати збірку "Лемківські співанки".

Хвороба забрала його у могилу 29 грудня 1978 р. в молодому ще, відносно, віці. Похований у Львові.

Вони любили рідну Лемківщину

Андрій СУХОРСЬКИЙ

ІВАН БЕРДАЛЬ

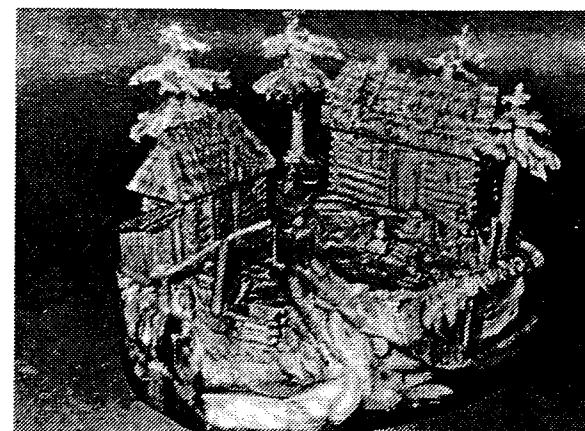
(до 70-річчя з дня народження)

Село Вілька, поблизу курортів Іваниця та Риманова-Здрою, здавна славилося оригінальними і саморобутними митцями — різьбярами на дереві.

З середовища молодшого покоління різьбарі добру славу залишив по собі Іван Бердал. Народився 15 березня 1928 р. в с. Вілька Сяніцького повіту (тепер Короснянське воєводство, РП) на Лемківщині в родині різьбяра Григорія Бердаля. Різьбярем був і дід Івана — Микита. Від батька навчився різьбити син Іван, який був дуже здібним хлопцем і почав різьбити з дитинства. Першими його виробами були орли, лисиці, серни, зайці,

I. Бердал

Іван Бердал. Карпатська садиба. Дерево. Різьба. 1957.

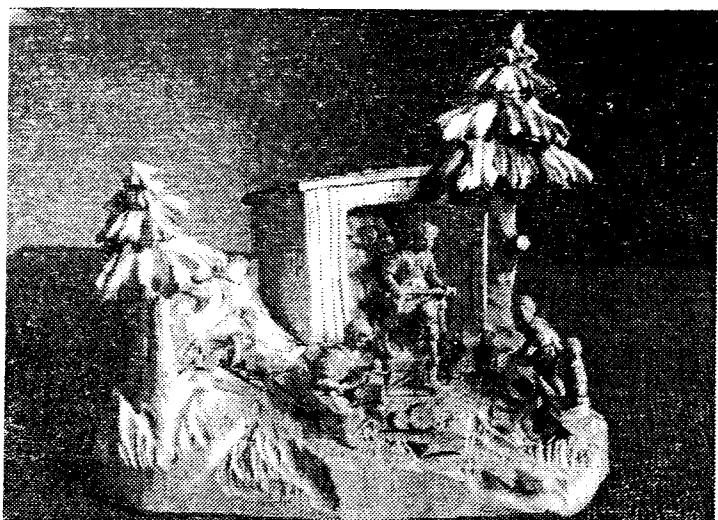
олені. Пізніше він майстерно різьбив арабів на верблюдах, скульптури побутових сцен лемків.

У 1945 р. насильно виселений в Україну. Деякий час жив у с. Гутисько поблизу м. Бережани на Тернопільщині, де лісисто-гориста природа нагадувала Лемківщину. Згодом переїхав до містечка Трускавець на Львівщині. Продовжував розвивати свій різьбярський талант. Свої вироби реалізував через цех, створений у 1952 р. директором музею художніх промислів Володимиром Паньківим при Львівському відділенні Товариства Художників України.

Непересічний талант митця розкрився у створенні скульптур малих форм, що демонструвалися на виставках різних рівнів. Його твори знаходяться в музеях України та поза її межами і у приватних збірках. Він — автор творів "Підпільна рада на Лемківщині" (з історії визвольних змагань), "Карпатська садиба", "Лісоруби" (1960), "Ранок у лемківській хаті" (експонується в Лемківському музеї Львівського скансену), "Збір металобрухту" (1968), "Серни" (1980) і інші. За мотивами народних казок створив скульптурну групу "Гномики".

І.Бердаль — майстер реалістичного відтворення природної краси рідного краю.

Помер у Трускавці 20 травня 1986 року.

Іван Бердаль. Збір металобрухту. Дерево. Різьба. 1968.

*Ivan KРАСОВСЬКИЙ***ЦЕРКОВНИЙ ДІЯЧ І НАРОДНИЙ ПАТРІОТ**

(до 85-річчя з дня народження о. Степана Дзюбини)

Серед визначних церковних і суспільних діячів в українському, зокрема лемківському, середовищі в Польщі слід назвати довголітнього духовного і національного пастыря о. митрата Степана Дзюбину.

Народився 11 листопада 1913 року в с. Гладишів Горлицького повіту (тепер Новосанчівське воєводство, РП) на Лемківщині. П'ятилітнім хлопцем умів уже читати і мати записала його до школи. Вже у дитячому віці захопився церковною відправою. Від п'ятого класу навчався в Горлицькій польській гімназії, де разом з ним навчався також майбутній лікар, фольклорист Орест Гижка. На формування його національної свідомості найбільший вплив мав Михайло Дудра, згодом відомий суспільний діяч у США.

Закінчивши у 1932 р. гімназію, С.Дзюбина поступив до греко-католицької семінарії в Перемишлі. Під час вакацій здійснював прогулки по Лемківщині. Побував у Риманові-Здрою, відвідавши Апостольського адміністратора Лемківщини о. д-ра Василя Масцюха.

13 березня 1938 р. єпископом Йосафатом Кациловським висвячений на священика і призначений помічником пароха в Ждині. В Ждині розпочав активну працю на церковній і національній ниві, в чому досяг великих успіхів. Організував тут драматичний гурток, хор. У травні 1939 р. переїхав до Явірок, у найзахідніший закуток Лемківщини, де зустрів початок Другої світової війни.

Загроза з боку польських підпільних формувань змусила о. С.Дзюбіну на початку 1942 р. переїхати до Злоцького, де проявив активну участь у спрівідненні лемків на ґрунті церковних і національних не-порозумінь. У кінці 1942 р. переведений парохом до Криниці. Тут, в спорудженні ним каплиці, вів науку для учнів Української учительської семінарії. В Криниці, криницькій церкві, часто зустрічав маляра-лемка Никифора Дровняка. У 1943 р. арештований гестапо і переправлений у Новосанчівську тюрму. Але й після звільнення його не залишено в спокою. Боляче пережив виселення лемків у 1944-1947 роках. Весною 1947 р. арештований і вивезений до концтабору в Явожно, де в'язні піддава-

лися жорстоким тортурам, особливо під час "слідства" терпіли наругу, голод. 16 в'язнів було замучено. Звільнений у кінці грудня 1948 року.

У 1949-1957 рр. відправляв у латинському обряді, не припиняючи боротьби за відродження у Польщі, зокрема на Лемківщині, греко-католицької церкви. У 1949 р. став капеланом у сестер Шариток у Варшаві та одночасно навчався у Варшавському університеті.

На початку 50-х років виїхав у Слупськ, але отримав заборону на греко-католицькі відправи. Деяке полегшення наступило після 1956 р., коли було відкрито кілька церков. Отримав душпастирську працю в Битові і став єдиним греко-католицьким душпастиром в Кошалінському воєводстві. Отримав дозвіл на відправи в Білому Борі, Битові, Квасово, Лемборку, згодом в Кошаліні. Варте похвали завзяття, з яким о. Дзюбина боровся за права рідної церкви. Своїм декретом від 10 вересня 1965 р. примас Польщі іменував о. Дзюбину каноніком-крилошанином греко-католицької капітули в Перемишлі. 7 січня 1976 р. папою Павлом VI іменуваний капеланом з титулом Папського Прелата, а 14 червня 1977 р. примас Польщі іменував його генеральним вікарієм для греко-католиків Польщі та препозитом Перемиської греко-католицької капітули. Це сприяло його переїзду до Перемишля і отриманню парохії в Гребеному.

Постійно цікавився справою церкви на Лемківщині, зокрема в Криниці. Приємно відмітити, що недавно церква в Криниці перетворена на костел, не без старань о. Дзюбани передана греко-католицькій громаді. В церковних справах зустрічався з патріархом Йосипом Сліпим, папою Іваном Павлом II, кардиналом Любачівським та іншими церковними достойниками.

10 жовтня 1993 р. о. митрополит С.Дзюбина разом з о. А.Дудою і о. Ю.Кравецьким відправив Літургію в Лемківській церкві святих Володимира і Ольги (Шевченківський гай, Львів). У друге здійснив відправу та проголосив глибокозмістовну проповідь у Лемківській церкві 28 липня 1996 року!

Приємну несподіванку подарував нам о. Дзюбина у 1995 році, видавши поважний том власних спогадів "І стверди діло рук наших" (Варшава, видавництво "Український Архів").

Іван ДОШНЯНСЬКИЙ**ГРИГОРІЙ ПЕЦУХ**

(до 75-річчя з дня народження)

Визначний різьбар і скульптор народився 23 січня 1923 р. в с. Фльоринка Новосанчівського воєводства на Західній Лемківщині (тепер РП).

Закінчив Закопанську різьлярську школу, а пітім Варшавську академію мистецтв. Джерелом його нахнення стали народні традиції, природа рідної Лемківщини. Під впливом народних традицій створені "Лемко" і "Лемкиня" — плоскорізьба, поєднана з рослинним орнаментом, типовим для лемківського народного мистецтва, що вражає тонкістю технічного виконання. Риси лемка вдало виражені у скульптурі "Лемко" (1960). Традиції лемківського народного мистецтва втілені також у композиції "Життя". Заслуговує на увагу твір "Материнство", створений на основі давнього лемківського мальтарства, яке здобуло собі почесне місце у мистецтві слов'ян.

Г.Пецух продовжує шукати нові форми, нові засоби мистецького виразу. Своїм виробам надає глибокий зміст, вміє завжди підкреслити провідні елементи форми, уміло використовує властивості дерева. Наприклад, у творі "Птах" виразно відчувається краса матеріалу, що підкорилася волі митця. Довголітні нашарування акації автор близькуче пристосував для імітації пташиного пір'я.

У 1963 р. на Лемківщині сталася важлива історична подія: в с. Устя Руське (тепер Горлицьке) відкрито пам'ятник партизанам, які загинули у боротьбі за визволення Прикарпаття від німецько-фашистських окупантів. Комісія вибрала проект пам'ятника, запропонований Г.Пецухом. Простий по формі, він підкреслює мужність народних месників, вдало вписується в пейзаж.

Твори Г.Пецуха, виконані у другій половині 60-х рр., присвячені переважно темі природи, зокрема Карпат. Це скульптури "Пробудження", "Карпати" та інші. Узагальненою формою відтворення гірської краси, її романтичності слід вважати і такі пізніші твори Пецуха як "Полонина", "Слідами природи", які невимушеними штрихами відзеркалюють своєрідні чарі Західних Карпат.

Г.Пецух — учасник чисельних персональних та колективних виставок в Польщі та поза її межами. У 1993 р. його твори виставлялися у Львові.

Проживає і творить в Закопаному.

Г. Пецух.

Іван КРАСОВСЬКИЙ**ПОЕТ ІВАН ГОЛОВЧАК****(до 70-річчя з дня народження)**

У царстві зеленої природи Західної Лемківщини якраз у розпалі було літо. Розпечене сонце своїми променями немилосердно гріло землю, на скошених полянках дбайливо сушилося сіно. У лісових зрубах рубіновим запашним соком наливалися мільйони плодів малинника. Весело гуділи бджоли, збираючи запашний мед на розквітилих липах. На вузьких селянських нивах дозрівав урожай зернових...

Саме у задушливу літню суботу, коли сонце спускалося за гору Брадив, до дерев'яної хати тиличинського селянина Петра Головчака і його дружини Емілії загостив лелека з радісним подарунком — першим сином Іваном.Сталася ця подія 21 липня 1928 року.

Початкову школу закінчив у рідному Тилічі. Ще тоді, як здобував перші ази премудростей, малим пастухом закохався у живописні пейзажі та небувалої краси мереживо стобарвно квітучих трав рідних Карпат, що роками сняться по ночах, збуджують незабутні спомини, приносять творче натхнення.

Попри все радісне в дитинстві, дуже рано обгорнула хлопця холодна хмара суму. У 1942 р. померла йому на 36-му році життя матір, від якої не раз наслухався чарівних казок, оповідань, добрих повчань. У кінці 1942 р. його 14-річного хлопчуна мали вивезти на роботи до Німеччини, але вдалося втікти до вуйка Федора Кусика. Через місяць перебрався до маминої теті Марії в Криниці-селі. Ще раз потрапив у руки поліції, але й цього разу пощастило втікти.

У 1945 р. з родиною виселений в Україну до Донецької області (с. Скотариновці біля м. Іловайська). Восени поступив до училища ФЗН (м. Харцизьк), що його закінчив токарем. Восени 1946 р. з родиною переїхав до с. Вовчків на Івано-Франківщині. У 1948 р. закінчив Маринопільську зооветеринарну школу і працював зоотехніком. Наступного року по-

І. Головчак.

мер йому батько.

У 1962 р. закінчив у Станіславі (тепер Івано-Франківськ) середню школу, а у 1974 — дворічну школу громадських кореспондентів при редакції обласної газети "Прикарпатська Правда". Надалі, до виходу на пенсію у 1992 р., працював художником ялинкових прикрас в Івано-Франківському заводі "Полімер". Разом з родиною (дружина, донька, зять, син, внучка) проживає у Івано-Франківську.

Нам Іван Головчак відомий як поет. Перші його вірші ("Пісня трактористки", "На бурякопункті", "Мир переможе війну" і інші) написані (інакше не могло бути) з позиції тогочасної "радянської дійсності". Вірші друкувалися у 1951-1953 рр. в районній газеті та обласній "Прикарпатська Правда".

Згодом його поетичні твори й гуморески друкувалися також у газеті "Нафтоворик Борислава".

Від 1971 р. вірші І. Головчака часто друкувалися на лемківській сторінці "Нашого слова" — українського тижневика в Польщі. Кілька поезій надруковано в літературно-науковому додатку "Нашого слова" — "Нашій культурі", як також у додатках "Світанку", "Криниці", квартальниках "Лемківщина" (США), "Ватра" і "Загорода" (Польща) і інших.

На моє запитання, який, в цілому, доробок автора, він, не вагаючись, відповів:

- Я записав понад 300 віршів...
- Як це "записав", а не опрацював, написав?
- Пишу лише тоді, коли якась незбагнена сила спонукує взяти перо в руки і сама, рядок за рядком, починає диктувати... Деяшо потім підправляю, гармонізую ритм...

Тематика віршів І. Головчака присвячена різним аспектам людського життя, побутові, щоденній праці. Чимало віршів мають інтимний характер, але немало є й таких (напр., "Монолог Миру"), в яких промовляє бажання перемогти сили зла, дати переможний поштовх силам миру, злагоди між народами в ім'я їх розквіту, добра. В надрукованому розмаїтті є й поезія добрих побажань, які мали б заряджати оптимізмом, енергією для творення добра.

Це, переважно, Новорічні і Святкові побажання на адресу рідному краєві, країнам. Головна їх ідея — відродження Лемківщини.

Ряд творів — це однострокові поетичні мініатюри, в яких звучать нотки жартів і щирої, необразливої критики. Поетичні твори, які появляються на сторінках квартальника "Ватра", приурочені переважно пере-

бігові щорічного свята "Лемлівська Ватра", її учасникам, як також ви-
датним діячам розумової та фізичної праці автохтонам краю, релігій-
ним та державним святах. Персонажі статей і поезій є ширими симпа-
тиками Об'єднання Лемків Польщі (ОЛП), товариства "Лемківщина" в
Україні, Фундації дослідження Лемківщини (ФДЛ) у Львові і інших
лемківських організацій та культурних закладів у краю і в світі. У тво-
рах оспівуються майбутні світлі Дні Весни, покликані відроджувати і
помножувати національне багатство Карпатського краю, всієї України.

У калейдоскопі усього нодрукованого на лемківській сторінці "На-
шого слова" захоплюють увагу читача численні гуморески, оповідання,
бувалищни, казки, новели, усмішки.

Ювіляр щиро пообіцяв, що, якщо Господь збереже йому здоров'я,
він, у вдячність Всевишньому і людям, створить ще чимало творів, що
оспівуватимуть радість і журбу, успіхи і невдачі і, головним чином, ве-
лич людського духу, стремління до Висот Людської Досконалості.

Сьогодні, з нагоди Великого Свята, Фундація дослідження Лемків-
щини, Комітет церкви святих Володимира і Ольги, Редколегія "Лемків-
ського Календаря" і вся лемківська громада бажають Шановному Юві-
лярові Іванові Головчаку великого творчого натхнення, прекрасного здо-
ров'я, щастя і Многая Літа!

Іван ГОЛОВЧАК

ЯК ЧИТАЮ...

(Присвята "Лемківським календарям")

Як читаю Календар рідненький,
Так у серці урочисто!
Чую: в ньому край наш зелененький
Знов співає голосисто.

Бачу гори, вічну зелень хвої,
Животворній долини
У цвітіння флори чарівної,
Що так вабить зір людини.
Чую плескіт річечок сріблястих
І melodії струмочків,

Елегійний шум хмарин пухнастих
Над шоломами лісочків.

Бачу краю давнину сивеньку
І горян в смерекових хижах,
Їхні долі в пору ту буйненську
Та сіяння в полі збіжжя.

Край річок, немов хмарки біленькі,
Гуси скубають травичку.
На полянах косять липень лемки,
Носять літо у копички.

Чітко бачу з світлими очима
Вірних діячів культури
І тих недругів, що перед ними
Ставлять "кам'яній" мури.

Різьблять різьбярі наш край гористий,
Світ рослинний і тваринний,
Образ Лемківщини променистий
Пише Кліо в час нестримний.

Відчуваю туги біль колючий
Що так коле людські душі,
І надії поступ той будучий
Що всім кривдам ріст заглушить.

Радуюся розквітом братерства,
Для життя так необхідним.
Вірю в Новий Світ без фарисейства
Під Господнім небом срібним!

Тож за кожен календар рідненький,
Вам, творці, спасибі щире.
Дай Вам, милий Боже, вік довгенький
Працювати творчо в мірі.

I щороку людям дарувати
Предків надбання чудові,
Як дарують отчії Карпати
Квітів звabi кольорові.

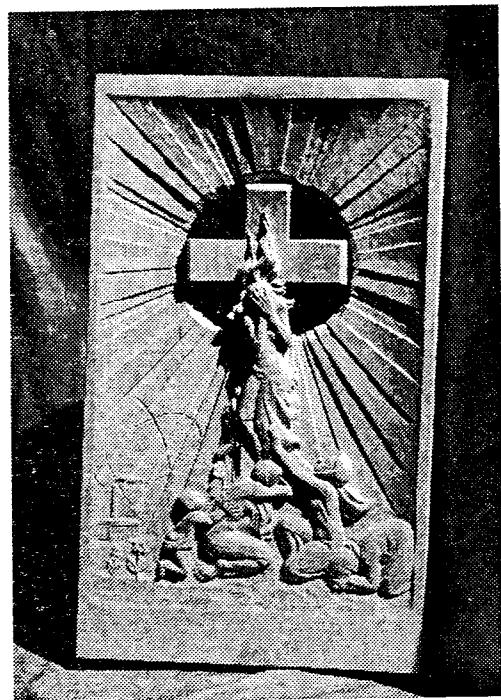
Івано-Франківськ, лютий, 1997 р.

Кліо — міфічний покровитель мистецтва у давній Греції.

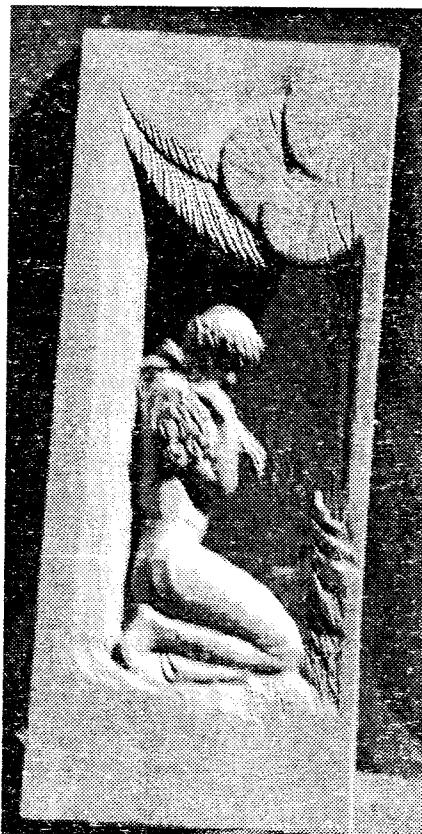
НАРОДНИЙ РІЗЬБЯР БОГДАН КОВАЛЬ*(до 55-річчя з дня народження)*

У середині квітня 1977 р. в Калуші на Івано-Франківщині з нагоди відзначення сумної дати — 50-річчя акції "Віслі", викликали зацікавлення громадськості вироби місцевих умільців, що їх було виставлено в Палаці Культури. Особливе захоплення справили різьблені на дереві мистецькі твори Богдана Ковала.

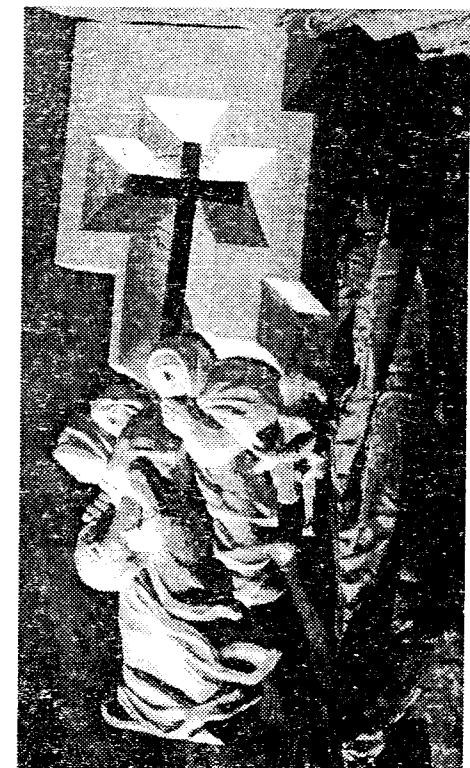
Народився різьбяр 13 жовтня 1943 року в с. Щавне поблизу Сянока на Лемківщині. Після виселення в Україну, навчався в цеху обробки каменю Журавинського райпромкомбінату на Львівщині.

Б. Коваль.

"Чорнобиль" (Життєвий хрест).

Б. Коваль.

На Україну.

З ЖИТТЯ НАШОЇ ГРОМАДИ

Фундація дослідження Лемківщини (ФДЛ) виправдовуючи свою назву продовжує традиції Лемківщини в царині культури, побуту, святах. Одною із таких традицій є лемківський кермеш (престольне свято). На честь св.св. Володимира і Ольги 3 серпня 1997 р. у Львові в Лемківській церкві їх імені відбувся такий кермеш.

Архиерейську службу Божу відправили вл. Гбур та о. Дуда в супроводі Народної хорової капели "ЛЕМКОВИНА".

На кермеш з'їхалось багато людей з різних областей і районів Львівської області. Кермеш співпав із п'ятиріччям побудови церкви (І3.09.92р.)

Церква повністю обладнана необхідним інвентарем, атрибутикою (іконостас, пристіл, ківот, хоругви і т.ін.) інтер'єр церкви чудовий. Внутрішні стіни церкви ошальовані із великим смаком майстром п.Яцини ком дошкою вагонкою.

Народні майстри лемкині із Монастириськ п.Крайник Марія, Крайник Ганна, Грогохик Люба подарували церкві дві вишигіті хоругви, а обрус – Куцик Ганна.

Парафіянки, що зараз проживають у Винниках, Я.Каспряк, Любка, Надя, Марія Вишневські (батьки із с.Поляни біля Дуклі) вишили для священика церкви фелон. Кравецькі роботи виконав М.Костик

Шановні краяні, народжені лемки за межами Лемківщини, наші симпатики, ласково просимо в Лемківську церкву на службу Божу, що відбувається кожного місяця. Повідомлення про це ви завжди можете прочитати в газеті "За Вільну Україну".

Редколегія.

ЗМІСТ

Дорогі друзі!	4
Історичний та церковний календарі	6

<i>Від упорядника</i>	
Дні скорботи після 50-ти років	30

РОЗПОВІДІ НАШИХ ДРУЗІВ

<i>Джитро СОЛИНКО</i>	
Згадали трагічні події 1944-1947 років	33

<i>Віра ШУЛИК</i>	
З іконою Божої Матері – у невідоме завтра	35

<i>Іван ГОЛОВЧАК</i>	
Відповім недругам...	36

<i>Богдан ЖЕПЛІНСЬКИЙ</i>	
Завадчанські співанки	38

<i>Богдан ЖЕПЛІНСЬКИЙ</i>	
Спогади про Завадку Риманівську	43

<i>Петро КОГУТ</i>	
Русалля в Зіндронові	49

<i>Тереза РУСИНИК-КІЩАК</i>	
Ростайне в диму	51

<i>Михаїло КОСТИК</i>	
Деякі обряди і календарні свята в Гирловій на Лемківщині	55

<i>Марія СТАХІВ</i>	
Як би мені крила	58

ГОРТАЮЧІ СТОРИНКИ ІСТОРІЇ

<i>Ігор ДМИТРІВ</i>	
Історичний світогляд Олекси Торонського	59

<i>Іван КРАСОВСЬКИЙ</i>	
Іван Нечуй-Левицький	60

<i>I. НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ</i>	
В Карпатах	61

<i>Іван ДОШНЯНСЬКИЙ</i>	
150 років без панщини	80

<i>Ігор ДМИТРІВ</i>	
Товариство "Просвіта" і його роль серед галичан	82

<i>Іван КРАСОВСЬКИЙ</i>	
Іван Франко – дослідник історії і культури лемків	84
Пам'яті видатного церковного діяча і письменника (С.Сембратович)	87
<i>Іван КРАСОВСЬКИЙ, Петро КОГУТ</i>	
Визвольні змагання на Лемківщині у 1918-1919 рр.....	88
Об'єднання Лемків Канади	91
<i>Дмитро СОЛНІЦЕ</i>	
Товариству "Лемківщина" – перших 10 літ... Вітаємо!	93
<u>ВОНИ ЛЮБИЛИ РІДНУ ЛЕМКІВЩИНУ</u>	
<i>Богдан ТИХИЙ</i>	
Збирач пісевих скарбів (О.Гижка)	95
Василь Кітник	97
<i>Богдан ТИХИЙ</i>	
Недоспівана пісня (В.Гижка)	98
<i>Петро КОГУТ</i>	
Затих карпатський соловей, а пісня його не затихне (Р.Соболевський)	99
<i>Андрій СУХОРУСЬКИЙ</i>	
Іван Бердаль	101
<u>НАШІ ЮВІЛЯРИ</u>	
<i>Іван КРАСОВСЬКИЙ</i>	
Церковний діяч і народний патріот	103
<i>Іван ДОШНЯНСЬКИЙ</i>	
Григорій Бецух	105
<i>Іван КРАСОВСЬКИЙ</i>	
Поет Іван Головчак	106
<i>Іван ГОЛОВЧАК</i>	
Як читаю	108
Народний різьбяр Богдан Коваль	110
З життя нашої громади	112

**Література, видана з ініціативи ФДЛ у Львові
(1991-1997 роки):**

1. *Красовський I., Солинко Д.* Хто ми, лемки... Львів, 1991.
2. *Красовський I.* Тільки з рідним народом. Львів, 1992.
3. *Барна В.* Бескиди. Поезія. Тернопіль, 1992.
4. *Красовський I.* Прізвища галицьких лемків у XVIII ст. Львів, 1993.
5. *Оленич I.* Доля Лемківщини. Львів, 1992.
6. *Красовський I.* До земляків за океан. Львів, 1993.
7. *Хомик В.* Лемківська молитва. Львів, 1993.
8. *Ковальський М.* Та не чужинцем є я Україні. Поезії. Львів, 1992.
9. *Мадзелян С.* Лемківщина у творчості Василя Мадзеляна. Альбом. Упорядкував I.Красовський. Львів, 1993.
10. Народний лемківський календар на 1994 рік. Львів, 1994.
11. Лемківський календар на 1995 рік. Львів, 1994.
12. *Красовський I.* Михайло Орисик – визначний лемківський різьбяр першої половини ХХ ст. Львів, 1995.
13. Лемківський календар на 1996 рік. Львів, 1995.
14. Лемківський календар на 1997 рік. Варшава-Львів, 1996.
15. *Красовський I.* Бібліографічний показник. Упорядник Т. Кульчицька, Львів, 1997.
16. *Красовський I.* Лемківська церква святих Володимира і Ольги у Львові. Львів, 1997.
17. Лемківський календар на 1998 рік. Львів, 1997.

